

nummer 6/1980

Alcohol en
criminaliteit

W

wetenschappelijk

O

onderzoek- en

D

documentatie

C

centrum

Justitiële verkenningen

Inhoud

Blz.

- 3   **Voorwoord**
- 5   **dr. D. W. Steenhuis** Alcohol, criminaliteit en justitie: een problematische driehoeksverhouding; *een inleidend artikel*
- 26   **dr. T. Fris** Alcoholgebruik en gelegenheids-agressie
- 39   **S. P. Taylor en C. B. Gammon** Effecten van verschillende soorten en hoeveelheden alcohol op fysieke agressie bij de mens
- 44   **L. W. Gerson en W. A. Preston** Alcoholgebruik en geweldscriminaliteit
- 49   **R. Lindelius en I. Salum** Alcoholisme en criminaliteit; een vergelijkend onderzoek van drie groepen alcoholisten
- 56   **J. F. Mosher** De aansprakelijkheid van caféhouders en de preventie van problemen die met alcohol samenhangen

Literatuuroverzicht

- 68   Algemeen
- 72   Strafrecht en strafrechtspleging
- 79   Criminologie
- 85   Gevangeniswezen
- 87   Psychiatrische zorg
- 89   Kinderbescherming
- 89   Politie
- 91   Drugs
- 94   **Boekwerken**

Voorwoord

3

Over alcohol en criminaliteit gaat het onderhavige themanummer van Justitiële Verkenningen. Dr. D. W. Steenhuis opent deze aflevering met een inleidend artikel getiteld: Alcohol, criminaliteit en Justitie: een problematische driehoeksverhouding. Na behandeling van de maatschappelijke en justitiële facetten van het alcoholprobleem gaat de auteur in op de relatie alcohol – ‘gewone’ criminaliteit. Hierbij wordt onder meer uiteengezet op welke (methodologische) problemen men stuit bij het onderzoeken van de relatie alcoholgebruik – crimineel gedrag. Aan het eind van dit inleidende artikel wordt aandacht besteed aan de – volgens de schrijver – te belangrijke plaats die Justitie ten opzichte van de andere departementen inneemt bij het bestrijden van het alcoholprobleem. Genoemd worden o.a.: een te zware belasting van het strafrechtelijk apparaat en ook wordt een vraagteken gezet bij de effectiviteit van straffen. Gepleit wordt ten slotte voor een daadwerkelijk preventie- en ontmoedigingsbeleid, teneinde tot een zinvolle repressieve aanpak van het alcoholprobleem te komen. Hierna volgt een artikel van dr. T. Fris over het verband tussen alcoholgebruik en agressief gedrag. Het betreft het verslag van het onderzoek, dat twaalf jaar geleden is verricht, doch dat niettemin zijn actualiteit behouden heeft. In een voorwoord geeft de auteur een korte toelichting bij het destijds verrichte onderzoek. Aansluitend zijn vier buitenlandse artikelen in bewerkte vorm opgenomen. ‘Effecten van verschillende soorten en hoeveelheden alcohol op fysieke agressie bij de mens’, is de titel van het artikel van Taylor en Gammon. De schrijvers gaan in op een Amerikaans experiment, waarbij aan proefpersonen bepaalde hoeveelheden alcohol van twee verschillende soorten werd toegediend. Door het laten toedienen van schokken door de proefpersonen aan hun tegenstander, werd de relatie alcohol – agressief gedrag gemeten.

In het artikel van Gerson en Preston wordt het effect van alcohol nagegaan op de omvang van geweldscriminaliteit, te weten: moord, overvallen, verkrachting, aanranding en dreiging met geweld.

Ook Lindelius en Salum onderzoeken de relatie alcoholisme – criminaliteit. Een verslag van dit onderzoek, dat verricht werd in Zweden, onder drie groepen mannelijke alcoholisten wordt gegeven in het derde artikel.

Van Mosher is het artikel dat behandelt: De aansprakelijkheid van caféhouders en de preventie van problemen die met alcohol samenhangen. Aangegeven wordt in hoeverre caféhouders in de Verenigde Staten aansprakelijk gesteld kunnen worden voor de schade, die door hun klanten – na gebruik van alcohol – is aangericht. Daarbij geeft de schrijver een overzicht van de ontwikkeling van de rechtspraak inzake deze vorm van aansprakelijkheid. Aan het slot wijst hij op de geringe aandacht van de Amerikaanse rechter voor de mogelijkheden van preventie van alcoholgebruik.

Alcohol, criminaliteit en Justitie: een problematische driehoeksverhouding

door dr. D. W. Steenhuis*

1. Inleiding

Alcoholgebruik is in onze samenleving meer dan een gewoonte geworden. Zonder overdrijving kan gesteld worden dat de samenleving ervan doordrenkt is. In een periode van ruim tien jaar (1965–1978) is het gebruik van gedistilleerd bijna verdubbeld, dat van bier ruim tweemaal zo groot geworden terwijl de consumptie van wijn ruimschoots verdrievoudigd is. Er zijn nauwelijks sociale gebeurtenissen te bedenken waarbij de alcohol niet op de een of andere manier een rol speelt.

5

Op tal van terreinen heeft deze toegenomen alcoholconsumptie ook consequenties voor de overheid. Daarbij denk ik dan niet in de eerste plaats aan de ongetwijfeld aantrekkelijke opbrengst van de alcoholaccijns (voor 1980 begroot op ruim 1,3 miljard gulden) maar meer aan de problemen bij de indamming van de alcoholstroom. Dat is allang niet meer de zorg van de Ministeries van Volksgezondheid en Milieuhygiëne en Justitie alleen. CRM heeft te maken met het probleem van het alcoholgebruik in sportkantines. Defensie wordt ermee geconfronteerd en ook op scholen begint alcoholgebruik van leerlingen in toenemende mate een probleem te vormen. Via een verminderde arbeidsprestatie als gevolg van voorafgaand alcoholmisbruik, mogelijke bedrijfsongevallen etc., hebben ook departementen als Sociale en Economische Zaken met het probleem te maken.

Het Ministerie van Justitie speelt samen met VOMIL van oudsher een rol bij het bestrijden van het alcoholprobleem. Vroeger bestond die rol vooral hierin dat werd opgetreden tegen al

* De auteur is hoofd van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie.

te zichtbare uitwassen van drankgebruik (openbare dronkenschap); sinds de opkomst van het gemotoriseerde verkeer is het vooral de bestrijding van het rijden onder invloed (art. 26 WvW) dat de aandacht vraagt. Er is echter nog een ander, minder bekend facet van het alcoholprobleem dat op het terrein van Justitie ligt. Dat is de relatie tussen alcohol en 'gewone' criminaliteit. Naar onze mening is deze relatie — de invloed van alcoholgebruik op het plegen van zgn. commune delicten — tot nu toe enigszins onderbelicht gebleven. Daarom zullen we ons er in dit artikel op concentreren. Eerst willen we echter globaal een aantal facetten van het alcoholprobleem in zijn algemeenheid schetsen (par. 2) en kort aandacht besteden aan andere facetten van de justitiële bemoeienis met het vraagstuk (par. 3).

2. Enkele facetten van het alcoholprobleem

6

Nederland neemt in de wereld een vooraanstaande plaats in als het gaat om de toename van het alcoholgebruik. In 20 jaar tijds zijn we geklommen van de 18e naar de 1e plaats op de wereldranglijst en het einde van de opmars is bepaald nog niet in zicht. In Europa is er behalve de DDR geen land waarin het alcoholgebruik per hoofd van de bevolking zo snel toeneemt als in Nederland. Als we het indexcijfer voor 1950 op 100 stellen is dat in 1975 toegenomen tot 406 (DDR 676).*

Deze forse stijging is zoals gezegd niet zonder gevolgen. In de medische wereld bijv. wordt men in toenemende mate geconfronteerd met de lichamelijke consequenties van het toegenomen alcoholgebruik. Het aantal leverafwijkingen neemt de laatste jaren aanzienlijk toe en vooral de stijging van het aantal gevallen van levercirrhose is verontrustend. De sterfte bij mannen ten gevolge van alcoholische levercirrhose steeg van 0.4 per 100.000 inwoners in 1960 tot 3.2 in 1975 (Gips, 1976). Gezien het bovenstaande hoeft het dan ook geen verwondering te wekken dat het aantal ziekenhuisopnames ten gevolge van alcoholmisbruik aanzienlijk sneller is toegenomen dan het totaal aantal opnames. (Hoogendoorn, 1976).

* Gegevens: Produktschap voor Gedistilleerde Dranken te Schiedam.

Gelet op de kosten per dag van een ziekenhuisbed zijn de (financiële) consequenties voor de samenleving duidelijk.

Wanneer we ook de zgn. geestelijke gezondheidszorg in de beschouwingen betrekken verslechtert het beeld verder. Om de gevolgen van overmatig alcoholgebruik op te vangen, te beperken of ongedaan te maken is dagelijks een groot aantal personen en instellingen in de weer. We noemen slechts maatschappelijk werkers, psychologen, psychiaters, crisiscentra, consultatiebureaus en dagklinieken. Om nog twee concrete voorbeelden te noemen: In 1976 was ruim 10% van de opnames in psychiatrische ziekenhuizen o.g.v. een eerste diagnose alcoholverslaving; medio 1978 waren ruim 15.000 personen in behandeling bij een consultatiebureau voor Alcohol en Drugs.**

Andere aspecten die in dit kader de aandacht verdienen zijn huwelijks- en gezinsmoeilikheden, kindermishandeling etc.

7 Ook op andere terreinen dan het medische manifesteert het probleem zich: een verminderde werkprestatie, bedrijfsongevallen en schoolverzuim zijn er voorbeelden van.

Tallose andere voorbeelden zijn te bedenken van 'maatschappelijke kosten' als gevolg van alcoholconsumptie. Uit dit alles valt af te leiden dat het beslag dat de alcohol legt op gemeenschapsgelden aanzienlijk is. In de Verenigde Staten is uitgerekend dat het daar jaarlijks om ca. 50 miljard dollar gaat. Zou een zelfde cijfer voor Nederland gelden, dat zou dat ± 600 gulden per hoofd van de bevolking per jaar betekenen. Weliswaar staat daar de opbrengst van de accijnzen tegenover maar die heffing zal toch niet bedoeld zijn geweest om quitte te spelen met de kosten van het alcoholprobleem . . .

3. Justitiële facetten van het alcoholvraagstuk

Op verschillende manieren wordt Justitie met de gevolgen (uitwassen) van het alcoholgebruik geconfronteerd. Het Wetboek van Strafrecht bijv. bevat een aantal bepalingen waarin alcoholgebruik expliciet als bestanddeel is opgenomen. Zo verbiedt art. 453 WvS het zich in

** Jaarverslag van de Federatie van Instellingen voor Alcohol en Drugs, Bilthoven, 1978.

kennelijke staat op de openbare weg te bevinden terwijl art. 426 strafbaar stelt het verrichten van bijzondere handelingen onder invloed van alcoholhoudende drank. Voor de totstandkomingen van de strafbepalingen in het verkeersrecht — aanvankelijk de Motor- en Rijwielwet, later de Wegenverkeerswet — diende dit artikel ook voor het aanpakken van dronken autobestuurders. (Remmelink, 1978). Ook in het huidige art. 26 WvW vormt het alcoholgebruik een bestanddeel van het strafbare feit. In art. 36 lid 3 WvW daarentegen is alcoholintoxicatie als strafverzwarende omstandigheid opgenomen bij het door grove schuld veroorzaken van de dood of lichamelijk letsel van een (mede) weggebruiker. Naast deze bepalingen van de Wegenverkeerswet speelt de alcohol uiteraard een rol bij delicten als het clandestien stoken en bij verschillende bepalingen van de Drank- en Horecawet.* In de praktijk is de justitiële aandacht geconcentreerd op de handhaving van de bepalingen uit de Wegenverkeerswet. Jaarlijks wordt hier door de diverse onderdelen van het justitiële apparaat een grote inspanning geleverd. Zo werden in 1979, alleen in het kader van de door de Centrale Politie Verkeerscommissie gecoördineerde landelijke en regionale alcoholacties, meer dan 160.000 automobilisten aangehouden. Daarbij werden 2806 rijverboden opgelegd en 1496 processen-verbaal opgemaakt.** Samen met de p.v.'s uit plaatselijke acties en routinecontroles leverde dit voor de politie 31.870 ter kennis gekomen gevallen van rijden onder invloed op. Dat is ruim 5,5% van het totaal aantal ter kennis van de politie gekomen misdrijven.

In 1975 — latere gegevens zijn helaas niet beschikbaar — vormden de art. 26 WvW 13% van alle bij het O.M. ingeschreven misdrijfzaken. Voor de zittende magistratuur betekenden de ruim 11.000 veroordelingen in dat jaar 23% van alle veroordelingen wegens misdrijf. Ook in de sfeer van de strafrechtstoepassing is

* Voor een volledig overzicht zie men: H. P. Wooldrik, *Alcohol en de wet, uitgave van de Fed. v. Inst. van Alcohol en Drugs*, Bilthoven, 1980.

** Jaarverslag Centrale Politie Verkeerscommissie, 's-Gravenhage, 1978.

de bijdrage van de alcoholverkeersdelicten aanzienlijk. Van alle in 1975 opgelegde onvoorwaardelijke gevangenisstraffen namen zij 27% voor hun rekening. Uitgaande van alleen de vrijheidsstraffen korter of gelijk aan één maand, was dat percentage zelfs 44.*

Er is voor deze categorie veroordeelden in Grave een speciale gevangenis beschikbaar waar sinds begin van dit jaar een vormingsprogramma van start is gegaan teneinde de gedetineerden te informeren over diverse facetten van alcohol en verkeer (Steenhuis, 1980). Tot voor kort vielen ook de activiteiten van de Consultatiebureaus voor Alcohol en Drugs onder de justitiële bemoeienis met het alcohol-(verkeers-)vraagstuk. Sinds 1 januari 1980 echter vallen deze voorzieningen onder het Ministerie van Volksgezondheid en Milieuhygiëne. Al met al kan zonder overdrijven gesteld worden dat het alcoholgebruik, via het delict rijden onder invloed, vrijwel alle sectoren van het justitiële bedrijf handen vol werk bezorgt, zodanig zelfs dat de vraag rijst of de alcoholverwante criminaliteit niet wat te veel aandacht krijgt.

9

Zoals gezegd zullen we het over dit type criminaliteit in dit artikel verder niet hebben. We willen, integendeel, aandacht besteden aan die vormen van criminaliteit waarbij de eventuele relatie met alcohol minder evident is, althans op de voorgrond treedt. We zullen dat doen door een globaal overzicht te bieden van de literatuur waarin deze relatie wordt bestudeerd. Tweëerlei optiek zal daarbij worden gehanteerd. Enerzijds zullen we aandacht besteden aan de inhoudelijke en onderzoektechnische operationalisering van de begrippen alcohol en criminaliteit. Anderzijds zullen de methode van onderzoek en de onderzochte delicten aan de orde komen.

* Wel moet worden aangetekend dat sindsdien het aantal onvoorwaardelijke gevangenisstraffen voor rijden onder invloed is teruggelopen.

4. Alcohol en 'gewone' criminaliteit

1. Operationalisering van de begrippen

Door het aan elkaar koppelen – via het voegwoord en – van twee begrippen ontstaan dikwijls pakkende thema's voor congressen en fraaie titels voor tijdschriften of boeken. Mens en maatschappij, Delict en delinquent, Crime and society, zijn voorbeelden van het laatste; Alcohol en verkeer, Computer en recht exempels van het eerste.

Bij nadere bestudering echter van deze (en andere) combinaties blijkt nogal eens dat ze eerder tot verwarring dan tot verheldering aanleiding geven. Door de algemeenheid van thematiek is het vaak niet eenvoudig uit te maken waar het precies over gaat. Voor tijdschriften lost dat probleem zich na verloop van tijd en bij regelmatige lezing vanzelf op, maar het aanschaffen van een boek uitsluitend op grond van dit soort titels blijft een hachelijke onderneming.

10

Tegen de achtergrond van deze opmerkingen is ook de titel van dit themanummer – Alcohol en criminaliteit – er één waarachter nog van alles schuil kan gaan. Ruim opgevat is het bijv. denkbaar dat men het verband dat in een aantal onderzoeken (Haberman en Bader, 1974 en Wolfgang en Strohm, 1956) is gevonden tussen de kans om slachtoffer te worden van een delict en voorafgaand alcoholgebruik, eronder rekent. In landen waar zelfmoord een strafbaar feit is, zou ook het verband tussen alcoholgebruik (of alcoholisme) en suicide onder de genoemde relatie kunnen worden begrepen. Gezien de hoeveelheid literatuur over dit onderwerp is dat door velen ook gedaan (Goodwin, 1973 en het door hem gepresenteerde literatuuroverzicht).

Onderdeel van de genoemde relatie zou zeker ook kunnen vormen de koppeling op macro-niveau tussen de toename van de alcoholconsumptie in een land en de ontwikkeling van criminaliteit terwijl er daarnaast ongetwijfeld andere macro-aspecten van de relatie zijn te bedenken. In dit artikel willen we ons echter concentreren op de relatie op micro-niveau, dat wil zeggen op het verband tussen het drankgebruik van individuen en hun criminele gedrag. Ook dan echter is nadere afbakening

van het onderwerp gewenst en dient een duidelijke operationalisering van het begrip alcoholgebruik plaats te vinden. Dient daar bijv. onder te worden verstaan alcoholgebruik als zodanig (of alcoholmisbruik) op zekere tijd en plaats of bedoelt men het drinkgedrag (drinkpatroon) in meer algemene zin; heeft men het oog op de 'sociale drinker' of concentreert men zich op de alcoholist.

Op dezelfde wijze verdient ook het begrip criminaliteit nadere explicitering. Duidelijk moet zijn of men bedoelt (de kans op) het plegen van een concreet delict, het veroordeeld zijn voor een bepaald strafbaar feit of het delinquentiepatroon of criminele verleden. Uitgaande van een drietal operationalisering van beide begrippen ontstaan al 15 mogelijke combinaties die alle onder de noemer alcohol en criminaliteit zijn te vangen.

11

Dat aantal neemt nog fors toe als we niet alleen letten op de inhoudelijke operationalisering maar ook op de verdere onderzoektechnische uitwerking van de begrippen. In de criminologische literatuur bijv. wordt veelal onderscheid gemaakt tussen geregistreeerde en niet-geregistreeerde criminaliteit. Dat onderscheid kan uiteraard ook voor de uitkomsten van belang zijn. Ook de vraag of men uitgaat van veroordeelden, of van door de politie geregistreeerde daders kan nogal verschil uitmaken evenals het onderscheiden tussen gedetineerden en uitsluitend met geldboete gestraften.

Aan de andere kant van de relatie doen zich weer soortgelijke problemen voor. Welke maat wordt voor alcoholgebruik aangehouden: Gaat men uit van de eigen opgave (in aantallen glazen bijv.) van de onderzochte personen of hanteert men de meer betrouwbare maatstaf van het bloed-alcoholgehalte? Maakt men nog onderscheid tussen verschillende soorten alcoholhoudende dranken? Hoe is het begrip alcoholisme geoperationaliseerd? Gaat men uit van mensen die als zodanig zijn opgenomen, staan ingeschreven (bijv. bij een hulpverleningsinstantie) of hanteert men — voorzover beschikbaar — 'harde' criteria voor alcoholisme en richt men zijn onderzoek op de hele populatie van hen die aan deze criteria (zouden) voldoen? Ook dit soort keuzes kan een aanzienlijke invloed hebben op de resultaten van het onderzoek. Door

uit te gaan van een geselecteerde groep – bijv. de opgenomen of ingeschreven alcoholisten – kan een sterker verband worden gesignaleerd dan bij een meer representatieve aanpak het geval zou zijn geweest. Bij het trekken van conclusies uit onderzoekresultaten is het derhalve van groot belang steeds nauwkeurig na te gaan op welke wijze de begrippen alcohol en criminaliteit zijn geoperationaliseerd en gemeten.

In de literatuur over het onderwerp gebeuren beide in talloze variaties. Gerson and Preston (1979) analyseerden ruim 50.000 *politierapporten* uit Hamilton-Wentworth, Ontario (zie blz. 44 van dit nummer). Hieronder bevonden zich ruim 5000 gevallen waarin sprake was van een geweldsdelict (moord, mishandeling, verkrachting etc.). Volgens genoemde politierapporten was in meer dan een derde daarvan alcohol in het spel. Bij de delicten waarvan de afloop relatief ernstig was, nam dat percentage nog toe. Uit een onderzoek van Rada (1975) bleek dat van honderd mannen die veroordeeld waren wegens verkrachting en hun straf uitzaten in een Californische strafinrichting, 50% gedronken had ten tijde van het misdrijf en dat 35% alcoholist was. Mayfield (1976) registreerde in een groep van 307 mannen, veroordeeld voor ernstige agressieve delicten 36% probleemdrinkers. Een andere studie waarin wordt uitgegaan van *veroordeelden* is die van Goodwin, Crane en Guze (1971). Zij bestudeerden de ontwikkeling van het drinkgedrag van 223 delinquenten in Missouri. Volgens bepaalde criteria zou van deze groep 43% alcoholist zijn ten tijde van hun detentie. Na een follow-up periode van drie jaar werden 176 van hen nog eens geïnterviewd. Tweederde meldde daarbij min of meer ernstige alcoholproblemen. Van de 209 mannen die na drie jaar konden worden getraceerd waren er vijf overleden. Allen waren drie jaar tevoren als alcoholist aangemerkt. Drie stierven een gewelddadige dood; één overleed aan levercirrhose.

Virkkunen (1972) daarentegen baseert zich weer op *politiegegevens*. Hij vond in 116 gevallen van moord, geregistreerd door de politie van Helsinki in de jaren 1963–1966 dat in bijna 80% van de gevallen sprake was van alcoholgebruik bij dader of slachtoffer en dat in de meeste gevallen beiden onder invloed waren.

De gemiddelde geregistreerde bloedalcoholgehaltes lagen ruim boven de 2.0%. Ook uit tal van andere studies blijkt dat in veel gevallen van moord alcoholgebruik zowel door dader als door slachtoffer is voorafgegaan. Voor de dader liepen de percentages in tien verschillende studies uiteen van 19 tot 83% (Goodwin, 1973).

Weer een ander type studies kiest niet het crimineel gedrag als invalshoek maar het *alcoholgebruik*. Wechsler en Thum (1973) bijv. onderzochten de drinkgewoonten van in totaal ruim 1200 highschool-leerlingen. Degenen die opgaven veel te drinken rapporteerden ook meer druggebruik en andere delinquente activiteiten zoals winkeldiefstal, vernieling etc. Een variatie op dit soort studies zijn die waarbij niet het alcoholgebruik als zodanig maar *alcoholisme* als uitgangspunt wordt genomen. Lindelius en Salum (1975) (zie blz. 49 van dit nummer) onderzochten bijv. het delinquent gedrag van drie verschillende groepen alcoholisten terwijl Medhus (1975) de criminaliteit van vrouwelijke alcoholisten onderzocht. Beiden vonden meer of minder sterke relaties. Uit het voorgaande blijkt wel dat al naar gelang de manier waarop de begrippen zijn geoperationaliseerd een andersoortige relatie tussen alcohol en criminaliteit uit de bus komt. Het heeft dan ook weinig zin op deze manier verder te gaan met het opsommen van studies. Beter lijkt het te trachten enige ordening aan te brengen in de veelheid van onderzoeken.

13

2. De methoden van onderzoek en de onderzochte delicten

Wanneer men een relatie tussen alcoholgebruik (hoe ook geoperationaliseerd) en bijvoorbeeld agressief crimineel gedrag wil aantonen is het niet voldoende te laten zien dat bij nogal wat agressieve delicten alcohol in het spel is. Zelfs percentages van 80, zoals in sommige hierboven genoemde studies aangetroffen, vormen geen 'bewijs' voor het bestaan van een dergelijke relatie. Of om met Slater Hollis (1974) te spreken: 'If 80 percent of the general population were drinking it would be expected that 80 percent of the offenders and victims of e.g. criminal homicide would be drinking'. Uiteraard moet daaraan worden toegevoegd dat het

dan wel vergelijkbare situaties en tijdstippen moet betreffen, maar de strekking van het citaat is duidelijk.

Aangetoond zal dus moeten worden dat er op dit punt verschillen zijn. Daarvoor zijn in principe twee invalshoeken denkbaar. Uit de genoemde literatuur kwamen ze al enigszins naar voren. De eerste is die van het alcoholgebruik (eventueel het alcoholisme), de andere die van het criminele gedrag; beide polen van de relatie dus.

In het ene geval zal men aannemelijk moeten maken dat door een groep mensen die alcohol gebruikt (heeft) relatief meer delicten worden gepleegd dan door een groep vergelijkbare nuchtere medeburgers. In het andere geval zal aangetoond moeten worden dat van een groep delinquenten (de definitie nu maar even buiten beschouwing gelaten) een groter percentage alcohol gebruikt, regelmatig drinkt of alcoholist is dan van een groep overigens vergelijkbare personen.

14

Als we de literatuur vanuit deze criteria analyseren blijkt dat nogal wat studies niet aan de hier gestelde eis voldoen. Te dikwijls wordt het aantreffen van een hoog percentage delinquenten onder alcoholgebruikers of andersom *als zodanig* beschouwd als een bewijs voor het bestaan van de relatie alcohol—criminaliteit. Weinig studies, met andere woorden, bevatten een controlegroep en bij nog veel minder onderzoeken kan de matching van een eventueel aanwezige controlegroep de toets der methodologische kritiek doorstaan.

Uit de door ons bestudeerde literatuur blijkt bovendien dat de invalshoek van het delinquente gedrag aanzienlijk vaker wordt gekozen dan die van het alcoholgebruik. Dat is ook wel begrijpelijk omdat over het alcoholgebruik van individuele personen (uiteraard) geen gegevens worden bijgehouden, terwijl althans voor een deel van het criminele gedrag uitgebreide registratiesystemen bestaan. De beschikbaarheid van gegevens en de toegankelijkheid van de diverse systemen lijken dus belangrijke factoren bij zowel de keuze van de te onderzoeken populatie als de wijze van operationalisering van de begrippen. Die gedachte wordt nog eens bevestigd door het feit, dat aan de andere kant van de relatie (alcoholgebruik) wel tamelijk veel

onderzoek is gedaan met gegevens over alcoholisme als uitgangspunt.

In tegenstelling tot alcoholgebruik 'sec' (sic!) of drinkgewoonte bestaat daar namelijk wel een individuele registratie van gegevens bijvoorbeeld van mensen opgenomen in alcoholklinieken of ingeschreven bij consultatiebureaus. Wat de onderzoektechnische operationalisering van de begrippen betreft valt derhalve op dat veelal is uitgegaan van gegevens die al beschikbaar waren en dat studies waarbij 'nieuwe' gegevens over hetzij alcoholgebruik hetzij criminaliteit werden verzameld, in dit veld zeldzaam zijn.

15

Voorzover de studies betrekking hebben op levensdelicten of andere zeer ernstige agressieve delicten valt daar wat de criminaliteitspool van de relatie nog wel overheen te komen. Bekend is namelijk dat vrijwel al deze delicten worden geregistreerd en het verschil tussen werkelijke en geregistreeerde criminaliteit derhalve klein is. Voor een ernstig delict als verkrachting echter geldt dit weer niet omdat hiervan bekend is dat nogal wat gevallen niet worden aangegeven (Van Dijk en Steinmetz, 1979). Wat de alcoholpool betreft is echter ook bij de levensdelicten voorzichtigheid geboden. Algemeen bekend is immers dat zeker in het verleden de vaststelling van alcoholgebruik weinig betrouwbaar geschiedde. Nu eens onderzoekt de politie wel of er van alcoholgebruik sprake is, dan weer laat ze het na en tenzij met bloedproeven is gewerkt is ook de registratie zelf uiterst discutabel. In dit verband wekt het dan ook nauwelijks verwondering dat de meeste onderzoeken angstvallig nalaten hun operationalisering van alcoholgebruik expliciet te vermelden. Grote voorzichtigheid is hier derhalve geboden. Bij de onderzoeken die niet op levensdelicten betrekking hebben speelt het bezwaar uiteraard ook aan de 'crime side of the street'.

Intussen heeft het ontbreken van gegevens over alcoholgebruik en de kennelijke problemen bij het verzamelen van dit soort gegevens er vermoedelijk mede toe geleid dat nog middels een ander type onderzoek de relatie alcoholgebruik – crimineel gedrag wordt bestudeerd. We doelen hier op het zogenaamd experimentele onderzoek. Alcoholgebruik is hier de on-

afhankelijke variabele die gemanipuleerd wordt. Agressief gedrag, althans diverse operationalisaties daarvan, worden als substituuat voor crimineel gedrag en als afhankelijke variabele beschouwd.

In de buitenlandse literatuur zijn in dit kader de studies van Boyatzis (1974/1975) het meest bekend. Hij organiseerde bij wijze van experiment twee soorten feestjes, de ene met, de andere zonder alcoholhoudende dranken. Op de feestjes konden verschillende spelletjes worden beoefend. Getracht werd zoveel mogelijk de situatie op een echt feestje na te bootsen. Uit de resultaten bleek een duidelijke samenhang tussen het gebruik van alcohol en agressief gedrag. Ook hing de mate van agressief gedrag enigszins samen met de soort drank die genuttigd was: bij gelijk b.a.g. (bloed-alcoholgehalte) toonden de drinkers van gedistilleerd zich agressiever dan bierdrinkers. Naast deze studies die het midden houden tussen een

16 zogenaamd natuurlijk experiment en een laboratoriumsituatie zijn ook echte laboratoriumexperimenten verricht in Nederland onder andere door Fris (1972) (zie blz. 26 e.v. van dit nummer). Uitgaande van onder andere de hypothese dat mensen die alcohol gebruiken in eenzelfde situatie meer agressie vertonen dan mensen die niet gedronken hebben kwam hij tot een onderzoekopzet vergelijkbaar met die van de bekende Milgram-experimenten (Milgram, 1963). Als operationalisering van agressief gedrag werd gebruikt de bereidheid om aan een onbekend 'slachtoffer' elektrische schokken van diverse kracht toe te brengen. Uit het onderzoek bleek dat de hypothese werd bevestigd.

Uiteraard hebben dit soort studies alle bezwaren die men gewoonlijk aan laboratoriumexperimenten toeschrijft, met name de moeilijkheid om naar een 'real life' situatie te generaliseren en de dikwijls nogal aanvechtbare operationalisering van de te onderzoeken concepten. Zonder daar al te gemakkelijk overheen te willen lopen moet onzes inziens toch worden geconstateerd dat ook die operationalisering in de eerder genoemde niet-experimentele studies bepaald niet optimaal te noemen was.

5. Discussie

Na deze vrij uitvoerige analyse van de relatie alcohol-criminaliteit zijn er tot slot twee vragen. De eerste is: Wat is nu werkelijk het verband tussen alcohol en criminaliteit? De tweede is, want we zouden het tenslotte hebben over een driehoeksverhouding: Wat is de betekenis voor Justitie van het antwoord op de eerste vraag.

Dat antwoord zal, wat er verder ook van te zeggen valt, in ieder geval luiden dat er niet zoiets bestaat als *de* relatie alcohol-criminaliteit. Wil men zinvol over een mogelijk verband tussen beide kunnen spreken, dan zullen beide begrippen nauwkeurig moeten worden geoperationaliseerd, zowel inhoudelijk als onderzoekstechnisch. In het tot nu toe verrichte onderzoek gebeuren beide weinig expliciet en het laatste veelal gebrekkig. Daarnaast vertonen veel studies nogal wat andere methodologische zwakheden. We hebben er eigenlijk geen gevonden waaruit, gelet op de gebruikte operationalisering, een duidelijk verband tussen alcohol en criminaliteit 'hard' werd aangetoond.

17

De tekortkomingen van veel onderzoeken waren daarvoor te evident. Wel werd langs andere weg evidentie aangevoerd voor het bestaan van een relatie tussen (voorafgaand) alcoholgebruik en daarop volgend agressief gedrag, zij het dat ook deze studies hun beperkingen hebben. Een en ander betekent onzes inziens nog niet dat door de beperkingen van het onderzoek het bestaan van een relatie tussen alcohol en criminaliteit onaannemelijk is geworden.

Zeker voor ernstig agressief crimineel gedrag geldt dat een relatie met alcoholgebruik, gezien de eigenschappen van de stof, voor de hand ligt. Op dit punt zijn de resultaten van onderzoek ook het meest overtuigend, vooral ook omdat blijkt dat bij dit soort delicten in een zeer groot aantal gevallen zowel de dader als het slachtoffer onder invloed zijn.

Daarnaast zullen weinigen — ondanks de beperkingen van de genoemde studies — willen ontkennen dat alcoholgebruik opgeschoten jongeren kan stimuleren tot minder ernstige vormen van agressief gedrag. Met name na het uitgaan van de café's komen in veel steden nogal eens vechtpartijen en verschillende vormen van vandalisme voor.

Tenslotte is ook voor andere delicten zo'n verband — zij het wellicht langs meer indirecte weg — zeker niet uitgesloten. Het is bijvoorbeeld heel goed denkbaar, zoals ook al eerder werd opgemerkt, dat alcoholgebruik en drinkgewoontes onderdeel vormen van een bepaald leefpatroon dat de kansen op delinquent gedrag als zodanig vergroot. Het is met name dit soort relaties waarmee in de genoemde studies onvoldoende rekening wordt gehouden.

Het lijkt derhalve zeker niet overdreven om aan alcoholgebruik een — wellicht belangrijke — plaats toe te kennen temidden van de factoren die tot crimineel gedrag aanleiding geven.

Als we dan uitgaan van het bestaan van een relatie tussen beide factoren, laten we zeggen in concreto tussen alcoholisme en agressief crimineel gedrag, rijst de vraag wat daarvan de consequenties zijn voor de justitiële bemoeienis met het alcoholvraagstuk. Een eerste consequentie ligt uiteraard op het terrein van de bejegening van agressieve delinquenten. Het kan onzes inziens nogal wat verschil maken of men er hierbij van uitgaat te doen te hebben met een categorie min of meer berekenende misdadigers of met alcoholisten die in geïntoxiceerde toestand tot hun delict komen. Dat verschil in aanpak kan in diverse fasen van het justitiële systeem anders uitvallen. In de fase van de preventieve hechtenis bijvoorbeeld zou meer systematisch rekening kunnen worden gehouden met mogelijk optredende ontwenningverschijnselen bij de verdachte. Bij de berechting zou, afgezien van wellicht meer aandacht voor de vraag van de toerekeningsvatbaarheid (Cremers, 1974), zoveel mogelijk aangeknoopt kunnen worden bij de eventueel aanwezige alcoholproblematiek. Ongetwijfeld wordt daarmee ook thans rekening gehouden bijvoorbeeld bij het aanvragen van een voorlichtingsrapport waar eventueel alcoholisme aan de orde komt. Het gebeurt echter niet systematisch onder andere omdat dikwijls over de aanwezigheid van alcoholgebruik ten tijde van het delict niets meer met zekerheid valt te zeggen omdat geen registratie heeft plaatsgevonden. Tegen deze achtergrond zouden we hier willen pleiten voor een meer systematische gegevensverzameling op dit punt zowel bij daders als bij slachtoffer. Of daarbij een bloedproef dan

wel een ademtest het aangewezen middel is, laten we nu even in het midden. Eventueel zou door middel van een proef kunnen worden bepaald welke methode in de praktijk het beste functioneert. Een dergelijke systematische registratie is naar onze mening in twee opzichten van betekenis. In de eerste plaats kan ze, zoals gezegd, aanknopingspunten bieden voor de bejegening van de verdachte. Daarnaast biedt ze de gelegenheid ons inzicht in de relatie alcohol—criminaliteit te vergroten. Daarvoor is dan uiteraard wel een adequate proefopzet vereist.

19

De resultaten van genoemde registratie zouden tevens gebruikt kunnen worden voor een tweede justitiële activiteit als gevolg van het constateren van de relatie alcohol—criminaliteit. Uit tal van onderzoeken (Cozijn en Van Dijk, 1976 en Fiselier, 1978) is gebleken dat in onrustgevoelens over criminaliteit bij het grote publiek de agressieve delicten een rol spelen die zeker naar hun frequentie gemeten tamelijk overtrokken is. Wanneer aan het publiek naast betere informatie over het vóórkomen van dit type delicten bovendien een meer realistische kijk op het type daders zou kunnen worden geboden, zou dat reductie van die onrustgevoelens tot gevolg kunnen hebben. De mensen zouden minder kwetsbaar zijn voor sensationele berichtgeving over dit soort strafbare feiten omdat ze zich realiseren dat die sterk situatie-gebonden zijn en er tevoren al een relatie dader—slachtoffer aanwezig was. De angst voor de 'bekende' anonieme dader zou aldus enigszins kunnen worden weggenomen.

Ook bij de bestrijding van de minder ernstige — maar wel uiterst storende — agressieve criminaliteit (vandalisme etc.) ligt er voor Justitie zeker een taak. Die bestaat naar onze mening niet alleen in het opsporen en vervolgen van dit type strafbare feiten, maar evenzeer in het voorkomen ervan. Een van de middelen daartoe is een evenwichtig plaatselijk vergunningen- en sluitingstijdenbeleid. In principe is dit een zaak van de lokale overheid maar het ligt zeker op de weg van het O.M. om in het zgn. driehoeksoverleg te wijzen op de criminele consequenties van een te 'liberaal' beleid op deze punten. Daarbij zou het O.M.

tevens de aandacht kunnen vestigen op de zinloosheid van opsporen en vervolgen in een klimaat waarin bestuurlijk de zaak op z'n beloop wordt gelaten. In een goed functionerend driehoeksoverleg zal een dergelijke inbreng van het O.M. zeker veel gewicht in de schaal leggen.

Uit het voorgaande blijkt dat de justitiële mogelijkheden om preventief bezig te zijn helaas beperkt zijn en dat men goeddeels afhankelijk is van de wijze waarop andere overheidsorganen hun taak opvatten en uitvoeren. Gezien de wijze waarop dat tot nu toe – niet alleen lokaal maar ook nationaal – geschiedt kan men zich afvragen of de justitiële aanpak niet een te grote plaats inneemt ten opzichte van andere noodzakelijke maatregelen ter bestrijding van het alcoholvraagstuk. Of het wel zinnig is vrijwel uitsluitend langs repressieve weg te reageren op een verschijnsel dat onze samenleving zodanig heeft doordrenkt. Of het redelijk is een apparaat als het strafrechtelijke bedrijf zo zwaar te belasten met het afdoen van delicten die uit het gebruik van alcohol voortvloeien. Vanzelfsprekend is het hier niet de bedoeling te suggereren dat een strafrechtelijke reactie op ernstige agressieve delicten achterwege zou moeten of kunnen blijven. Integendeel. Reductie van justitiële inspanning zou zeker niet op dit terrein moeten plaatsvinden.

Ook bij de bestrijding van aan alcoholgebruik gekoppeld vandalisme e.d. ligt er, zoals we al uiteenzetten voor Justitie – in casu politie en O.M. – een duidelijke taak. Men kan zich echter afvragen of de omvang van de hier te leveren justitiële inspanning niet gerelateerd dient te zijn aan de mate waarin ook bestuurlijk maatregelen zijn genomen.

Op het terrein van het rijden onder invloed komt deze vraag met nog meer klem naar voren. We hebben gezien dat dit delict een aanzienlijk beslag legt op de verschillende onderdelen van het strafrechtelijk systeem. Uit wetenschappelijk onderzoek is voorts gebleken dat de effectiviteit van dit optreden op zijn zachtst gezegd twijfelachtig is. Niet alleen vond v.d. Werff (1979) dat het veroordeeld worden als zodanig niet van invloed is op de recidive, ook de aard van de justitiële interventie bleek

in dit opzicht weinig ter zake te doen (Steenhuis, 1972; van de Werff, 1979). Dat laatste gold evenzeer voor het generaal preventieve effect van de straf (Steenhuis, 1975): Gevangenisstraf was niet effectiever dan een geldboete. In combinatie leiden beide factoren tot de conclusie dat de justitiële inspanningen t.a.v. rijden onder invloed wellicht enigszins kunnen worden verminderd of op zijn minst niet verder uitgebreid. Dit lijkt te meer gerechtvaardigd als men bedenkt dat een intensieve repressie geen succes kan hebben als ze niet gekoppeld is aan een behoorlijke preventie. Men mag eenvoudig niet verwachten dat in een maatschappij waarin het gebruik van alcohol op alle mogelijke manieren wordt gepropageerd en gestimuleerd, waarin alcoholgebruik gekoppeld wordt aan tal van maatschappelijke succescriteria een (justitiële) aanpak van slechts één facet van dat complex veel effect kan sorteren. Inzet van mankracht en geld voor een dergelijk optreden moet dan ook beschouwd worden als 'dweilen met de fles open'.

Om de repressieve aanpak zinvol en effectief te maken is het dus nodig dat er daadwerkelijk een preventie- en ontmoedigingsbeleid van de grond komt. Dat beleid is weliswaar door de vorige Minister van Volkgezondheid aangekondigd in een rede ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de Volksbond tegen drankmisbruik in 1975, maar heeft tot nu toe nog maar heel beperkt gestalte gekregen. Maatregelen als het beperken van reclame van alcoholhoudende dranken, het beperken van het aantal café's en andere verkooppunten, een strikter beleid ten aanzien van sluitingstijden etc. zijn tot nu toe niet genomen. Wel zijn minder ingrijpende maatregelen ingevoerd. Zo is in het project Gezondheidsvoorlichting en Opvoeding (GVO) (Dekker, 1978) ruime plaats ingeruimd voor informatie over alcoholgebruik en -misbruik. Van het effect van voorlichting over een fenomeen dat zo algemeen verbreid is als alcoholgebruik, mag echter zeker niet al teveel worden verwacht. (Globetti, 1971).

Ook heeft een aantal prijsverhogingen plaatsgevonden maar die zijn niet vastgesteld in het kader van een ontmoedigingsbeleid doch uitsluitend om de opbrengst van de accijns te verhogen en de belangen van de detailhandel

en producenten veilig te stellen. Bovendien zijn ze te gering om een wezenlijke invloed op het gebruik te hebben.

Totdat een meer geconcretiseerd preventiebeleid van de grond komt, zal de driehoeksrelatie alcohol—criminaliteit—justitie wel problematisch blijven en mogen we al blij zijn als hij niet nog ongelukkiger wordt. Op een scheiding zal het echter niet kunnen uitdraaien.

Boyatzis, R. E. The effect of alcohol consumption on the aggressive behavior of men. *Quarterly journal of studies on alcohol*, 35e jrg., 1974, blz. 959—972.

Boyatzis, R. E. The predisposition toward alcohol-related interpersonal aggression in men. *Journal of studies on alcohol*, 36e jrg., nr. 9, 1975, blz. 1196—1207.

22 **Cozijn, C. en J. J. M. van Dijk.** Onrustgevoelens in Nederland. 's-Gravenhage, Wetenschappelijk onderzoek- en documentatiecentrum van het ministerie van justitie, 1976.

Cremers, H. T. P. Alcohol of druggebruik bij misdrijven. *Algemeen politieblad*, 123e jrg., nr. 7, 30 maart 1974, blz. 155—156.

Dekker, E. Elementen voor een beleid met betrekking tot de preventie van alcoholmisbruik. *Tijdschrift voor sociale geneeskunde*, 56e jrg., 1978, blz. 226—234.

Dijk, J. J. M. van. en C. H. D. Steinmetz. De WODC-slachtoffers-enquêtes 1974—1979. 's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1979.

Fiselier, J. P. S. Slachtoffers van delicten; een onderzoek naar verborgen criminaliteit. Utrecht, *Ars aequi*, 1978.

Fris, T. Gelegenheidsagressie; enige resultaten van experimenteel onderzoek. Meppel, Boom, 1972.

Gerson, L. W. and **D. A. Preston.** Alcohol consumption and the incidence of violent crime.
Journal of studies on alcohol, 40e jrg., 1979, blz. 307–312.

Gips, C. H. Recente gegevens over het alcoholgebruik en over de sterfte aan levercirrose in Nederland.
Tijdschrift voor alcohol, drugs en andere psychotrope stoffen, 2e jrg., nr. 4, 1976, blz. 131–133.

Globetti, G. Alcohol education in the school.
Journal of drug education, 1e jrg., nr. 3, november 1971, blz. 241–248.

Goodwin, D. W. Alcohol in suicide and homicide.
Quarterly journal of studies on alcohol, 34e jrg., 1973, blz. 144–156.

Goodwin, D. W., J. B. Crane and **S. B. Guze.** Felons who drink; an 8-year follow-up.
Quarterly journal of studies on alcohol, 32e jrg., 1971, blz. 136–147.

Haberman, P. W., and **M. M. Baden.** Alcoholism and violent death.
Quarterly journal of studies on alcohol, 35e jrg., 1974, blz. 221–231.

Hoogendoorn, D. Mededelingen stichting medische registratie; patiënten opgenomen wegens misbruik van alcohol.
Nederlands tijdschrift voor geneeskunde, 120e jrg., nr. 4, 1976, blz. 178–180.

Lindelius, R., and **J. Salum.** Alcoholism and crime; a comparative study of three groups of alcoholics.
Journal of studies on alcohol, 36e jrg., nr. 11, 1975, blz. 1452–1457.

Lindelius, R., and **J. Salum.** Alcoholism and criminality.
Acta psychiatrica scandinavica, 49e jrg., 1973, blz. 306–314.

Mayfield, D. Alcoholism, alcohol, intoxication and assaultive behavior.

Diseases of the nervous system, 37e jrg., 1976, blz. 288–291.

Medhus, A. Criminality among female alcoholics.

Scandinavian journal of social medicine, 1975, blz. 45–49.

Milgram, S. Behavioral study of obedience.

Journal of abnormal and social psychology, 67e jrg., 1963, blz. 371–378.

Rada, R. T. Alcoholism and forcible rape.

American journal of psychiatry, 132e jrg., nr. 4, april 1975, blz. 444–446.

Rommelink, J. Hoofdwegen door het verkeersrecht.

Zwolle, Tjeenk Willink, 1978.

24

Slater Hollis, W. On the etiology of criminal homicides – the alcohol factor.

Journal of police science and administration, 2e jrg., nr. 1, 1974, blz. 50–53.

Steenhuis, D. W. Generale preventie; het effect van de strafdreiging bij rijden onder invloed.

Groningen, Criminologisch instituut van de Rijksuniversiteit Groningen, 1975.

Steenhuis, D. W. Rijden onder invloed; een onderzoek naar de relatie tussen strafmaat en recidive.

Assen, Van Gorcum, 1972.

Steenhuis, D. W. Vormingsproject in de gevangenis Grave.

Trema, 3e jrg., nr. 2, februari 1980, blz. 47–50.

Virkkunen, M. Alcohol as a factor precipitating aggression and conflict behavior leading to homicide.

British journal of the addictions, 69e jrg., 1972, blz. 149–154.

Wechsler, H., and D. Thum. Teen-age drinking, drug use and social correlates.

Quarterly journal of studies on alcohol, 34e jrg., 1973, blz. 1220–1227.

Werff, C. van der. Speciale preventie; verslag van een onderzoek naar het speciaal preventieve effect van het strafproces en van het ondergaan van een korte vrijheidsstraf bij vermogensdelinquenten.

's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1979.

Wolfgang, M. E., and R. B. Strohm. The relationship between alcohol and criminal homicide.

Quarterly journal of studies on alcohol, 17e jrg., 1956, blz. 411–425.

Alcoholgebruik en gelegenheidsagressie*

door dr. T. Fris

Voorwoord.

Omdat onderstaand onderzoek, over het verband tussen alcoholgebruik en agressief gedrag, ruim 12 jaar geleden werd verricht en het verslag als een hoofdstuk in een boekje werd gepubliceerd is het wellicht zinvol enige algemene opmerkingen vooraf te maken.

Als theorie hanteerde ik toentertijd het meer-oorzaken model, m.a.w. agressie kan zijn aanleiding vinden in meer dan één omstandigheid.

Frustratie, opdracht of instrumentaliteit kunnen evenzoveel factoren zijn die gewelddadig gedrag op gang brengen.

26

Het begrip gelegenheidsagressie ontstond door de constatering dat agressie ook optrad zonder dat er van een aanwijsbare aanleiding sprake was. De gelegenheid alleen, het gedrag moest mogelijk zijn en niet expliciet verboden, was al voldoende om het bij meerdere proefpersonen te bewerkstelligen.

Alcoholgebruik werd in dit kader niet opgevat als een oorzaak van agressie doch als een variabele die het uiten van zulk gedrag bevorderde.

Na een aantal onderzoeken op grond van dit meer-oorzaken model heb ik me later nog enige tijd beziggehouden met fysiologische persoonlijkheidskenmerken welke agressie-bevorderend zouden werken. Ekkers geeft daar in zijn studie 'Aktivatie en agressie' N.I.P.G. Leiden 1977, waardevolle informatie over.

Wat de algemene theorie betreft is het interessant om nu mijn krampachtige verdediging van het meer-oorzaken model nog eens te overdenken. Het was een afzetten tegen de frustra-

* Uit: Gelegenheidsagressie; enige resultaten van experimenteel onderzoek, blz. 57-69, Boom, Meppel, 1972.

* Medewerkers bij dit onderzoek waren: mej. A. v.d. Handel en de heren Dr. B. Bink, B. Burgers, P. v.d. Donk, D. Huppe, H. v.d. Linden, H. Masselink en L. Peters.

tie-agressie hypothese, welke, met name in de vijftiger jaren, door velen als de universele verklaring van het verschijnsel agressie werd beschouwd.

Richt de maatschappij zo in dat frustraties worden voorkomen en het agressie-probleem is zo goed als opgelost.

De gehoorzaamheidsstudies van Milgram en daarna het inzicht dat agressie als middel om een bepaald doel te bereiken uiterst effectief kan zijn, betekenden voor een aantal actieve onderzoekers een onontkoombare aantasting van de frustratie-agressie hypothese.

Het meer-oorzaken model bood in ieder geval de ruimte om meer gewelddadige verschijnselen te onderzoeken en te verklaren.

Edoch, nu aan het begin van de tachtiger jaren blijkt het verband frustratie-agressie nog altijd de hoeksteen in het denken over geweld. Ook bij criminologen en juristen.

27 *Zo stoelden bijna alle uitspraken en verklaringen omtrent het geweld in Amsterdam tijdens de inhuldiging van koningin Beatrix op dit frustratiedenken.*

De toelichtingen die de diverse daders van dit soort geweld voor de rechter gaven ondersteunden echter meer het begrip gelegenheid dan frustratie.

Freud stelde eens dat het verkeerde vaak het juiste op zijn kop was. De stelling dat agressie de bron voor iedere frustratie is en de opvatting dat agressie-onderzoek voorlopig het meest gebaat is bij een inventarisatie van agressie-belemmerende factoren, hebben voor mij een provocerende aantrekkingskracht.

1. Inleiding

Omtrent de invloed van alcoholgebruik op het gedrag van de mens is veel geschreven en tamelijk wat onderzoek verricht (Stichting voor alcoholstudies 1970). Het aantal experimentele onderzoeken is echter gering. Een recent experimenteel onderzoek is dat van Buikhuisen (1968), die proefpersonen in een laboratorium gedestilleerd te drinken gaf en ze daarna onderzocht op rijvaardigheid. Wat betreft de relatie tussen alcoholgebruik en agressie is er in de bestaande literatuur geen experimenteel gedragsonderzoek te vinden dat op deze vraag een antwoord zoekt. Er zijn wel surveyresultaten. Zo vonden Wolfgang e.a. (1967) dat er bij 64% van de gevallen van doodslag die ze onderzochten, sprake was van alcoholintoxicatie bij de dader of bij het slachtoffer of bij beiden. Ook Gillin (1946) en Toro Calder (1950) vonden duidelijke verbanden tussen alcoholintoxicatie en crimineel gewelddadig gedrag. Een veelgehoorde opvatting over het directe effect van alcoholgebruik is, dat het beheersende functies ten aanzien van innerlijke neigingen verzwakt. In hoofdstuk 2 koos ik echter voor het meer-oorzakenmodel en niet voor de monothematische drifttheorie die deze innerlijke neigingen vooronderstelt. Indien agressie vooral dan optreedt wanneer de dader in winst gelooft, m.a.w. wanneer hij de voordelen van zijn gedrag duidelijk groter acht dan de eventuele nadelen, gaat het in de eerste plaats om het verband tussen alcoholgebruik en winstverwachting. Dit verband zou men kunnen afleiden uit de resultaten van een onderzoek door Teger e.a. naar risicogedrag (Teger e.a., 1969).

Het belangrijkste resultaat van hun experiment was dat zij aantoonde dat mensen onder invloed van alcohol bereid waren meer risico's te nemen. Eventuele nadelen bij het kiezen van bepaalde gedragsalternatieven werden na gebruik van alcohol minder zwaar gewogen. Op grond van deze uitkomsten lijkt het gerechtvaardigd te veronderstellen dat alcoholgebruik de kans op agressie doet toenemen, dan wel de mate van agressie bij eenzelfde aanleiding versterkt, immers onder invloed van alcohol worden de eventuele nadelen van zulk gedrag kleiner geacht.

2. De hypothesen

Bovenstaande theoretische opmerkingen verwijzen naar een veronderstelling die ook los van wetenschappelijke overdenking veel opgeld doet, namelijk dat alcohol de kans op agressieve incidenten vergroot. M.a.w. iemand zal in eenzelfde situatie ná gebruik van alcohol agressiever reageren dan vóór het gebruik van alcohol. Om deze veronderstelling te toetsen dient men eenzelfde groep proefpersonen tweemaal te onderzoeken. Er bestaan echter ook aanwijzingen dat agressieve reacties bij herhaalde metingen sterker worden, afhankelijk van de activiteit in de tussenperiode (Fris & Ekkers, 1969). Deze overwegingen leidden tot de volgende drie hoofdhypothesen:

1. mensen die alcohol hebben gebruikt, zullen in eenzelfde situatie meer agressie vertonen dan mensen die geen alcohol hebben gebruikt;
2. mensen die binnen hetzelfde experiment reeds eerder op agressief gedrag zijn onderzocht, zullen in eenzelfde situatie meer agressie vertonen dan diegenen die zo'n meting nog niet eerder hebben ondergaan;
3. mensen die vóór en ná alcoholgebruik een agressiemeting ondergaan zullen bij de laatste meting hoger scoren dan bij de eerste meting. Buikhuisen e.a. (1968) toonden onder meer aan dat het waarnemingsvermogen na alcoholgebruik aanmerkelijk verminderd was. Ettema en Burer (1969) vonden een significante correlatie tussen alcoholpromillage in het bloed en het gemiddeld aantal fouten bij een beoordelingstaak (de Bourdon-Wiersma-test). In verband met de aanleiding tot agressie in ons experiment is het mogelijk aan de hand van het onderzoeksmateriaal een uitspraak te doen omtrent de volgende hypothese;
4. iemand die vóór en ná alcoholgebruik eenzelfde reeks objectieve vergelijkingen moet beoordelen zal bij deze zelfde taak ná alcoholgebruik meer fouten maken.

3. De procedure

Als operationalisatie van fysieke agressie werd gekozen het toedienen van elektrische schokken aan een ander. Proefpersonen waren 32

mannelijke studenten, aan wie was meege-
deeld, dat ze deelnamen aan een onderzoek
omtrent de invloed van alcohol op het waar-
nemingsvermogen.

Steeds werden vier proefpersonen tegelijk
onderzocht. De proefpersonen werden in de
waan gebracht dat ze een waarnemingstaak
van een ander moesten beoordelen. Voor de
zestien proefpersonen, die vóór en ná alcohol-
gebruik op agressief gedrag werden onderzocht,
was de procedure als volgt.

30 In een wachtkamer werd met behulp van een
op een band opgenomen tekst de proefopstel-
ling uitgelegd. Hierna, circa 20 minuten na
aankomst, werd de groep naar de proefruimte
gebracht, waar de opstelling werd getoond. Ie-
dere proefpersoon had op zijn tafeltje een
paneeltje met zes knoppen. Deze knoppen
waren verbonden met één polygraaf. Vanaf
deze polygraaf liepen twee draden naar het
'slachtoffer', die in een aangrenzend vertrekje
zat. De proefpersonen zaten in rechte lijn naast
elkaar, doch konden elkaar niet zien. Op onge-
veer vier meter voor hen was een bord opge-
steld, waarop een aantal van letters voorziene
horizontale lijnstukken waren aangebracht.
Vlak voor en boven het hoofd van het 'slacht-
offer' was eenzelfde lijnenbord geplaatst. De
proefleider noemde steeds twee lijnen op,
waarna het 'slachtoffer' telkens aan moest
geven welke van de twee hij het langst vond.
Was dat de bovenste, dan liet hij een lampje
boven aan het lijnenbord voor de proefperso-
nen branden. Vond hij de onderste het langst,
dan liet hij een lampje onderaan op dat bord
branden.
Was de proefpersoon het eens met de beslissing
van het 'slachtoffer', dan drukte hij knop 1 in.
Bij het 'slachtoffer' ging dan een groen lampje
branden. Twijfelde de proefpersoon ten aan-
zien van de beslissing dan kon hij knopje 2
indrukken. Dat correspondeerde met een wit
lampje. Was de proefpersoon het oneens met
de beslissing van het 'slachtoffer' dan had hij
de keuze uit de knoppen 3, 4, 5 en 6. Knop 3
correspondeerde met een rood lampje, de
knoppen 4, 5 en 6 bezorgden het slachtoffer
resp. een lichte, een matige en een tamelijk
zware elektrische schok.
Aan iedere groep werd, voordat men aan de

experimentele taak begon, het aangrenzend vertrekje getoond, met daarin het hun onbekende slachtoffer. De proefpersonen zagen de lampjes, de koptelefoon via welke het 'slachtoffer' de opgaven van de proefleider hoorde en de knoppen waarmee het 'slachtoffer' zijn beslissing kon aangeven. Tenslotte kregen de proefpersonen ook de schokken 4 en 5 te voelen, zij het niet afzonderlijk maar met vier man tegelijk. Na een proefserie van vijf beoordelingen werd gestart met de eigenlijke serie van zestien beoordelingen. Tijdens deze experimentele taak was er geen werkelijk slachtoffer en bediende de proefleider volgens een vastgelegd patroon de lichtjes op het lijnenbord. Alle proefpersonen kregen dezelfde 'beslissingen' te beoordelen. De polygraaf noteerde welke proefpersoon welke knop indrukte en hoe lang.

Na deze zestien beoordelingen werden de proefpersonen meegenomen naar een 'gelagkamer', waar ze binnen 20 minuten drie flinke glaasjes jonge jenever (elk 40 cc precies) te drinken kregen. Hierna bleven de proefpersonen nog 10 minuten in deze ruimte om de alcohol in het bloed te laten opnemen. Daarna volgde een herhaling van de eerste meting. Na afloop van deze tweede taak ging men naar de kantine, waar met behulp van koffie, broodjes en een slaatje een ontzuichteringsfase werd begonnen. Hier werd tevens een vragenlijst ingevuld. Aan het slot werd de ware opzet van het experiment uiteengezet. De tweede groep van zestien proefpersonen, de groep dus waarvan de agressie alleen na gebruik van alcohol werd gemeten, ontving eenzelfde behandeling, alleen met dit verschil dat zij meteen na aankomst naar de gelagkamer werden gebracht.

4. De resultaten

Zoals vermeld waren er 32 proefpersonen verdeeld over twee condities: 16 proefpersonen werden voor en na alcoholgebruik gemeten, de overigen alleen na gebruik van alcohol. Ten aanzien van onze drie hoofdhypothesen betekent dit resultaat het volgende:

Hypothese 1: de veronderstelling dat mensen die alcohol gebruikt hebben meer agressie vertonen dan mensen die geen alcohol gebruikt hebben, wordt door de resultaten van ons on-

Tabel 1. De gemiddelde totale hoeveelheid agressie per proefpersoon per meetmoment (t_1 en t_2). Het indrukken van de knoppen 4, 5 en 6 wordt resp. als 1, 2 en 3 gescoord

n	t_1	t_2
16	3.25	4.88
16	.	7.00

derzoek bevestigd (Wilcoxon, eenzijdig, $T = 2.25$, $n = 32$, $p = 0.005$).

Hypothese 2: de veronderstelling omtrent de toename van agressie bij herhaalde meting kan niet worden bevestigd. Integendeel, we vinden eerder een omgekeerd effect, echter net niet significant op een 0.05 niveau (Wilcoxon, tweezijdig, $T = 1.493$, $n = 32$, $p = 0.07$).

Hypothese 3: de veronderstelling dat eenzelfde persoon zich na het gebruik van alcohol agressiever gedraagt dan ervoor, wordt door de resultaten net niet bevestigd op een 0.05 niveau (Rangtekentoets, eenzijdig, $V = 33$, $n = 10$, $V_{0.05} = 35$).

32

De veronderstelling dat men ná gebruik van alcohol meer beoordelingsfouten maakt dan ervoor, hypothese 4, werd getoetst door per proefpersoon het aantal objectief foute reacties bij de agressiemeting op t_1 , dus zonder alcoholgebruik, te vergelijken met het aantal objectief foute reacties bij de agressiemeting op t_2 , dus ná gebruik van alcohol.

Tabel 2. Gemiddeld aantal foute reacties per proefpersoon bij eenzelfde taak, vóór en ná gebruik van alcohol

n	t_1	t_2
16	3.31	3.81
16	.	3.94

Hypothese 4, die stelde dat mensen ná gebruik van alcohol meer fouten maken bij een beoordelingstaak dan ervoor, werd door de resultaten niet bevestigd (Rangtekentoets, eenzijdig, $V = 33$, $n = 13$, $V_{0.05} = 49$). Ondanks dit niet-significante verschil in foutieve beoordelingen dringt zich toch de vraag op of het verschil in agressie na gebruik van alcohol niet een direct gevolg is van het iets slechter beoordelen door

de proefpersonen. Om deze vraag te beantwoorden werd voor elke proefpersoon opnieuw een agressiescore berekend, doch nu alleen met betrekking tot de gepleegde agressie na een objectief onjuiste beslissing van het 'slachtoffer'.

Tabel 3. Gemiddelde agressie per proefpersoon na objectief foute beslissingen van het 'slachtoffer'

n	t ₁	t ₂
16	3.06	4.13
16		5.94

Bij inspectie van de individuele scores blijkt de agressie van de proefpersonen die zowel op t₁ als op t₂ zijn onderzocht niet significant te verschillen op een 0.05 niveau.

33

De verschillen tussen de agressiescores van deze groep en die van de groep die uitsluitend na gebruik van alcohol werd onderzocht blijven echter zeer opmerkelijk (Wilcoxon, eenzijdig, $S = 202.5$, $n = 32$, $p = 0.01$).

Dit laatste resultaat houdt in dat in ons onderzoek de grotere hoeveelheid agressie van personen die wel alcohol gebruikt hebben, niet verklaard kan worden uit een, door de alcohol veroorzaakt, gebrekkiger beoordelingsvermogen.

5. Exploratie

Naast het toetsen van de vier gestelde hypothesen biedt het materiaal mogelijkheden nog andere zaken te onderzoeken. Een vraag die zonder veel moeite te beantwoorden is, is die naar de samenhang tussen de getoonde agressie per proefpersoon vóór en ná gebruik van alcohol. Daartoe werd de Spearman Rangcorrelatiecoëfficiënt berekend over de scores van de groep die tweemaal is onderzocht. Deze bedroeg $\rho = 0.60$ ($p < 0.05$). Hoewel het gemiddelde niveau van de getoonde agressie dus na het gebruik van alcohol hoger is geworden, treden er geen opmerkelijke veranderingen op in de verschillen tussen de agressiescores van de proefpersonen onderling.

Alle proefpersonen vulden tijdens de 'ontnuchteringsfase' een vragenlijst in. Via de antwoorden op deze lijst hoopten we enige veronder-

stellingen te kunnen toetsen, die tijdens het uitwerken van de experimentele opzet bij ons waren opgekomen. Allereerst leek het interessant na te gaan of regelmatige alcoholdrinkers minder beïnvloed zouden worden dan niet regelmatige gebruikers. Dit bleek niet het geval, er was geen verschil in agressietoename tussen hen die zeiden gewoonlijk veel te drinken en hen die zeiden weinig te drinken. Een andere vraag die ons intrigeerde was of mensen die zeggen relatief veel te drinken ook relatief meer agressie vertoonden. Uitgaande van het idee dat zowel agressief gedrag als een relatief hoog alcoholgebruik symptomen zijn van risicogedrag en dat dit laatste persoonsgebonden is, zouden we een positieve correlatie kunnen verwachten. De berekende Rangcorrelatie betreffende dagelijks alcoholgebruik en agressie in nuchtere toestand bedroeg echter $\rho = -0.71$ ($n = 16$, tweezijdig, $p < 0.01$). In plaats van een bevestiging is dit resultaat precies het tegenovergestelde van onze verwachting.

De antwoorden op vraag 2 en 3 van de vragenlijst vertoonden geen van alle enige samenhang met de getoonde agressie en het aantal gemaakte beoordelingsfouten. Opmerkelijk daarentegen zijn wel de gevonden verschillen tussen de reacties op vraag 4 (zie tabel 4). Het verschil tussen de scores op vraag 4a en vraag 4b, alleen ingevuld door de groep die twee keer werd onderzocht, is wel duidelijk in de richting doch te gering om er conclusies aan te verbinden (Rangtekentoets $n = 5$, $V = 11$).

Tabel 4. De gemiddelde score op vraag 4: 'Hoe onaangenaam, denkt u, waren de elektrische prikkels die u de proefpersoon heeft toegediend?' De scores konden variëren van 1 (helemaal niet) tot 6 (zeer sterk)

n	t ₁	t ₂
16	2.56	3.06
16		3.19

Het verschil tussen de scores op vraag 4, ingevuld door de groep die alleen op t₂ is onderzocht, en vraag 4a is wel duidelijk significant (Wilcoxon, $S = 206$, $n = 32$, $p < 0.025$).

Om na te gaan of er een samenhang bestond tussen de individuele agressiescores en de beantwoording van vraag 4, resp. vraag 4a en 4b,

werden de rangcorrelatiecoëfficiënten berekend voor beide groepen proefpersonen per meetmoment.

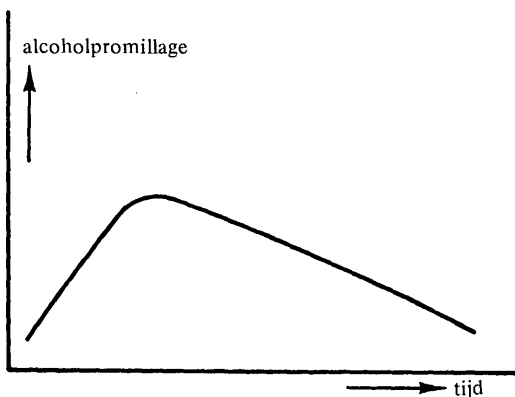
Tabel 5. De rangcorrelatiecoëfficiënten omtrent het verband tussen de hoeveelheid toegedachte toegebrachte schade en de hoeveelheid agressie per conditie en per meetmoment

n	t ₁	t ₂
16	0.56	0.43
16		0.25

35

In tabel 5 is alleen $\rho = 0.56$ significant op een 0.05 niveau. De overige coëfficiënten zijn wel in de richting doch niet significant. Op grond van de gegevens in tabel 4 en 5 zou gesteld kunnen worden dat men zich in het algemeen het effect van zijn agressief gedrag bewust is, zij het dat dit in zijn onaangenaamheid onderschat wordt. Voorts blijkt men zich later de relatieve hoeveelheid agressie die men heeft gepleegd vóór alcoholgebruik beter bewust te zijn dan die welke men pleegde onder invloed van alcohol.

Alvorens tot eindconclusies te komen is het gewenst nog enige opmerkingen te maken over de onafhankelijke variabele. Als maat voor alcoholintoxicatie wordt doorgaans het alcoholpromillage in het bloed aangehouden. Zoals bekend verloopt dit curvilineair.

Uit: Froentjes, W. (1968): 'Factoren van invloed op de hoogte van het bloedalkoholgehalte', in: Buikhuisen, W.: *Alkohol en verkeer*. Meppel, 1968.

Eerst is er de resorptiefase, waarin de alcohol in het bloed wordt opgenomen. Na een maximale waarde krijgen de verbrandings- en uitscheidingsprocessen de overhand, waardoor het promillage daalt en tenslotte weer de nulwaarde aanneemt. In het algemeen varieert de bijdrage tot de opbouw van de alcoholspiegel per 40 cc jenever van 0.20 tot 0.25 ‰. Voor maxima van 0.25 tot 1.10 ‰ is de benodigde tijd om deze hoogtes te bereiken, berekend vanaf het moment van de eerste slok, 30 tot 90 minuten, waarbij voor de lage maxima minder tijd nodig is dan voor de hoge. De proefpersonen in ons experiment begonnen de taak ongeveer 40 minuten na de eerste slok, terwijl op grond van de gebruikte hoeveelheid jenever een maximumpromillage van 0.75 mogelijk was. De alcohol werd snel achter elkaar gedronken en uit onderzoek is gebleken dat dan het maximum sneller wordt bereikt.

36

Een verstorende factor is de mate waarin de maag van de proefpersoon gevuld is. Naarmate deze voller is verloopt de resorptie langzamer; bovendien ligt het maximum bij een volle maag lager. Nu bood de experimentele opzet de mogelijkheid na te gaan of bij een volle maag de getoonde agressie na alcoholgebruik minder was dan bij een lege maag. Acht proefpersonen (vier in elke conditie) zijn namelijk aan het begin van de avond onderzocht, dus onmiddellijk na de avondmaaltijd, en acht vergelijkbare proefpersonen aan het eind van de avond, ongeveer vier uur na de avondmaaltijd.

Tabel 6. Gemiddelde hoeveelheid agressie van 8 individuen met volle maag (VM) en 8 individuen met een lege maag (LM) na gebruik van alcohol

	n	t ₂
VM	8	4.38
LM	8	6.88

Hoewel het verschil tussen de gemiddelden duidelijk in de richting van de veronderstelling wijst dat eenzelfde hoeveelheid alcohol bij een lege maag meer invloed heeft op het gedrag, blijken de onderlinge verschillen in agressiescores zo groot, dat dit eerstgenoemde verschil niet significant is op een 0.05 niveau (Wilcoxon,

eenzijdig, $S = 58,5$, $n = 16$, $S_{0.05} = 51$).

Het feit dat Teger (1969) in zijn onderzoek als intoxicatie-maat gebruik maakt van de hoeveelheid alcohol per kilogram lichaamsgewicht was voor ons aanleiding na te gaan of lichte mensen door eenzelfde hoeveelheid alcohol meer in hun gedrag beïnvloed worden dan zwaargewichten. Bij inspectie van de scores bleek zowel wat betreft de getoonde agressie als het gemaakte aantal foute beoordelingen geen verschil tussen lichte en zware proefpersonen aantoonbaar.

6. Discussie

37

In hoofdstuk 2 heb ik de vraag naar het waarom van agressie wat concreter trachten te maken door het begrip 'agressie-bevorderende variabele' te introduceren. In ons experiment trad agressie op en het aanbieden van een experimentele opzet, zoals hier gecreëerd, blijkt een uitnodiging tot fysieke agressie en kan daarom als een agressie-bevorderende variabele beschouwd worden. Het 'verkeren in een situatie waarin agressie mogelijk en niet verboden is', wat we in het eerste hoofdstuk naast vermeende instrumentaliteit en opdracht als derde belangrijke aanleiding zagen, blijkt ook in dit experiment een werkzame variabele. Ook bij de voorafmeting, dus vóór alcoholgebruik, wordt agressie gepleegd. Daarbij doet zich een verschijnsel voor dat niet onvermeld mag blijven. Zelfs in die gevallen waarbij agressie wel verboden is, dus wanneer het slachtoffer een objectief juiste beslissing neemt, wordt een enkele keer elektrische stroom toegediend. In de voorafmeting blijken zich daaraan twee van de zestien proefpersonen te hebben schuldig gemaakt. Onder invloed van alcohol zijn dit van de groep, die tweemaal onderzocht werd, en van de groep, die alleen ná alcoholgebruik werd onderzocht, resp. vijf en zeven proefpersonen. M.a.w. wanneer het verboden zijn van agressie afhankelijk is van de situatie-interpretatie door de potentiële daders, doet zich in een aantal gevallen ook agressie voor wanneer dit objectief verboden is. Dit aantal is groter wanneer de potentiële daders alcohol hebben gebruikt. Over de onafhankelijke alcohol-variabele het volgende. Op grond van ons meer-oorzakenmodel en de aanwijzing dat onder invloed van alcohol de subjectieve nadelen van een gedra-

ging kleiner worden, voorspelden we een toename van agressie ná alcoholgebruik. Uit de resultaten kunnen we opmaken dat het drinken van drie ruime borrels, hetgeen gewoonlijk resulteert in een promillage van omstreeks 0.7, duidelijk van invloed is op de getoonde hoeveelheid fysieke agressie. De verklaring dat dit veroorzaakt zou worden door een gebrekkiger oordeelsvermogen kon op grond van het materiaal niet aangenomen worden. In tegenstelling tot onze verwachting leek er bij individuen die herhaald onderzocht werden een 'herhalings-effect' op te treden; bij het opnieuw verrichten van de experimentele taak zouden de reacties tijdens de eerste meting als referentiekader fungeren. Ten aanzien van hoofdhypothese 3 en hypothese 4 kan men zich afvragen of deze veronderstellingen niet wel waren bevestigd wanneer een hoger promillage was aangehouden, immers de gegevens wijzen duidelijk in de voorspelde richting. Een andere factor die de bevestiging van deze hypothesen kan zijn tegengegaan was de grote spreiding der scores; de proefpersonen verschilden onderling zeer sterk wat betreft hun agressieniveau.

Tenslotte nog een enkele opmerking omtrent het gedrag van de proefpersonen na gebruik van alcohol. De arts, die als medisch begeleider bij het experiment aanwezig was, had de indruk dat een aantal proefpersonen duidelijk hun best deed zo recht mogelijk te lopen. Zelfs nam ik als proefleider ook lichte veranderingen waar; onder invloed was men 'socialer', meer tot het aanknopen van een gesprek met de onderzoekers bereid. Enkele proefpersonen bleven na afloop kwasi geïnteresseerd de polygraaf bekijken en in het algemeen werd er meer gelachen. Ondanks het feit dat de meeste proefpersonen elkaar niet kenden was de sfeer tijdens de ontspanningsfase in de kantine uitermate ontspannen.

Effecten van verschillende soorten en hoeveelheden alcohol op fysieke agressie bij de mens *

door S. P. Taylor en C. B. Gammon

Inleiding

39

Algemeen wordt aangenomen, dat er een relatie bestaat tussen het uiten van fysieke agressie en alcoholgebruik. Hoewel er in onderzoek wel enige samenhang blijkt te bestaan tussen alcohol en geweldsmisdrijven (Shupe, 1954 en Wolfgang en Strohm, 1956), weet men nog maar weinig af van de relatie tussen fysieke agressie en de hoeveelheid geconsumeerde alcohol. In feite zijn er slechts twee onderzoeken gedaan, waarbij de hoeveelheid alcohol gevarieerd werd en de ontlokte agressie geregistreerd. De resultaten van deze twee onderzoeken waren strijdig. Bennett, Buss en Carpenter (1969) vonden géén relatie tussen alcoholgebruik en schoktoedienend gedrag. Shuntich en Taylor kwamen tot de bevinding, dat proefpersonen die alcohol gebruikt hadden zwaardere schokken aan hun tegenstanders toebrachten dan proefpersonen die een zgn. placebo-'cocktail' (een soort nep-borrel) hadden genuttigd. In twee belangrijke opzichten werden in deze onderzoeken verschillende procedures gehanteerd. De proefpersonen van Shuntich en Taylor hadden bourbon (een bepaald merk whisky) gedronken, die van Bennett e.a. wodka. Bovendien was er nogal een verschil tussen de theoretische uitgangspunten, die gehanteerd werden om schade-toebrengend gedrag te meten: bij Bennett e.a. was er sprake van een hulpeloos slachtoffer, bij Shuntich en Taylor kon het slachtoffer niet als hulpeloos of passief gepercipieerd worden, aangezien deze zowel het initiatief

* Dit is een verkorte weergave van: Effects of type and dose of alcohol on human physical aggression. In: Journal of Personality and Social Psychology, 32e jrg., nr. 1, blz. 169-175.

tot een aanval kon nemen alsook de mogelijkheid had om wraak te nemen.

Het onderhavige experiment was er op gericht om een nader onderzoek te doen naar de veronderstelde relatie tussen alcohol en agressie. Daartoe kregen proefpersonen verschillende hoeveelheden bourbon of wodka toegediend. Vervolgens kregen zij opdrachten in een competitiefseer (ontwikkeld door Taylor) te vervullen. Zij konden hun tegenstander, die in toenemende mate provocerend optrad, schokken toedienen.

Methode

De proefpersonen waren 40 mannelijke studenten van de Kent State University, allen ouder dan 21 jaar. Aan hen werd de informatie gegeven, dat het ging om een onderzoek naar de invloed van alcohol op perceptueel-motorische vaardigheden. Voor elke proefpersoon werd vastgesteld, welke schok-intensiteit hij uitgesproken onplezierig vond. Deze schok werd dan het maximum: nummer 10. Nummer 9 werd de schok met een intensiteit van 95% van het maximum, nummer 8 90%, enz.

40

De proefpersonen werden willekeurig verdeeld over vier categorieën: bourbon-hoge dosis, bourbon-lage dosis, wodka-hoge dosis en wodka-lage dosis. Zij waren zelf niet op de hoogte van de dosis en soort alcoholische drank, die zij kregen toegediend. Middels een gesproken bandje kregen de p.p. te horen, dat zij zich met een tegenstander moesten meten in 21 opdrachten. Deze opdrachten waren verdeeld over drie groepen naar de mate van provocerend geweld door de tegenstander. Vóór elke opdracht moest een knop met een schok-intensiteit naar keuze ingedrukt worden. Deze schok zou de tegenstander toegediend krijgen, als deze langzamer was; in groep I was de feedback schok gemiddeld 3, in groep II gemiddeld 5,5 en in groep III 8,5.

Resultaten

Bij de eerste opdracht koos de p.p. voor een schok-intensiteit zonder weet te hebben van eventuele agressieve bedoelingen van zijn tegenstander. Een vergelijking van de resultaten zou dus een beeld moeten geven van de invloed van alcohol op fysieke agressie, los van het

effect van provocerende prikkeling. De p.p. uit de hoge-dosis categorieën dienden zwaardere schokken toe dan die uit de lage-dosis categorieën, resp. met een intensiteit van gemiddeld 3,95 en 2,55.

Er bleek een duidelijke invloed van de toenemende provocatie uit te gaan op de agressiviteit van de proefpersonen. De dosis alcohol speelde daarbij een belangrijke rol: de gemiddelde schok-intensiteit in de hoge-dosis categorie bedroeg 5,69, in de lage-dosis categorie 3,06.

De feitelijk ontvangen schok had geen enkele keer een intensiteit van 10. Wel diende 80% van de p.p. met een hoge dosis wodka tenminste éénmaal een 10 toe. Van de p.p. met een hoge dosis bourbon deed dit slechts 50%, van beide categorieën met een lage dosis 30%.

Bovendien koos 30% van de p.p. met een hoge dosis wodka meer dan tien keer voor schok 10; van de categorie met een hoge dosis bourbon deed dit slechts 1 p.p., van de lage doses deed dit niemand.

41

Na voltooiing van de opdrachten werden de p.p. gevraagd om hun tegenstander op een aantal eigenschappen te beoordelen volgens een 6-puntsschaal. De categorie met een hoge dosis wodka had een vijandiger oordeel over de tegenstander dan de categorie met een lage dosis. De categorie met een hoge dosis bourbon daarentegen oordeelde minder vijandig dan de categorie met een lage dosis.

Tenslotte werd gevraagd naar de mate van angst, die de p.p. ervaren hadden, het verlangen om te winnen en een schatting van de hoeveelheid alcohol. De p.p. met een lage dosis bourbon hadden zich iets angstiger gevoeld dan die met een hoge dosis. Het verlangen om te winnen liep hiermee parallel: een hoge dosis wodka ging gepaard met een sterk verlangen om te winnen, een lage dosis wodka met een veel geringer verlangen. Tussen de twee bourbon-categorieën was hierin geen verschil. Beide categorieën met een lage dosis alcohol gaven eenzelfde schatting met betrekking tot de hoeveelheid die zij toegediend gekregen hadden. De schattingen van de categorie met een hoge dosis wodka lagen echter veel hoger dan die van de categorie met een hoge dosis bourbon.

Evaluatie

Een nadere analyse van de data laat ons zien, dat de relatie tussen agressie en hoeveelheid geconsumeerde alcohol zeker niet een simpel, lineair karakter heeft. Dit blijkt het duidelijkst uit groep III van de opdrachten, waar de p.p. met een lage dosis alcohol duidelijk minder agressief reageren dan 'nuchtere' p.p. in dezelfde situatie. Aangezien voorts de p.p. met een hoge dosis duidelijk agressiever reageren dan 'nuchtere' p.p., lijkt de veronderstelling gerechtvaardigd, dat agressief gedrag een curvilineaire functie is van de hoeveelheid geconsumeerde alcohol.

Een mogelijke interpretatie van het 'tweefasen'-karakter van de respons luidt als volgt: de kleine dosis alcohol brengt een rustige gemoedstoestand teweeg, welke onverenigbaar is met een agressieve reactie; de grote dosis daarentegen veroorzaakt een opgewonden gemoedstoestand, waarin een dergelijke reactie wél past. Voor deze interpretatie kunnen we enige steun vinden in de literatuur en zij is bovendien in overeenstemming te brengen met een farmacologische analyse van de uitwerking van alcohol op het centraal zenuwstelsel.

Bij de p.p., die wodka toegediend gekregen hadden, het verschil in dosis het meest uitgesproken effect. De categorie met de hoge dosis diende het grootste aantal schokken met een intensiteit van 10 toe, reageerde het sterkst op de provocatie en diende in elke groep opdrachten de zwaarste schokken toe. Bovendien hadden, had het verschil in dosis het meest uitgesproken effect. De categorie met de lage dosis wodka gedroegen zich daarentegen in al deze opzichten zeer beheerst.

Bourbon bleek een minder uitgesproken effect op het gedrag te hebben. De categorie met een hoge dosis reageerde beheerster op de provocatie dan de overeenkomstige wodka-categorie. De categorie met een lage dosis bourbon daarentegen bleek veel gevoeliger voor provocatie te zijn en reageerde dan ook bij de laatste groep opdrachten door zwaardere schokken toe te dienen dan daarvoor.

Wat de beoordeling van de tegenstander betreft zou men verwachten, dat deze negatiever zou luiden bij de p.p. met een lage dosis dan bij die met een hoge dosis. Eerstgenoemde

categorie kreeg immers voortdurend heviger aanvallen te verduren zonder dat zij daar zelf aanleiding toe gaven. Bij de bourbon-categorie had de beoordeling inderdaad dit karakter. Bij de wodka-categorie echter lag de situatie omgekeerd: de hoge dosis daarvan gaf een negatiever oordeel dan de lage dosis. We denken hierbij aan de mogelijkheid, dat gelijke hoeveelheden bourbon en wodka een verschillend alcoholniveau in het bloed van de p.p. teweegbrachten.

Het is onwaarschijnlijk, dat de onderzoeksomstandigheden een vertekening in de resultaten veroorzaakt hebben;

- a) de p.p. waren niet op de hoogte van de precieze bedoelingen van het experiment, ook niet van het feit, dat bourbon en wodka gebruikt werden;
  - b) de p.p. kregen een 'mix' te drinken, zodat zij niet de soort alcohol konden onderscheiden;
  - c) de instructies werden aan ieder op gelijke wijze gegeven, middels een gesproken bandje.
- Zowel de p.p. met een hoge dosis wodka als die met een hoge dosis bourbon gedroegen zich bij dit experiment agressief. De discrepantie tussen de onderzoeken van resp. Bennett e.a. en Shuntich en Taylor kan dus waarschijnlijk niet toegeschreven worden aan de soort alcoholische drank, die gebruikt werd. Het lijkt meer voor de hand te liggen om het verschil in uitkomst toe te schrijven aan het wezenlijk verschil in theoretische uitgangspunten zoals die bij deze onderzoeken gehanteerd werden. In dat licht bezien is het heel goed mogelijk, dat het effect van alcohol in het onderzoek van Bennett e.a. geneutraliseerd werd door de omstandigheid dat de p.p. alleen maar een hulpeloos slachtoffer tegenover zich zag en niet iemand die zich kon verweren of zelf tot de aanval kon overgaan. De validiteit van deze veronderstelling zal getoetst dienen te worden in een onderzoek, waarbij de gepercipieerde onmacht van het slachtoffer experimenteel gemanipuleerd wordt.

Alcoholgebruik en geweldscriminaliteit *

door L. W. Gerson en D. A. Preston

Twee onlangs verschenen rapporten geven een uitstekend literatuuroverzicht m.b.t. de relatie alcoholgebruik—geweldsmisdrijven.

Hoewel de beste methode om een causale relatie tussen beide vast te stellen een onderzoek bij uit mensen bestaande populaties zou zijn, is zo'n experiment onmogelijk en ethisch niet verantwoord.

Laboratorium-experimenten hebben toegenomen agressie aangetoond bij mensen die alcohol hebben gedronken, maar het is de vraag of deze resultaten ook opgaan voor situaties buiten het laboratorium. Boyatzis organiseerde feestjes met betaalde vrijwilligers; hij vond meer agressie op feestjes waar alcohol werd geschonken dan op feestjes waar dat niet gebeurde. Zijn proefpersonen waren echter waarschijnlijk niet representatief voor de gehele bevolking.

De Lint en Schmidt hebben met succes de correlatie tussen alcoholverkoop in verschillende landen en sterfte als gevolg van levercirrhose gebruikt om het verband tussen overmatig drankgebruik en een slechte gezondheid aan te tonen.

Een dergelijke techniek kan worden toegepast bij het onderzoeken van alcoholgebruik in relatie tot geweldscriminaliteit.

Methoden

In ons onderzoek is gebruik gemaakt van multiple regressie-analyse om het effect van alcoholgebruik na te gaan op de omvang van geweldscriminaliteit in 18 plaatsen in het industriegebied Hamilton-Wentworth in Ontario. De factoren leeftijd, geslacht, gemiddeld gezinsinkomen, bevolkingsdichtheid en aantal koop-

* Dit is een verkorte weergave van: Alcohol consumption and the incidence of violent crime.

In: Journal of studies on alcohol, 40e jrg., nr. 3, 1979, blz. 307-311.

woningen (waarin de eigenaar zelf woont) werden in de analyse betrokken.

Aanwezigheid van geweldscriminaliteit

Informatie over geregistreerde geweldscriminaliteit werd verkregen bij de politie. Op ons verzoek noteerde de politie vanaf april 1976 gedurende een jaar per misdrijf of het iets met alcohol te maken had. Dit was het geval als: 1) het een overtreding betrof van een speciale verordening die het gebruik van alcohol regelde; 2) het slachtoffer had gedronken of onder invloed was; 3) het misdrijf plaatsvond in of bij een horecabedrijf met vergunning voor het schenken van alcohol en 4) alcoholgebruik spontaan genoemd werd door verdachten, slachtoffers of getuigen.

Wij interesseerden ons alleen voor gevallen van moord, overvallen, verkrachting en aanranding en dreiging met geweld.

45

Alcoholgebruik

We gebruikten de verkoopcijfers van de twee bedrijven in Ontario die een monopoliepositie innemen m.b.t. de distributie van vrijwel alle alcoholische dranken. We stelden vast hoeveel drank er werd verkocht aan de 215 etablissementen in ons onderzoeksgebied.

Demografische gegevens

Gegevens over leeftijd, sekse, aantal koopwoningen en bevolkingsdichtheid werden verkregen uit de meest recente registratie van het regionaal planbureau. Ook het gemiddeld gezinsinkomen werd op verantwoorde wijze berekend.

Resultaten

Een totaal van 3.310.497 liter zuivere alcohol (12,78 liter voor iedere persoon boven de 18 jaar) werd in het gebied verkocht van april 1976 tot en met maart 1977. Van de totale hoeveelheid alcohol werd 20,3% geconsumeerd in gelegenheden met vergunning. Deze hoeveelheid was de afhankelijke variabele in onze regressie-analyse. Meer dan 73% van deze alcohol zat in bier.

In dezelfde periode deden zich 50.009 misdrijven en overtredingen voor, waarbij in 12,2% van de gevallen alcoholgebruik in het

spel was. Onder al deze delicten waren 5178 gewelddadige handelingen; in 32,8% ervan was sprake van alcoholgebruik.

De rol van alcohol bij bepaalde soorten van agressie is af te lezen uit tabel 1:

Tabel 1

Percentage geweldsmisdrijven waarbij alcohol een rol speelt,

	<i>N</i>	<i>%alcohol-gerelateerd</i>
Moord	16	50.0
Aanvallen echtgenoot	774	49.1
Bedreiging echtgenoot	180	28.3
Andere gewelds dreiging	966	12.7
Overval	2567	34.4
Overval plus letsel	272	45.6
Verkrachting	55	60.0
Aanranding	209	19.1
Aanvallen politiemann	139	40.3
Alle agressief gedrag	5178	32.8

46

Er werden iets meer geweldsmisdrijven gepleegd in de zomer dan in het voorjaar en de herfst; in de winter kwamen ze het minst voor. De rol van alcohol bij geweldsmisdrijven was echter het hele jaar door zo goed als constant (met een maximale variatie van één procent).

Tabel 2 geeft observaties per week weer. Er wordt hier een indeling gemaakt in 'drink-dagen', die beginnen om 4 uur 's morgens en eindigen om één minuut voor 4 de volgende ochtend.

Tabel 2

Percentages geweldsmisdrijven (behalve gewelds dreiging)

<i>Tijd</i>	<i>Ma</i>	<i>Di</i>	<i>Wo</i>
0400-0959	0 (15)	33 (36)	33 (24)
1000-1559	6 (71)	8 (96)	6 (79)
1600-2159	24 (194)	27 (212)	21 (178)
2200-2359	33 (79)	42 (88)	39 (69)
0000-0059	64 (22)	58 (19)	61 (26)
0100-0359	56 (57)	52 (63)	68 (72)
Totalen	28 (438)	31 (514)	32 (448)

Het blijkt uit de cijfers dat het kleinste aantal agressieve handelingen op zondag voorkomt, en het grootste aantal op zaterdag. De alcoholconsumptie was het grootst op vrijdagen en zaterdagen, en de piekperiode voor het toepas-

en 95% betrouwbaarheids-intervallen

95% betrouwbaarheids-intervallen

25.5-74.5
25.6-52.6
21.7-34.9
10.6-14.8
32.6-36.2
39.7-51.5
47.0-72.9
13.8-24.4
32.1-48.4
31.5-34.1

47

sen van geweld lag tussen 10 uur op vrijdagavond en 4 uur op zaterdagochtend. Deze 12 uur (7% van de week) telde 753 gewelddadige incidenten oftewel 20% van alle geweld dat in het onderzochte jaar voorkwam. Bij maar liefst 430 van deze 753 gevallen was er alcoholgebruik in het spel. Vooral 's nachts na sluitingstijd van de café's is de relatie geweld-alcoholgebruik zeer hoog (59,6%), behalve in de nacht die aan de maandag voorafgaat. In de periode vòòrdat de bars sluiten is die relatie 47,6%.

waarbij alcohol een rol speelt: dag van de week en uur van de dag

<i>Do</i>	<i>Vr</i>	<i>Za</i>	<i>Zo</i>	<i>Totalen</i>
16	31	54	45	37
(19)	(29)	(57)	(33)	(213)
14	17	19	21	13
(78)	(89)	(97)	(81)	(591)
23	31	36	18	27
(203)	(221)	(272)	(135)	(1415)
41	44	49	32	41
(78)	(114)	(121)	(40)	(589)
72	69	56	36	62
(29)	(75)	(64)	(14)	(249)
59	69	53	30	60
(105)	(193)	(186)	(20)	(696)
34	45	43	27	36
(512)	(721)	(797)	(323)	(3753)

Correlaties met geweldscriminaliteit

Volgens de regressie-analyse waren de enige significante ($p < .05$) correlaties met geweldscriminaliteit het percentage koophuizen ($-.53$), gemiddeld alcoholgebruik in gelegenheden met vergunning ($.72$) en gemiddeld inkomen ($-.82$).

Gemiddeld gezinsinkomen en alcoholgebruik verklaarde 83,9% van de variatie in hoeveelheden agressieve delicten per district (namelijk inkomen 67,9% en alcoholgebruik de resterende 16%). Daarna was bevolkingsdichtheid het belangrijkste punt (deze voegde 1,4% aan de verklaring toe).

De beste vergelijking voor 't voorspellen van (gewelds)criminaliteitscijfers is:

$R = 5145.4205 - .38883481 (I) + 561.90112 (C)$. Hierbij is R de hoeveelheid geweldsmisdrijven, I het gemiddelde gezinsinkomen en C de alcoholconsumptie in etablissementen met vergunning.

48

De gedeeltelijke correlaties tussen gemiddeld alcoholgebruik en cijfers betreffende geweldscriminaliteit, gecorrigeerd voor de andere twee significante variabelen, zijn $.71$ (gecorrigeerd voor inkomen), $.76$ (voor het percentage koophuizen), en $.72$ (voor beide). Er is sprake van een nauwe relatie tussen alcoholgebruik in café's met vergunning in een bepaalde wijk en de omvang van geweldscriminaliteit aldaar.

Discussie

De mate waarin alcohol een rol speelt bij geweldscriminaliteit zoals die uit ons onderzoek naar voren komt, stemt overeen met eerder gepubliceerde resultaten van onderzoek. Niettemin is nog meer onderzoek over dit onderwerp gewenst.

De mogelijkheid om in een regressie-analyse te corrigeren voor andere variabelen maakt het bijv. mogelijk om te corrigeren voor een vertekening die optreedt doordat sommige politieagenten meer gewag maken van incidenten dan andere, waardoor er uit bepaalde wijken meer gerapporteerd worden.

Welke variabelen men echter ook met elkaar in verband brengt, vast staat dat de mate van alcoholconsumptie in gelegenheden met vergunning de omvang van de geweldscriminaliteit daar in de buurt beïnvloedt.

Alcoholisme en criminaliteit

Een vergelijkend onderzoek van drie groepen alcoholisten

door R. Lindelius en I. Salum

Bekend is dat alcoholisme en criminaliteit veelvuldig samengaan. Onduidelijk is echter in hoeverre alcoholisme tot crimineel gedrag aanzet. Zo heeft onderzoek weliswaar relatief veel alcoholisten gevonden onder delinquenten, vooral in de sfeer van de zware geweldsmisdrijven, maar omgekeerd blijkt criminaliteit onder alcoholisten slechts in wisselende mate voor te komen. Sommige onderzoeken stellen namelijk onder alcoholisten inderdaad een hoge mate van criminaliteit vast, maar nu juist niet in verband met ernstige delicten.

49 Alcoholverslaving kent diverse gradaties en kan via verschillende criteria worden gedefinieerd. Uit onderzoek is tot dusver echter geen duidelijk verband gebleken tussen verslavingsernst en mate van delinquentie, tenzij alcoholisme in al zijn stadia wordt gerelateerd aan bepaalde maatschappelijke criteria. Een sterk causaal verband blijkt dan wel aantoonbaar. Om de relatie tussen alcoholisme en criminaliteit nader te analyseren werden drie groepen mannelijke alcoholisten vergeleken.

Methoden

Onderzochte groepen

Groep 1 bestond uit 139 patiënten uit een psychiatrische afdeling van een Stockholms ziekenhuis. Allen hadden zich vrijwillig voor een behandeling gemeld. Geen van hen was eerder veroordeeld wegens openbare dronkenschap, rijden onder invloed of andere overtredingen van de Zweedse drankwetgeving.

De tweede groep omvatte 1021 patiënten, die als gevolg van excessief drankgebruik aan psy-

Dit is een verkorte weergave van: Alcoholism and crime, a comparative study of three groups of alcoholics.

In: Journal of studies on alcohol, 36e jaargang, nr. 11, november 1975, blz. 1452-1457.

chische stoornissen leden. Allen vertoonden tijdens hun verblijf in het ziekenhuis ontweningsverschijnselen.

Groep 3 bestond uit 202 in meerderheid ernstig verslaafde daklozen. Allen waren voor hun levensonderhoud aangewezen op sociale bijstand. De meeste van hen hadden een scala aan lichamelijke klachten, die medisch direct verband hielden met langdurig en excessief drankgebruik.

Procedure

Gegevens over het criminele verleden van de onderzochte personen werden verkregen via het strafregister. Voor psychiatrische onderzoeken werd een beroep gedaan op het strafrechtelijk archief. Informatie over misdrijven, begaan onder invloed van alcohol, werd ingewonnen bij een speciaal daarvoor ingestelde instantie.

50

Met behulp van officiële statistieken werden vergelijkingen getrokken met de bevolking. Van groep 1 was 12% 29 jaar of jonger, 45% was 30–49 jaar, 43% was 50 jaar of ouder. Van groep 2 waren de percentages resp. 6%, 57% en 37% en in groep 3 17%, 46% en 37%. Bij de mannelijke bevolking van Stockholm lagen die percentages op resp. 24%, 32% en 44%.

Van groep 1 was 12% nooit gehuwd geweest, 57% was gehuwd, 24% was gescheiden en 7% was weduwnaar. Voor groep 2 waren die percentages als volgt: 27%, 41%, 28% en 4% en voor groep 3: 51%, 5%, 42% en 2%. In vergelijking met de bevolking was het aantal ongehuwde en gescheiden alcoholisten oververtegenwoordigd, vooral in de groepen 2 en 3. Van

Tabel 1

Geconstateerd (G) en verwacht (V) aantal onderzochte

<i>Leeftijd</i>	<i>Groep 1</i>		
	<i>G</i>	<i>V</i>	<i>G : V</i>
≤ 39	7	5,2	1,3
40–59	7	13,0	0,5
≥ 60	2	3,9	0,5
<i>Totaal</i>	16	22,1	0,7

de tien gehuwden in groep 3 werd het huwelijk nog tijdens het onderzoek ontbonden.

Onderzoeksresultaten en bespreking

De drie onderzochte groepen staan in feite model voor de verschillende niveaus van maatschappelijk disfunctioneren die alcoholisme kan oproepen: groep 1 stond nog het hoogst op de sociale ladder en groep 3 het laagst. Het criminaliteitscijfer bleek per groep aanmerkelijk te verschillen. Zo wees het onderzoek uit dat het percentage onderzochten met een strafregister in de groepen 2 en 3 het bevolkingsgemiddelde aanzienlijk overtrof, in tegenstelling tot dat van groep 1 (tabel 1). Bij de alcoholist bestaat derhalve, afgaande op de officiële statistieken, een nauw verband tussen het niveau van zijn sociale integratie en de mate van zijn delinquentie.

51

Van de 426 personen uit groep 2 met een strafregister waren 371 ofwel 87% ook veroordeeld wegens verschillende overtredingen van de Zweedse drankwetgeving. Bij de groep daklozer lag dit percentage nog hoger, nl. 98% (tabel 2). Van het totaal aantal gevonden drankwetover-treders daarentegen bezat een veel geringer aantal ook een strafregister: in groep 2 52% en in groep 3 78%. In groep 1, waarvan niemand de drankwet had overtreden, bezat slechts 12% een strafregister.

Anders gezegd, van de onderzochten met een strafregister bleek een overweldigend aantal alcoholist te zijn, terwijl omgekeerd een verhoudingsgewijs groot aantal alcoholisten geen strafregister bleek te hebben.

Interessant was het gevonden verband tussen de verschillende verslavingsgradaties en het percen-

strafregister en hun onderlinge verhouding (G : V)

		Groep 3		
V	G : V	G	V	G : V
43,0	3,8	52	9,8	5,3
103,9	2,3	85	22,4	3,8
17,0	1,2	18	6,7	2,7
163,9	2,6	155	38,9	4,0

Tabel 2

Aantal onderzochten met (M) of zonder (Z) strafregister en al (ja) of niet (nee) als drankwetvertreder

Strafregister	Drankwetvertreder		
	ja	nee	totaal
groep 1			
M	0	16	16
Z	0	123	123
<i>totaal</i>	0	139	139
groep 2			
M	371	55	426
Z	347	248	395
<i>totaal</i>	718	303	1021
groep 3			
M	152	3	155
Z	43	4	47
<i>totaal</i>	195	7	202

52

tage bezitters van een strafregister. Van groep 2 hadden 457 personen verschijnselen van delirium tremens vertoond en 564 tremore stadia van andere, minder ernstige aard. Daarvan bleken 37% resp. 56% een strafregister te bezitten.

Tabel 3

Leeftijd als first offender

Leeftijd als f.o.	Leeftijd tijdens het onderzoek			
	Groep 1			Groep 2
	≤ 39	40-50	≥ 60	≤ 39 (N = 163)
				%
15-19	2	3	2	31
20-24	2	0	0	31
25-29	2	1	0	19
30-34	0	1	0	15
35-39	1	1	0	4
40-44	0	1	0	0
45-49	0	0	0	0
50-54	0	0	0	0
55-59	0	0	0	0
≥ 60	0	0	0	0
<i>Totaal</i>	7	7	2	100

Een subgroep van 101 personen met de ernstigste vormen van delirium tremens had het laagste percentage, nl. 30%.

In de groepen 2 en 3 bevonden zich een groot aantal personen, die al voor hun 20e jaar als first offender te boek stond (tabel 3). Uit tabel 1 bleek al dat de jongste leeftijdscategorieën in de groepen 2 en 3 in vergelijking met de bevolking een hoog criminaliteitscijfer vertoonden. Vooral in groep 3 trad een frappante uitschieter op naar 5,3 keer het gemiddelde. Kennelijk was een groot aantal van hen al eens veroordeeld voordat alcoholisme de voornaamste criminaliteitsbepalende factor werd.

53

Evenals alcoholisten in het algemeen vormen de delinquenten onder hen een heterogene groep, een feit dat nogal eens wordt vergeten. Delinquent gedrag kan namelijk berusten op meer factoren dan alleen alcoholisme en zijn maatschappelijke gevolgen. Vooral onder jonge, criminele alcoholisten zijn er aanwijzingen dat zowel hun verslaving aan alcohol als hun criminaliteit in eerste instantie zijn terug te voeren op een oorzaak, die de sociale desintegratie bevordert, zoals stoornissen in de persoonlijke ontwikkeling.

<i>Groep 3</i>				
40-59 (243)	≥ 60 (20)	≤ 39 (52)	40-59 (85)	≥ 60 (18)
%	%	%	%	%
13	5	37	25	11
17	25	38	18	22
19	15	10	18	22
11	5	13	14	6
17	0	2	11	16
11	15	0	5	6
8	15	0	6	11
3	5	0	2	6
1	5	0	1	0
0	10	0	0	0
100	100	100	100	100

Tabel 4 vermeldt het gemiddeld aantal vonnissen per strafregister in de verschillende leeftijdscategorieën. De groepen 1 en 3 scoorden het laagst resp. het hoogst. Evenals in de rest van de bevolking kwamen vermogensdelicten het meest voor. In groep 1 was dit zelfs het enige type misdrijf. In de groepen 2 en 3 werden de vermogensdelicten gevolgd door rijden onder invloed, gewelds- en zedenmisdrijven.

Veel onderzoeken onderstrepen de samenhang tussen alcoholisme en geweldsmisdrijven. In de groepen 2 en 3 kwam dit type misdrijf inderdaad veel voor, maar de ernstige vormen daarvan, zoals doodslag, gewapende roofovervallen, zware mishandeling en verkrachting, slechts in geringe mate. In groep 2 kwamen geen veroordelingen wegens doodslag of zware mishandeling voor, terwijl (poging tot) gewapende roof en verkrachting ieder vier veroordelingen opleverde. Van de 101 personen met de ernstigste verschijnselen van delirium tremens bleek

54

Tabel 4

Aantal onderzochten met een strafregister (R), gemiddeld aantal veroordelingen per strafregister (GV), type misdrijf naar leeftijd

Leeftijd	type misdrijf					
	R	GV	G	V	Z	I
<i>Groep 1</i>						
≤ 39	7	1.1	0	7	0	0
40-59	7	2.0	0	7	0	0
≥ 60	2	1.5	0	2	0	0
totaal	16	1.6	0	16	0	0
<i>Groep 2</i>						
			%	%	%	%
≤ 39	163	3.3	26	81	3	30
40-59	243	2.9	21	72	5	27
≥ 60	20	2.2	20	70	0	30
totaal	426	3.0	23	76	4	28
<i>Groep III</i>						
≤ 39	52	4.6	37	85	10	48
40-59	85	5.7	33	86	7	32
≥ 60	18	5.1	39	72	0	11
totaal	155	5.3	35	84	7	35

G = geweldsmisdrijven

V = vermogensmisdrijven

Z = zedenmisdrijven

I = rijden onder invloed

niemand te zijn veroordeeld wegens beroving of verkrachting. In groep 2 bleek één persoon schuldig aan doodslag, twee aan zware mishandeling, vier aan gewapende berovingen en één aan poging tot verkrachting. Voor het overige was 'gewone' mishandeling/het gangbaarste misdrijf bij onderzochten/onder de 40 jaar.

De Zweedse straftoemeting lijkt betrekkelijk mild, althans afgaande op de hoge mate van recidivisme onder de onderzochten en het feit dat per vonnis veelal meerdere delicten werden afgedaan. Illustratief is de duur van de detentieperiode onder de onderzochten met een strafregister: van de groepen 2 en 3 bleek slechts 20% wel eens langer dan een jaar te zijn gedetineerd. In groep 1 was dit percentage nihil.

De aansprakelijkheid van caféhouders en de preventie van problemen die met alcohol samenhangen *

door J. F. Mosher

56

De aansprakelijkheid van caféhouders werd in het Amerikaanse recht geïntroduceerd in het midden van de negentiende eeuw door voorstanders van geheelonthouding die daarmee de sluiting van bars en cafés wilden bereiken. Deze oude wetten ('dram shop acts') bepaalden meestal dat caféhouders financieel verantwoordelijk waren voor het levensonderhoud van gezinnen van klanten die 'gewoontedrinkers' waren geworden. In de meeste gevallen werd een dergelijke civiele aansprakelijkheid aangevuld met een strafbepaling die de verkoop van alcoholische dranken aan gewoontedrinkers verbood.

Omdat zij geloofden dat alcoholische dranken onvermijdelijk aanmoedigden tot overmatig gebruik en daarmee tot het verval van gezinswaarden, pleitten de geheelonthouders voor aansprakelijkheid van caféhouders toen de wetgevers weigerden om hardere maatregelen te nemen. Omdat slechts sporadisch een geding tegen een caféhouder werd aangespannen, bleken deze wetten in werkelijkheid echter meer van symbolische betekenis te zijn.

Na de afschaffing van de drooglegging maakten deze wetten echter weer een opleving door vanwege het toenemen van het aantal verkeersongelukken ten gevolge van alcoholgebruik. In veel gevallen werd de verkoop van alcoholische dranken door de wetten van de diverse staten verboden aan personen die 'in kennelijke staat' verkeerden, aan minderjarigen en aan gewoontedrinkers. Daarnaast kon een caféhouder aansprakelijk gesteld

* Dit is een verkorte weergave van: *Dram shop liability and the prevention of alcohol-related problems*. In: *Journal of Studies on Alcohol*, 40e jrg., nr. 9, 1979, blz. 773-798.

worden voor het levensonderhoud van gezinnen maar ook voor de schade die door dronken klanten aan derden was aangericht. Vóór de drooglegging werd weinig acht geslagen op deze bepalingen omdat de nadruk lag op de gevolgen van het alcoholisme voor het gezinsleven.

In de vijftiger jaren waren rechtsgedingen tegen caféhouders en andere commerciële schenkers al volkomen ingeburgerd geraakt. Vandaag de dag zijn er twee wijzen waarop caféhouders aansprakelijk gesteld kunnen worden: aansprakelijkheid op grond van een 'dram shop act' (die meestal dateert van de eeuwwisseling of daarvoor) en aansprakelijkheid die gebaseerd is op de 'common law' (een uitspraak van de rechter en niet van de wetgever).

In 1954 was het Hooggerechtshof van de staat New Jersey bijvoorbeeld het eerste Hof dat een dergelijke aansprakelijkheid van derden aannam. Talrijke staten hebben sindsdien het initiatief van New Jersey gevolgd. In sommige staten zijn beide vormen mogelijk. De bepalingen die de aansprakelijkheid van caféhouders beheersen — wie kan schadevergoeding eisen, wie is aansprakelijk, en wat moet bewezen worden — verschillen van staat tot staat, alhoewel er wat de hoofdlijnen betreft overeenstemming bestaat. Een kort overzicht van de diverse regelingen zal de verschillende oplossingen die gevonden zijn, aan het licht brengen.

57

Staten met wetten die caféhouders aansprakelijk stellen

Achttien staten kennen wetten die caféhouders aansprakelijk stellen. Een dergelijke wet bepaalt meestal dat commerciële schenkers van alcoholische dranken aansprakelijk zijn voor de schade die door hun klanten is aangericht wanneer die klant minderjarig is, een gewoontedrinker is of iemand die al 'in kennelijke staat' verkeerde. De moderne rechtspraak stelt verder nog als eis dat de dronkenschap van de klant rechtstreeks tot de schade geleid heeft.

Omdat de meeste wetten vóór de drooglegging werden ingevoerd, zijn de meesten van geen belang meer voor de huidige sociale problemen. In Colorado, Delaware, Ohio,

Wisconsin en Wyoming is een caféhouder bij voorbeeld slechts aansprakelijk wanneer hij een gewoontedrinker heeft bediend. Dergelijke regelingen worden nu genegeerd vanwege de moeilijkheden en potentiële constitutionele problemen die zich voordoen bij het identificeren van gewoontedrinkers.

In de andere staten is de caféhouder gewoonlijk aansprakelijk tegenover een ieder die schade heeft geleden aan zijn persoon, eigendom of levensonderhoud ten gevolge van de dronkenschap van zijn klanten. Hoewel bepalingen met betrekking tot levensonderhoud een overblijfsel zijn van de tijd van de geheelonthouders, worden zij nog geregeld gehanteerd door familieleden van klanten die door hun dronkenschap omgekomen zijn. Aan werkgevers wordt soms een speciale actie toegekend om schadevergoeding te vragen voor het verlies van een gewaardeerde kracht. Veel rechters interpreteren de wetten voorts zodanig dat derden die een cafébezoeker tot drinken hebben aangemoedigd niet voor schadevergoeding in aanmerking komen als die drinker hun later schade berokkent. Daarnaast kunnen ook de dronken klanten geen schadevergoeding eisen voor de schade die zij zichzelf hebben toegebracht, alhoewel in meer recente gevallen een dergelijke eis wel werd gehonoreerd. De gerechten van sommige staten hangen soms ook wel een ruime interpretatie van de aansprakelijkheidswetten aan om tussenkomst van de wetgever te voorkomen.

Rechtspraak op grond van de 'common law'
Tien staten die geen wet kennen die caféhouders aansprakelijk stelt, vijf staten die wel een dergelijke wet bezitten en het District Columbia hebben, door rechterlijke uitspraken, een civiele aansprakelijkheid gelegd bij de commerciële schenkers van alcoholische dranken. Zonder een mandaat van de wetgever heeft de rechtspraak daar een civiele actie voor de gelaedeerde geschapen die gebaseerd wordt op de beweerde nalatigheid van de caféhouder. De gerechten leggen dus nieuwe sociale verplichtingen op aan caféhouders die gebaseerd zijn op hun eigen gedachten over sociaal beleid. Zij zijn echter identiek aan de

1
sociale verplichtingen die de diverse 'dram shop acts' opleggen: schenkers hebben een verplichting om het publiek te vrijwaren van schade die door hun dronken of minderjarige klanten veroorzaakt wordt, waaronder ook die schade begrepen wordt die de klant zichzelf toebrengt.

De bewijslevering

Bij iedere bespreking van aansprakelijkheidsgedingen is het van belang om een onderscheid te maken tussen aspecten waarbij de gerechten zich richten op de vaststelling van een sociaal beleid en aspecten die betrekking hebben op de feitelijke bewijslevering. Een korte analyse van de elementen die de gelaedeerde zal moeten bewijzen teneinde schadevergoeding te verkrijgen, zal dit onderscheid verduidelijken. In de eerste plaats zal aangetoond moeten worden dat de caféhouder een plicht heeft om derden voor schade te behoeden. Om een dergelijke 'zorgplicht' te kunnen vaststellen, zal het Hof een beslissing moeten nemen over de omvang van de sociale verantwoordelijkheid van de caféhouder die gebaseerd is op de voorzienbaarheid van de opgetreden schade en de redelijkheid om van hem te eisen dat hij daar speciale maatregelen tegen neemt. Dit is geen feitelijke vaststelling, maar een sociale beleidskwestie die het Hof (en niet de jury) zal moeten oplossen.

59

De traditionele opvatting van de plicht van caféhouders is dat zij, bij afwezigheid van een specifieke wet, geen verplichting hebben om personen die zich buiten hun lokalen bevinden voor schade te behoeden omdat zij geen middelen bezitten om het gedrag van hun klanten daar in de hand te houden. Aan deze opvatting ligt de gedachte ten grondslag dat personen die verkiezen om buitensporig veel te drinken in bepaalde mate moreel laakbaar zijn en daarom de gehele verantwoordelijkheid voor de schade die zij veroorzaken zullen moeten dragen. Wat bepaalde caféhouders doen of niet doen is niet van belang omdat onverantwoordelijke drinkers hun drank toch wel zullen weten te bemachtigen. Door een gedeelte van de schuld af te schuiven op de caféhouders zou men hen in feite aanmoedigen om door te gaan met hun laakbare gedrag.

In recente gevallen, die van een tegengesteld gezichtspunt blijk geven, wordt aangevoerd dat caféhouders een plicht hebben om personen die reeds in kennelijke staat verkeren of minderjarig zijn, niet te bedienen. Het is voor hen redelijkerwijze voorzienbaar dat dronken personen, in het bijzonder minderjarigen en bestuurders van auto's, anderen letsel kunnen toebrengen wanneer zij het café verlaten. Aan deze opvatting ligt de gedachte ten grondslag dat personen die excessief drinken, wanneer zij minderjarig zijn of wanneer zij eenmaal dronken zijn, niet alléén verantwoordelijk gesteld kunnen worden voor hun acties. Caféhouders hebben een plicht om dergelijke personen te beschermen omdat dat binnen hun macht ligt.

60

In de tweede plaats zal aangetoond moeten worden dat de schenker in zijn plicht tekort is geschoten. Omdat de rechtspraak de plicht van de schenker beperkt heeft tot een verbod om reeds dronken personen of minderjarigen te bedienen, is de feitelijke vraag: Heeft de schenker redelijke zorg uitgeoefend om dergelijke personen niet te bedienen? Dit is een zuiver feitelijke vraag die gewoonlijk door de jury beantwoord wordt en welke alleen gesteld wordt wanneer het Hof beslist heeft dat de eerste sociale beleidsvraag bevestigend beantwoord moet worden.

Het bewijs van dit tweede element is relatief eenvoudig vanwege een juridische doctrine die 'negligence per se' genoemd wordt. Deze doctrine wordt ingeroepen wanneer er een strafbepaling bestaat die een actie verbiedt en een Hof heeft beslist dat die bepaling in het leven geroepen is om personen voor schade te behoeden die het gevolg zal zijn van schending van die bepaling. Bij deze doctrine hoeft de eiser slechts aan te tonen dat de gedaagde daadwerkelijk die bepaling heeft geschonden. Het Hof en de jury zullen dan aannemen dat, onafhankelijk van de moeite die de gedaagde zich getroost heeft om schade te voorkomen, deze zijn plicht tegenover de eiser heeft geschonden. Het gebruik van deze doctrine bij de aansprakelijkheid van caféhouders heeft ongelukkige resultaten opgeleverd, in het bijzonder waar het dronken volwassenen betrof. De vaststelling of een klant dronken was, en

daar komt het hier nu nog slechts op aan, vraagt namelijk om een uitermate subjectief oordeel dat afhankelijk is van wijsheid achteraf, dat gebaseerd is op latere gebeurtenissen.

Wie kunnen aansprakelijk worden gesteld?

De meeste staten beperken de aansprakelijkheid tot commerciële verkopers, dat wil zeggen personen die een vergunning bezitten om alcoholische dranken te verkopen die binnen of buiten hun lokaliteit genuttigd worden. De schenkers (bijvoorbeeld barkeepers en serveersters) zijn persoonlijk aansprakelijk, en de vergunninghouders (bijv. de caféhouders) zijn aansprakelijk op grond van het wettelijke beginsel dat werkgevers verantwoordelijk zijn voor de gedragingen van hun werknemers. Tot voor kort stelden sommige wetten in principe de eigenaar van een gebouw aansprakelijk, maar in moderne wetten vinden we zulke bepalingen niet meer terug. De meeste gevallen betreffen verkopen die bestemd zijn voor consumptie in de lokaliteit zelf (restaurants, bars en clubs), alhoewel in bepaalde gevallen ook kleinhandelaren aansprakelijk werden gesteld voor de verkoop van drank die elders geconsumeerd werd. De eventuele aansprakelijkheid van 'sociale gastheren', een categorie die alle schenkers die niet beroepsmatig alcoholische dranken schenken omvat (bijvoorbeeld studentenverenigingen, particuliere burgers, werkgevers die uit representatieve overwegingen alcohol schenken), heeft de laatste jaren aanleiding gegeven tot grote meningsverschillen. Sommige Hoven zijn er toe overgegaan om sociale gastheren dezelfde verplichtingen op te leggen als commerciële verkopers wanneer het gaat om het bedienen van minderjarigen. Het vaststellen van de leeftijd van de gasten wordt namelijk voor hen niet onoverkomelijk geacht.

De rechtspraak heeft over het algemeen geweigerd om de plicht van de sociale gastheer ook uit te breiden tot bescherming van het publiek tegen volwassen gasten die al in kennelijke staat verkeerden. Een paar Hoven hebben dat wel gedaan, voornamelijk echter in uitzonderlijke situaties. Het Hooggerechtshof van Minnesota was bijvoorbeeld de eerste

die aansprakelijkheid voor een sociale gastheer aannam in de zaak *Ross-Ross*.

De meeste rechters hebben een onderscheid gemaakt tussen commerciële schenkers en sociale gastheren en tussen het bedienen van volwassenen en minderjarigen, ondanks het feit dat zulke onderscheidingen in de toepasselijke wetten niet terug te vinden zijn. De meeste 'dram shop acts' en strafbepalingen verbieden 'een ieder' het schenken van alcoholische dranken aan dronken personen en minderjarigen, zowel in het geval dat er voor de drank betaald wordt als wanneer het een rondje van de zaak betreft (teneinde wetsontduiking te voorkomen). De Hoven hebben bij de interpretatie van deze bepalingen aangenomen dat het de bedoeling van de wetgevers was om 'een ieder' te beperken tot vergunninghouders en hun personeel (zeker als het dronken personen betreft), omdat deze regels gewoonlijk gevonden worden in wetten op de controle van alcoholische dranken. Er moet echter op worden gewezen dat de diverse regels omtrent de aansprakelijkheid van caféhouders níét de aansprakelijkheid van dronken klanten of gasten opheft. De schenker, een potentiële tweede gedaagde, zal waarschijnlijk geen financiële schade lijden wanneer de klant of de werkelijke dader zelf in staat is om het slachtoffer volledig schadeloos te stellen.

Californië als voorbeeld

Alhoewel Californië niet de eerste staat was die aansprakelijkheid van caféhouders op grond van de 'common law' mogelijk maakte, heeft zij, tot voor kort, bewezen op dit gebied de meest vooraanstaande staat te zijn wat betreft het verleggen van grenzen. Een overzicht van de activiteiten van haar Hooggerechtshof illustreert de diverse issues en problemen waarmee de rechtspraak bij deze aansprakelijkheid geconfronteerd wordt.

Tot 1971 bleef men in Californië, bij afwezigheid van een 'dram shop act', trouw aan de traditionele gedachte dat schenkers van alcohol niet aansprakelijk waren voor de gedragingen van hun klanten of gasten wanneer deze de lokaliteit verlaten hadden. Het Hooggerechtshof brak met deze leer in 1971 in de zaak

Vesely-Sager waarbij zij zich baseerde op de 'negligence per se' doctrine.

In de zaak *Ewing-Cloverleaf Bowl* (1978) werd de aansprakelijkheid van caféhouders verder uitgewerkt. Een vrouw eiste mede namens haar kinderen schadevergoeding van een barkeeper die haar 21-jarige echtgenoot van een dusdanige hoeveelheid alcoholische drank had voorzien dat deze aan alcoholvergiftiging overleed. Het Hooggerechtshof besliste dat (1) de aansprakelijkheid van commerciële schenkers niet beperkt is tot auto-ongelukken; en (2) dat hun zorgplicht ook het beschermen van de drinker tegen zichzelf omvat. Waarschijnlijk van het grootste belang was echter dat het Hof bij haar beslissing omtrent aansprakelijkheid erg veel waarde hechtte aan de feiten die de gebeurtenis omringden, zoals de regels van het huis bij het schenken van drank; de leeftijd en kennelijke onervarenheid van de klant; duidelijke waarschuwingen van andere klanten en de feiten omtrent alcoholvergiftiging die de barkeeper had behoren te kennen. Een dergelijke analyse, die niet gebaseerd is op de 'negligence per se' doctrine is belangrijk wanneer men de aansprakelijkheid van caféhouders wil gebruiken om de preventie van problemen die met alcohol samenhangen te stimuleren. De rechtspraak in Californië loopt verder voorop waar het de aansprakelijkheid van sociale gastheren betreft. In het geval *Brockett-Kitchen Boyd Motors Co.* (1972) werd beslist dat de beslissing van *Vesely* ook van toepassing is op sociale gastheren die alcohol schenken aan minderjarigen. In de zaak *Coulter* (1978), werd de beslissing van 1972 bevestigd en uitgebreid tot personen die bij het schenken van alcohol reeds in kennelijke staat verkeren. Het Hooggerechtshof baseerde in deze laatste zaak de aansprakelijkheid van de sociale gastheer op de verplichting uit de 'common law' om geen alcohol te schenken aan personen die klaarblijkelijk dronken zijn en daarna nog in een auto zullen stappen. Het Hof stelde dat verzekeringen de civiele aansprakelijkheid van gastheren zouden moeten dekken en voorts dat zij hoopte dat haar beslissing zou leiden tot redelijke voorzorgsmaatregelen om ongevallen ten gevolge van alcoholmisbruik te voorkomen. Helaas slaagde het Hof er niet in om aan deze

wenselijkheden enige concrete inhoud te geven. Het Hof bevestigde opnieuw dat het er bij de beslissing omtrent aansprakelijkheid slechts om gaat of iemand ten tijde van het schenken reeds in kennelijke staat verkeerde of niet. Hiermee trok zij jammergenoeg de lijn van *Ewing*, waar wel rekening werd gehouden met andere factoren, niet door. De kennis die de gastheer bezat van de alcoholproblemen van zijn gast werd bijvoorbeeld buiten beschouwing gelaten. De beslissing kreeg uitgebreid aandacht in de pers en riep een storm van protesten op van de kant van burgers en wetgevende instanties. Het vormde de eerste aanzet tot een wetsontwerp dat een einde maakte aan iedere vorm van aansprakelijkheid van zowel commerciële als sociale schenkers van alcoholische dranken. De wet werd, mede geholpen door een aanzienlijke lobby van industriëlen, met overwelgende meerderheid aangenomen.

64

De aansprakelijkheid van caféhouders en preventiestrategieën

De geringe aandacht van de rechtspraak voor preventie

In feite laat de rechtspraak zich over het algemeen bij de aansprakelijkheid van caféhouders in het geheel niet leiden door preventieve doelstellingen. In plaats daarvan laat zij haar oordeel meestal steunen op twee uiteenlopende gronden. Deze bieden een verklaring voor de problemen die bij de aansprakelijkheid van caféhouders gerezen zijn en voor de oorzaken van de mislukking om alcoholproblemen te voorkomen. In de eerste plaats wordt de aansprakelijkheid van verkopers van alcoholische dranken in wezen beschouwd als straf; de handel in alcoholica wordt gezien als een 'kwaad' dat onderdrukt moet worden.

In de tweede plaats worden de sociale kosten van alcoholproblemen door de aansprakelijkheid van caféhouders eerlijk verdeeld tussen de producenten en consumenten van alcoholische dranken. Impliciet in deze gedachtengang is de veronderstelling dat commerciële schenkers zich zullen verzekeren, en dat zij de additionele kosten van hun eventuele aansprakelijkheid wel zullen doorberekenen in hun prijzen. Deze tweede ratio geeft voorts grond aan het onderscheid tussen commerciële en niet-commer-

ciële schenkers. De laatsten worden financieel niets wijzer van hun activiteiten en behoren daarom niet bij te dragen in de sociale kosten. Hoewel de gedachtengang van de rechtspraak verklaarbaar is, heeft zij toch tot talrijke problemen geleid, soms van zulke ernstige aard dat afschaffing van de aansprakelijkheid van caféhouders het gevolg was, zoals in Californië. Een eerste stap om tot een hervorming van deze aansprakelijkheid te komen, zal daarom moeten bestaan uit het centraal stellen van de preventie van alcoholproblemen. Dit zou evenzeer kunnen gelden voor sociale gastheren als voor commerciële schenkers.

Het ontbreken van een gedragscode voor schenkers van alcohol

65

In zaken die geen betrekking hebben op minderjarigen komt het er gewoonlijk op aan om vast te stellen of een persoon in kennelijke staat verkeerde. Zoals veel caféhouders beweerd hebben, is deze standaard vaag en leidt hij tot onbillijke oordelen achteraf. Vele potentiële dronken autobestuurders vertonen geen sporen van dronkenschap ondanks vaak enorme hoeveelheden alcohol. Voorts is het voor een dronken persoon vaak niet moeilijk om meer drankjes te bemachtigen (bijvoorbeeld met behulp van vrienden), ondanks de grootst mogelijke inspanningen van de caféhouder. Deze problemen wijzen op de behoefte aan een gedragscode voor schenkers van alcohol die begrijpelijk en uitvoerbaar is en enige kans op succes heeft.

Problemen ten aanzien van verzekeringskosten

De Hoven veronderstellen nogal eens dat het afsluiten van een verzekering leidt tot een herverdeling van de kosten van aansprakelijkheid. Deze veronderstelling heeft twee negatieve gevolgen: het spoort vergunninghouders aan om geen verandering te brengen in hun handelspraktijken, en het resulteert in exorbitante stijgingen van de kosten van aansprakelijkheidsverzekeringen.

Naar een strategie van preventie

Een eerste stap naar een hervorming van de aansprakelijkheid van caféhouders zal moeten bestaan uit een grotere gerichtheid op de han-

tering van expliciete preventie-doelstellingen. De rechterlijke en wetgevende instanties zullen oog moeten krijgen voor de context waarin schenkers hun gasten of klanten van alcoholische dranken voorzien. Om de risico's van alcoholproblemen te verkleinen zouden voorzorgsmaatregelen genomen moeten worden, zoals bijvoorbeeld het trainen van personeel en opleidingsactiviteiten, het scheppen van vervoersfaciliteiten en het opstellen van huisregels. Hiermee zouden de schenkers een duidelijke sociale verantwoordelijkheid opgelegd krijgen om hun gasten en klanten een omgeving aan te bieden die gevoelig is voor alcoholproblemen.

66

De aansprakelijkheid van caféhouders zou voor een gedeelte afhankelijk gesteld kunnen worden van de vervoersfaciliteiten die zij voor hun klanten geschapen hebben. Natuurlijk zal deze factor in redelijkheid afhankelijk moeten zijn van de mogelijkheden van de caféhouder. Niettemin zou de caféhouder kunnen zorgen voor mini-bussen voor het vervoer van dronken klanten, voor het bellen van taxi's en misschien zelfs voor een regelmatige verbinding naar en vanuit zijn lokaliteit. Ook zouden zij meer aandacht kunnen besteden aan de keuze van een geschikte vestigingsplaats.

Naast vervoersfaciliteiten zouden ook de opleiding en werkwijzen van het bedienend personeel een rol moeten spelen bij de aansprakelijkheid. De 'Task Force on Responsible Decisions about Alcohol' beveelt bijvoorbeeld als werkwijze aan het serveren van hapjes bij alcohol, het respecteren van beslissingen om geen alcohol te gebruiken, en het schenken van even aantrekkelijke niet-alcoholische dranken. Een grote toewijding van de caféhouder ten aanzien van deze en andere voorzorgsmaatregelen zal bij een eventuele vordering tot schadevergoeding bewijs kunnen opleveren van zijn zorg om het publiek voor schade te behoeden.

Teneinde de aansprakelijkheid van caféhouders op bovenstaande wijze nieuw leven in te blazen, zal er een aanzienlijke hoeveelheid onderzoek moeten worden verricht om de rechters in staat te stellen beter inzicht in de praktijk te krijgen.

In de eerste plaats zal er onderzoek moeten plaatsvinden naar de verschillende soorten gelegenheden waar alcoholische dranken worden geschonken, zodat een betere voorstelling gemaakt kan worden van de omvang van café's en hun sociale functies, hun cliëntèle, de verschillende huisregels en de vervoersfaciliteiten. Recente studies wijzen bijvoorbeeld uit dat vooral veel houders van kleine buurtcafé's op allerlei informele wijzen zorgdragen voor hun klanten. In de tweede plaats is onderzoek geboden naar de effectiviteit van de diverse voorzorgsmaatregelen. Waaruit zal de opleiding van barkeepers moeten bestaan? Welke werkwijzen passen in welke omgevingen? Voorts verdienen experimentele projecten steun en uitbreiding. De aansprakelijkheid van caféhouders kan slechts één aspect vormen van een totaalbeleid dat gericht is op de terugdringing van rijden onder invloed en andere alcoholproblemen door middel van een situationele benadering. Overheidssteun voor alternatieve vervoermiddelen voor cafébezoekers zou een uitstekende aanvulling zijn op de herziening van de aansprakelijkheid van caféhouders.

Alhoewel het onderzoek zich in eerste instantie zal concentreren op commerciële omgevingen, zullen de uitkomsten van evengroot belang zijn voor sociale situaties. De lange termijn-doelstelling zal moeten bestaan uit de ontwikkeling van redelijke gedragscodes voor zowel commerciële als niet-commerciële schenkers van alcohol, en uit een koppeling van hun eventuele aansprakelijkheid aan de zorg die zij besteed hebben om deze regels op te volgen. De problemen die men zal onderkennen bij het vaststellen van een gedragscode voor sociale gastheren zullen, alleen al vanwege de enorme verscheidenheid aan situaties waarin gedronken wordt, misschien de conclusie met zich meebrengen dat aansprakelijkheid voor hen niet geschikt is.

Wij hopen dat dit artikel een meer algemene discussie zal opwekken met betrekking tot de rol van het civiele recht bij het opstellen van prioriteiten op het gebied van het sociaal beleid, in het bijzonder bij het beleid ten aanzien van alcoholproblemen.

Literatuuroverzicht

Algemeen
Strafrecht en strafrechtspleging
Criminologie
Gevangeniswezen
Psychiatrische zorg
Kinderbescherming
Politie
Drugs

Uitleen van tijdschriften

Van de artikelen, die in deze rubriek zijn gepubliceerd, kan een kopie worden aangevraagd bij het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum van het Ministerie van Justitie, Postbus 20301, 2500 EH 's-Gravenhage, tel. 070-706554/55.

68

Algemeen

1

Bajohr, S. und K. Rödiger-Bajohr. *Die Diskriminierung der Juristin in Deutschland bis 1945*. Kritische Justiz, 13e jrg., nr. 1, 1980, blz. 39-50 (BRD).

In januari 1975 verscheen in de 'Deutsche Richterzeitung' een kort artikel genaamd: 'Benachteiligung der Juristin zwischen 1933 und 1945'. Dit artikel, dat de achtergestelde positie van de Duitse vrouwelijke juristen behandelde, wekte echter de indruk dat deze discriminerende situatie te verklaren zou zijn uit de anti-feministische houding van de NSDAP en dat de oorzaak van de vrouwendiscriminatie binnen het juristenvak te zoeken is in het fascisme van het vooroorlogse Duitsland. Het gegeven, dat de vrouwendiscriminerende houding binnen het fascisme in feite een afspiegeling vormde van de toen bestaande ideeën in de mannelijke juristenwereld, blijft door het enkel en alleen uitlichten van de jaren 1933-1945 onbesproken. De auteurs zijn van mening dat de verklaring van de discriminatie van vrouwelijke juristen tijdens de fascistische periode in Duitsland in een breder verband moet worden geplaatst en met name in samenhang moet worden gezien met de afwijzende

houding binnen de juristenwereld ten aanzien van vrouwelijke juristen van vóór 1933 door de mannelijke collega's. In het artikel gaan de auteurs in op de wijze waarop aan deze samenhang vorm kan worden gegeven en staan zij stil bij een breder opgezette historische verklaring van het discriminatieprobleem van vrouwelijke juristen in de jaren 1933-1945. Met literatuuropgave.

2

Beusekom-Fretz, G. van. *Een viertal interviews*. Welzijnsmaandblad, 34e jrg., nr. 3, maart 1980, blz. 91-112 (N).

69 Dit nummer van het welzijnsmaandblad heeft als thema: alternatieve hulpverlening tien jaar. Aan de hand van interviews met vier personen, die allen op verschillende wijzen betrokken zijn geweest bij de opkomst en ontwikkeling van de alternatieve hulpverlening, wordt teruggekeken op het afgelopen decennium. Gerard van Beusekom-Fretz heeft een gesprek met Carel Muller, ooit directeur van Denedal; met Egbert Tellegen, enkele jaren voorzitter voor de Bond Voor Vrijheidsrechten, die direct verbonden was met de Stichting Release; met Donald McGillavry, een van de oprichters van het eerste Jongeren Advies Centrum in Amsterdam; en met Herman de Kler, een van de werkers uit de eerste jaren van de Sosjale Joenit in Den Haag. In de interviews probeert Van Beusekom er achter te komen of het nu allemaal passé is en of de alternatieve hulpverlening nu veilig in nieuwe vormen vast ligt, of er sprake is van gewenning en of het niet meer opgeleverd heeft dan een verbeterde werkwijze . . . . of dat de vernieuwing nog in volle gang is en er verrassend nieuwe wegen open zullen staan voor de toekomst. Hoe deze wegen er uit zouden kunnen zien en hoe de ervaringen uit het verleden en het heden verbonden kunnen worden met de toekomst is eveneens een belangrijk aandachtspunt in de gesprekken.

3

Bloembergen, A. R. *De invloed van verzekeringen*. Nederlands Juristenblad, 55e jrg., nr. 9, maart 1980, blz. 174-183.

In het schade- en aansprakelijkheidsrecht zijn op de regel dat 'in beginsel een ieder de door hemzelf geleden schade draagt', zoveel uitzonderingen dat de regel zelf een uitzondering lijkt te zijn geworden. We kunnen ons hierbij afvragen welke oorzaken en (nog te verwachten) gevolgen aan te wijzen zijn. Op verzoek van de redactie van het Nederlands Juristenblad hebben acht auteurs toegezegd een onderdeel van het bovengenoemde vraagstuk te behandelen. Bloembergen gaat nader in op de invloed van (voornamelijk) de aansprakelijkheidsverzekering op het verhaal van de schade. Hij behandelt zijn probleemstelling in twee ronden. In de eerste ronde geeft hij in grote lijnen de

ontwikkeling weer van een aansprakelijkheid die niet gedekt is door een verzekering tot aan het verdwijnen van de aansprakelijkheid (en zelfs de verzekering). In de tweede ronde gaat de auteur dieper in op het begrip aansprakelijkheid om te zien wat daar de invloed van de verzekering is. Tot slot concludeert de auteur dat de geschetste ontwikkelingsgang van aansprakelijkheidssystemen naar verzekeringssystemen nauw samenhangt met de groei naar de moderne verzorgingsstaat. Met literatuuropgave.

4

Hunt, A. *The radical critique of law: an assessment*. International journal of the sociology of law, 8e jrg., nr. 1, februari 1980, blz. 33-46.

De auteur behandelt hier de zgn. radicale kritiek op het recht. Deze kritiek richt zich tegen de wenselijkheid en natuurlijkheid van het recht. Het recht wordt niet als conflict-oplossend gezien maar als conflict-scheppend. In de radicale benadering ziet men het recht als veroorzaker van sociale ongelijkheid. De auteur wijst op de groeiende stroom van radicale literatuur sinds de jaren zestig. Hij gaat nader in op de sociale oorsprong van deze radicale kritiek en betreft in zijn artikel de zienswijzen van voornamelijk Taylor, Walton en Young, Bankowski en Mungham, Quinney en ook Chambliss. De auteur acht de radicale kritiek op het recht wenselijk om het enigszins verstarde academische rechtstheoretische denken wakker te schudden. Het is echter wel noodzakelijk dat de radicale kritiek verder wordt uitgediept en zich ontdoet van de militante en polemische wijze van formuleren waarvan men zich nu nog te vaak bedient en die neigt tot een abstract radicalisme.

Met literatuuropgave.

5

Klein, D. *Can this marriage be saved?: Battery and sheltering*.

Crime and social justice, nr. 12, winter 1979, blz. 19-33 (USA).

Aan de hand van verschillende uit de literatuur geciteerde gevallen komt de schrijfster tot de conclusie dat voor bestrijding van het verschijnsel van mishandeling van vrouwen in het huwelijk er meer nodig is dan strafrechtelijk ingrijpen. Ook het verlenen van bijstand en advies biedt slechts tijdelijk soelaas. Het zijn slechts onmisbare symbolische handelingen. Op den duur zal het moeten komen tot een bevrijding van gezins- en seksuele relaties. Zo'n ontwikkeling kan slechts worden bereikt door een diepgaande transformatie van de samenleving.

Met literatuuropgave.

Maeijer, J. M. M. *De verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid van de arts bij abortus provocatus*. Nederlands juristenblad, 55e jrg., nr. 16, 19 april 1980, blz. 348–354.

Bij de bespreking van de verantwoordelijkheid van de arts maakt de auteur in zijn artikel een onderscheid tussen de juridische en pre-juridische of morele verantwoordelijkheid. Daarbij onderscheidt hij de rechtens relevante verantwoordelijkheid in strafrechtelijke-, tuchtrechtelijke- en civielrechtelijke verantwoordelijkheid, al naar gelang het soort rechter dat in conflictsituaties optreedt. Tegen de achtergrond van deze begripsafbakening onderzoekt hij de strekking van het aanhangige ontwerp van de wet Afbreking Zwangerschap met de daarbij behorende Memorie van Toelichting. Naar zijn mening is het uiterst merkwaardig dat het wetsontwerp zelf nergens vermeldt dat de beslissing tot abortus door arts en vrouw gezamenlijk moet worden genomen. Hierover spreekt slechts de Memorie van Toelichting. De in art. 5 lid 2 van het wetsontwerp neergelegde verplichting en de hieruit voortvloeiende eigen verantwoordelijkheid van de arts bij deze beslissing is volgens hem een pre-juridische verantwoordelijkheid. Op de arts behoort volgens de auteur niet de plicht te worden gelegd tot toetsing van de rechtmatigheid van het te nemen besluit.

71

Minderhoud, A. *Patroon van een stage: een stage zonder patroon?*

Advocatenblad, 60e jrg., nr. 6, 21 maart 1980, blz. 114–117 (N).

De schrijver gaat nader in op het rapport 'Patroon van een stage', dat gepubliceerd is in de Congresbundel van het Landelijk Jonge Baliecongres 1979. Dit rapport beschrijft de uitkomsten van een door de Stichting Stagiaire Opleiding geïnitieerde en door K. van Bastelaar en W. Wiertsema uitgevoerde enquête onder stagiaires naar de opleidingssituatie zoals zij die ervaren. Hij constateert dat het onder de stagiaires met de tevredenheid en het positieve beeld van de stage lang niet zo goed gesteld is als de onderzoekers in het rapport doen voorkomen. De functie van de patroon binnen de stage-periode is zeer belangrijk. De stagiaires klagen echter nogal eens over de slechte begeleiding die ze krijgen. De patroon blijkt veelal niet in staat de stagiaire gericht en actief te begeleiden. Ook de theoretische kennis van de stagiaire vertoont in het algemeen grote leemten die niet opgevuld worden. De schrijver concludeert dat op het gebied van kennis en vaardigheden een aanvullende scholing buiten het stage-kantoor noodzakelijk is.

Met literaturopgave.

De schrijver behandelt in dit artikel de vraag of de beroepsopleiding voor de advocatuur vóór of tijdens de stage-periode gegeven dient te worden. De commissie pre-stagiaire opleiding (de zgn. Commissie de Brauw) concludeert tot een post-doctorale opleiding die aan de stage-periode vooraf moet gaan. Ook minister Pais gaat hier in zijn nota 'Hoger onderwijs voor velen' van uit. De schrijver legt de voor- en nadelen van een pre-stagiaire opleiding naast elkaar. Hij concludeert dat de voorkeur gegeven moet worden aan de intra-stagiaire opleiding. De opleidingsmaatregelen tijdens de stage dienen wel zwaarder en omvangrijker te zijn dan thans het geval is. Hiertoe ontwerpt de schrijver een opleidingsmodel voor de advocatuur dat geënt is op het huidige model van de huisartsen-opleiding. Dit komt neer op een post-doctorale opleiding die in samenwerking met de praktijk en in de praktijk moet worden gegeven.

Strafrecht en strafrechtspleging

In dit artikel beschrijft de auteur verschillende vormen van 'diversion'-projecten in Amerika. Om zo'n evaluatie te kunnen maken heeft zij deze projecten persoonlijk bezocht. Bij 'diversion' wordt ernaar gestreefd het strafrechtelijk contact van de jongere wetsovertreder te voorkomen door een andersoortige begeleiding. Bij deze aanpak blijkt vooral het leggen van het eerste contact met de jeugdige en/of zijn ouders een zaak die de nodige voorzichtigheid vereist. De auteur laat aan de hand van enkele voorbeelden zien, dat de relatie die bij dit contact leggen met de politie bestaat een negatief effect kan hebben. Naar de mening van de auteur is verder niet elke hulp in het kader van deze 'diversion' structureel. Zo wordt er wel voor een baan gezorgd voor de 'diversion'-jeugd, maar het gaat hierbij vaak om dermate toekomstloze baantjes dat niet werkelijk een opening geboden wordt. Van een formele evaluatie is bij dit soort projecten in de meeste gevallen geen sprake. Eén project, waarbij geen relatie met de politie wordt onderhouden, wordt door de auteur als een voorbeeld voor de Nederlandse situatie aangedragen.

Balkema, J. P. *De rechter en zijn informanten.*
Delikt en delinkwent, 10e jrg., nr. 3, maart 1980,
blz. 178–184 (N).

De auteur besteedt aandacht aan een recent rapport van de Commissie partiële herziening strafvordering dat het dagvaarden en horen van getuigen en deskundigen ter terechtzitting in strafzaken behandelt. De thans geldende wettelijke regeling met betrekking tot het verplicht horen van getuigen door de rechter, bevat volgens de commissie een aantal lacunes. Zij acht een wetwijziging noodzakelijk: enerzijds omdat de huidige regeling geen mogelijkheden biedt om querulantisme van de kant van de verdachte tegen te gaan, anderzijds omdat die regeling de verdachte onvoldoende beschermt waar het gaat om het niet dagvaarden en/of niet op de getuigenlijst plaatsen van door de verdachte opgegeven getuigen. Het door de commissie ontworpen voorontwerp van wet komt, aldus de auteur, neer op een legalisering van de bestaande praktijk: de rechter kan zijn eigen informanten kiezen. De criteria op grond waarvan de rechter kan afzien van het horen van door de verdachte en/of het openbaar ministerie voorgestelde getuigen, worden besproken, evenals de consequenties van de voorstellen voor enkele bepalingen van het Wetboek van Strafvordering.

73

Berghuis, A. C. en L. C. M. Tigges. *Ontwikkeling in de toepassing en de duur van de voorlopige hechtenis.*

Delikt en delinkwent, 10e jrg., nr. 3, maart 1980,
blz. 205–212 (N).

In dit artikel wordt bekeken of de vermindering qua toepassing en duur van de voorlopige hechtenis na de wetwijziging van 1973 blijvend is geweest. Daartoe werden de CBS-gegevens over de voorlopige hechtenis van het jaar 1977 gezet naast die van 1972 en 1975. De auteurs constateren dat de verminderde toepassing en duur van de voorlopige hechtenis ook op wat langere termijn constant bleef en dat ook de mate waarin zij werd toegepast bij verschillende afzonderlijke misdrijven een verdere daling ondervond. De mate waarin de arrondissementen verschilden in de toepassing van de voorlopige hechtenis blijkt eveneens stabiel te zijn. De terugdringing van de voorlopige hechtenis werd volgens de auteurs niet veroorzaakt door een afname van de plaatsingsmogelijkheden in de huizen van bewaring. Zij achten het daarom aannemelijk dat de wetwijziging van 1973 aansloot bij reeds gewijzigde opvattingen binnen de rechterlijke macht.

Bussmann, E. und B. P. Gerhardt. *Die Nachschulung alkoholauffälliger Kraftfahrer als Weisung nach dem Jugendrecht.*

Er heerst in Duitse vakkringen eenstemmigheid over de noodzaak om bij verkeersovertreders waarbij sprake is van alcoholgebruik, naast een straf ook een nascholing op te leggen. De auteurs geven aan wat de wettelijke mogelijkheden daartoe zijn. Voorts bespreken zij de opzet van een cursus volgens Kunkel (Model 'Mainz 77') voor jeugdigen van 14 tot 21 jaar die voor de eerste maal veroordeeld zijn, en hoe deze in München in praktijk wordt gebracht. De auteurs begeleiden deze cursus met een recidive-onderzoek waarbij van drie onderzoeksgroepen gebruik wordt gemaakt. 1. veroordeelden die niet in de gelegenheid waren nascholing te ontvangen; 2. zij die zich aan deelname onttrokken; 3. zij die de cursus voltooiden. Met literatuuropgave.

13

Gerety Jr., P. *A French program to reduce pretrial detention: contrôle judiciaire.*

Crime and delinquency, 26e jrg., nr. 1, januari 1980, blz. 22-34 (USA).

74

De auteur is van mening dat het Franse strafrechtstelsel wordt gekenmerkt door zijn sterk inquisitoire karakter. Als het aantal gedetineerden betrekkelijk gering is, dan is dat naar zijn oordeel niet te danken aan het strafsysteem. Er wordt tamelijk frequent gebruik gemaakt van de voorlopige hechtenis. Om het aantal preventief gehechten enigszins terug te dringen is de mogelijkheid gecreëerd de verdachte onder toezicht van een derde te plaatsen. Deze 'derde' wordt door de rechter-commissaris aangewezen. In sommige delen van Frankrijk zijn daarvoor professionele krachten aanwezig, elders maakt men gebruik van vrijwilligers. Er is helemaal niet bekend of deze aanpak het aantal preventief gedetineerden heeft teruggebracht. Het zou volgens de auteur mogelijk zijn dat dit aantal is gelijk gebleven en dat het effect van deze maatregel alleen is dat verdachten die zich vroeger vrij konden bewegen nu ook onder toezicht staan. Hij besluit zijn artikel met de conclusie dat alleen empirisch onderzoek het nut van dit alternatief kan aantonen.

14

Heijder, A. *Can we cope with alternatives?*

Crime and delinquency, 26e jrg., nr. 1, januari 1980, blz. 1-9 (USA).

Al sinds jaren twijfelt men aan het positieve effect van de gevangenisstraf. Er is geëxperimenteerd met verschillende regimes, variërend van het open systeem tot de therapeutische gemeenschap. Van een duidelijk effect op de recidive is volgens de auteur tot nu toe niet gebleken. Wanneer men over alternatieven voor de gevangenisstraf spreekt, kan er sprake zijn van

twee opvattingen. In het ene geval zoekt men, gegeven de doelstellingen van het systeem, een alternatief voor deze strafvorm, in het andere geval accepteert men de doelstellingen van het systeem niet meer en worden alternatieven aangedragen die daar buiten vallen. De eerstgenoemde stellingname noemt de auteur liberaal, de tweede noemt hij radicaal. Naar zijn mening is er één oplossing die voor beide benaderingen acceptabel is, dat is een verkorting van alle gevangenisstraffen. In Nederland is van zo'n verkorting van gevangenisstraffen sprake. Volgens de auteur heeft vooral de groeiende aandacht voor minderheidsgroepen in de samenleving hieraan bijgedragen. Hij is tot slot van oordeel dat men het nut van dergelijke korte gevangenisstraffen niet al te gemakkelijk in twijfel mag trekken.

Met literaturopgave.

15

Knigge, G. *Het beklag over niet of niet verder vervolgen (Kanttekeningen bij wetsontwerp no. 15831)*. Delikt en delinkwent, 10e jrg., nr. 3, maart 1980, blz. 185–204 (N).

75

Onlangs is bij de Tweede Kamer een wetsontwerp ingediend waarin een herziening van de beklagregeling van art. 12 Sv wordt voorgesteld. Door de auteur worden een aantal kanttekeningen bij dit wetsontwerp (dat in belangrijke mate steunt op voorstellen van de commissie partiële herziening strafvordering) geplaatst. Allereerst worden de verschillende vraagpunten in de beklagprocedure onderscheiden (bevoegdheid van het hof, ontvankelijkheid van het beklag en haalbaarheid en opportuniteit van de vervolging), waarna de historische achtergrond van art. 12 Sv wordt geschetst. De auteur constateert dat de tegenwoordige beklagregeling de mogelijkheid opent dat de onafhankelijke rechter inbreuk maakt op het onder de politieke verantwoordelijkheid van de Minister van Justitie vallende vervolgingsbeleid. Het wetsontwerp wil deze controle beperken door een restrictieve uitleg van het begrip 'belanghebbende'. Deze geforceerde beperking zou, aldus de auteur, beter vervangen kunnen worden door een marginale toetsing van het vervolgingsbeleid. Ten aanzien van de wijzigingen in de beklagprocedure merkt de schrijver op dat de klager als procespartij nog weinig serieus genomen wordt. Verder wordt nog aandacht besteed aan de afwijzing van het cassatieberoep, enkele waarborgen tegen het teloor gaan van het beklagrecht en art. 12 Sv en het bezwaarschrift tegen de dagvaarding waarna tenslotte een aantal andere opmerkingen van meer technische aard volgen. Met literaturopgave.

16

Nagel, W. H. *Aantekeningen bij het delictum privatum*.

Nederlands juristenblad, 55r jrg., nr. 16, 19 april 1980, blz. 354–360.

In dit artikel gaat de auteur nader in op de bijzondere aspecten van het beledigings-delict. Na een beschouwing van de geschiedenis van dit delict analyseert hij de verschillende aspecten langs drie verschillende lijnen, te weten: van de sociologie van het delict, van de reactie op het delict en van het strafproces. De benadering van het beledigingseconflict hangt sterk samen met de ontwikkeling van de toepassing van het strafrecht als geheel. Hierin onderscheidt de auteur een beweging en tegenbeweging. In de ene periode wordt in het ene land meer strafrechtelijk afgedaan en in de andere periode in een ander land meer civielrechtelijk. Bij de belediging is sprake van een tussenvorm, in die zin dat voor vervolging een klacht is vereist. De auteur schenkt uitgebreid aandacht aan het opportuniteitsbeginsel dat voor het Openbaar Ministerie in Nederland geldt. Met een praktijkgeval laat hij zien hoe zo'n klacht toch niet op een strafvervolging behoeft uit te lopen. Met aanhaling van wetenschappelijk onderzoek toont hij aan dat deze kans op vervolging samenhangt met verschillende kenmerken van de slaetoffers. Zijn conclusie is dat niet vervolgen weleens als rechtsweigerig kan worden opgevat. Daarnaast waarschuwt hij tegen onderschatting van de maatschappelijke reactie bij dit soort delicten.

76

17

Nawijn, H. P. A. *Internationale rechtshulp in strafzaken*.

Trena, tijdschrift voor de rechterlijke macht, 3e jrg., nr. 3, maart 1980, blz. 59-66 (N).

Om te komen tot een effectieve en genoegzame beoordeling van daden van internationale criminaliteit is het noodzakelijk dat Openbaar Ministerie en zittende magistratuur meer oog krijgen voor strafrechtstelsels van andere landen, het functioneren van deze stelsels en de effectiviteit ervan. Een van de manieren om daar achter te komen is het vragen en verlenen van rechtshulp in strafzaken. De auteur behandelt in dit artikel het instituut van overdracht c.q. overneming van strafvervolging (dat hoofdzakelijk gebaseerd is op het actief personaliteitsbeginsel) en de zogenaamde kleine rechtshulp. Met betrekking tot deze laatste worden de diverse toepasselijke regelingen genoemd en wordt in het bijzonder ingegaan op de rogatoire commissie. Ten slotte wijst de auteur op het belang van rechtshulpverlening en de verkrijging ervan in de praktijk. Hierbij komt het in het volkenrecht erkende beginsel van wederkerigheid om de hoek kijken.

18

Neut, J. L. van der. *Pornografie, geweld en schade*. Nederlands juristenblad, 55e jrg., nr. 11, 15 mei 1980, blz. 225-234.

De auteur bespreekt in dit artikel een aantal aspecten

van wetsontwerp 15 836, dat onlangs aan de Tweede Kamer is aangeboden. Hij schenkt daarbij aandacht aan de onderbouwing van de voorstellen tot wijziging van art. 240 Sr., tot invoering van art. 240a Sr. en tot benoeming van beide delicten tot misdrijf. Hij concludeert hierbij dat het gewijzigde art. 240 Sr. niet voldoet omdat het niet mogelijk blijkt ermee het gestelde hoofddoel, bescherming tegen 'onverhoedse' confrontatie met 'pornografie' te bereiken. Het begrip 'aanstotelijk' voor de eerbaarheid heeft zijns inziens nog maar betrekking op een zeer beperkt aantal verschijnselen. Hij betreurt het dat is afgezien van een regeling voor geweldsuitingen. Hij acht de bezwaren van een dergelijke regeling in even sterke mate opgaan voor het huidige en het voorgestelde art. 240 Sr. Met betrekking tot art. 240a Sr. merkt hij op dat behalve de ontoereikende redactie ervan, ook de overweging, dat uitsluitend een vermeend risico van schade de invoering van een nieuw misdrijf niet kan billijken. Hij concludeert dat het wetsontwerp op alle besproken onderdelen ernstige tekortkomingen vertoont.
Met literatuuropgave.

19

77

Posner, R. A. *Retribution and related concepts of punishment.*

The journal of legal studies, 9e jrg., nr. 1, januari 1980, blz. 71-92 (USA).

De auteur wil in dit artikel verschillende verwante strafrechtstheorieën bezien vanuit een economisch standpunt. Hij geeft aan dat zowel 'verging' als andere afschrikkingstheorieën een economische verklaring hebben. Hij is van mening dat zij de rationele strafprincipes zijn in de historische omstandigheden waarin zij in principe gevonden worden. Hij doet een economische verklaring aan de hand voor de eeuwenoude neiging in het strafrecht afstand te nemen van de gedachte van strikte aansprakelijkheid. Hij benadrukt dat het voor een economische strafrechtstheorie van belang is te stellen dat men kosten mag verhalen op degenen die daarvoor aansprakelijk zijn. Adam Smith zag reeds in dat deze bittere denkwijze de drijfveer zou kunnen vormen voor een economisch efficiënt strafrechtstelsel. Tenslotte is hij van mening dat ethische opvattingen veranderen met de wijzigingen in de economische omgeving. Zo zal men bij een verhoging van de kosten van een aanklacht, minder snel een aanklacht indienen. De auteur benadrukt dat de resultaten van zijn studie als een voorlopige aanzet dienen te worden beschouwd. Er moet nog heel wat werk verricht worden eer de economen kunnen stellen dat zij een algemene positieve strafrechtstheorie ontwikkeld hebben.
Met literatuuropgave.

20

Sarri, R., and P. W. Bradley. *Juvenile aid panels: an*

alternative to juvenile court processing in South Australia.

Crime and delinquency, 26e jrg., nr. 1, januari 1980, blz. 42-62 (USA).

In steeds meer landen wordt gezocht naar alternatieven voor de strafrechtelijke aanpak bij jongeren. Het opnemen in het strafrechtstelsel van jonge mensen wordt over het algemeen met terughoudendheid bevestigd. Er worden als alternatief verschillende vormen van de zgn. 'diversion' in praktijk gebracht. Hierbij gaat het om een opvang van jeugdige delinquenten buiten het strafrecht. In Australië functioneren de zgn. jeugdhulp-scheidsgerechten. In dit artikel beschrijven de auteurs de resultaten van deze aanpak, die sinds 1972 in praktijk wordt gebracht. Met een uitgebreide beschrijving van de delinquentenpopulatie van de laatste jaren schetsen zij de ontwikkelingen sinds dit project draait. Aan het slot van hun artikel concluderen zij, dat de burger geen groter risico loopt wanneer voor de afdoening van jeugdig wangedrag minder formele werkwijzen toepassing gaan vinden. Een voortdurende, systematische evaluatie van het functioneren van deze scheidsgerechten blijft naar hun oordeel echter wel noodzakelijk, vooral gezien het feit dat op jeugdigen die anders niet met de strafrechter in aanraking zouden komen, nu wel controle wordt uitgeoefend, terwijl anderzijds het aantal dat voor de kinderrechter verschijnt niet is afgenomen.

Met literatuuropgave.

21

Wright, M. Cutting prison overcrowding in Great Britain.

Crime and delinquency, 26e jrg., nr. 1, januari 1980; blz. 10-21 (USA).

Er wordt volgens de auteur op ruime schaal getracht om wetsovertreders binnen de gemeenschap op te vangen. Hiertegenover treft men echter een sterke punitieve instelling bij een ander deel van de bevolking aan. Deze afwijzende houding tegenover strafrecht-humaniserende acties is naar de mening van de auteur niet zelden aanwezig bij de arbeidende klasse. De hervormende gezindheid treft men veelal binnen het systeem aan. De auteur bespreekt in zijn artikel veranderingen van deze bewegingen die veranderingen in de strafrechttoepassing nastreven. De algemene reactie van het publiek hierop was in sommige gevallen gewoon vijandig. Dit deed zich ook voor bij de humanitaire voorstellen inzake de gevangenisnieuwbouw. Door dit soort afwijzende reacties zijn verschillende plannen in die richting niet doorgegaan. Volgens de auteur lijkt er nu echter een verandering in deze mentaliteit op te treden. De zgn. 'Community Service Order', dat is de publieke dienstverlening als sanctie, valt bij een groot deel van het publiek in goede aarde. De auteur besluit met de conclusie dat er een verschuiving in de publieke opinie optreedt.

Met literatuuropgave.

Zabel, G. E. *Ausnahmen vom Entzug der Fahrerlaubnis*. Blutalkohol, 17e jrg., nr. 2, maart 1980, blz. 95–110 (BRD).

In de Duitse Bondsrepubliek heeft de wetgever met betrekking tot de intrekking van het rijbewijs (zowel tijdelijke als definitieve intrekking) een aantal uitzonderingen voorzien die de mogelijkheid bieden rekening te houden met de economische situatie van de beklagde. De schrijver pleit voor een toepassing, waarbij samenhangend met de economische gevolgen voor de betrokkenen, ook verschil in voertuigtype als beslissingsfactor wordt aangevoerd. In de rechtspraktijk blijkt dat al te worden gedaan. Aangezien daarbij nogal wat verschillen blijken op te treden tussen de verschillende kantongerechten, dringt de schrijver aan op de totstandkoming van binende aanbevelingen voor de praktijk van de rechtspraak. Met literatuuropgave.

Criminologie

Albrecht, P. A. *Jugendkriminalität*. Kriminalistik, nr. 3, 1980, blz. 116–124 (BRD).

Halverwege het afgelopen jaar werd in Bonn op een persconferentie, welke vanuit het Ministerie voor Familie, Jeugd en Gezondheid georganiseerd was, een onderzoek getiteld: 'Jugendkriminalität im Zerrbild der Statistik', gepresenteerd. Daarbij werden deelresultaten van het onderzoek aan de openbaarheid prijs gegeven zonder vermelding van de voor een juiste interpretatie noodzakelijke gegevens. Vanuit verschillende maatschappelijke en politieke instellingen werd daaropvolgend kritiek geleverd op dit onderzoeksrapport. In dit artikel besteedt een van de medewerkers aan het hierboven genoemde onderzoek aandacht aan een aantal van de kritieken. Door middel van een vijftal thesen geeft de auteur een aantal hoofdstandpunten van het onderzoek weer, aan de hand waarvan hij de verschillende kritieken, die naar aanleiding van het onderzoek zijn geuit, bespreekt. Met literatuuropgave.

Buikhuisen, W. *Een interdisciplinaire criminologie*. Tijdschrift voor criminologie, nr. 2, 1980, blz. 96–106 (N).

De auteur gaat in dit artikel in op de bezwaren die Hettema en Kamphuisen naar aanleiding van zijn oratie hebben geuit (zie excerpten nrs. 29 en 30). Na eerst de gemeenschappelijke kritiek van beide

recensenten behandeld te hebben, bestrijdt hij in de eerste plaats Kamphuisen die de opzet van het onderzoek kwalificeerde als 'amateuristisch, ondiep en ongenueanceerd'. Ten aanzien van de inhoudelijke kritiek merkt Buikhuisen op dat hun verschil in opvatting moet worden verklaard doordat Kamphuisen de impulsieve agressieve personen gelijk stelt met mensen met een psychopaat karakter. Ook elders beticht hij Kamphuisen van ongeoorloofde generalisaties. Naar aanleiding van het vraagteken dat Kamphuisen zette bij het praktisch nut van zijn onderzoeksplannen, stelt de schrijver dat de vraag of en in hoeverre de preventie en de behandeling hiermee gediend zijn, z.i. een punt van latere orde is. In de tweede plaats bestrijdt hij Hettema die o.a. beweerdde dat de interpretatie van de uitkomsten niet altijd even voorzichtig geschiedde. Ter sprake komen de galvanische huidreactie, het leren van vermijdingsgedrag en het socialisatieproces, en macrofactoren als situationeel kenmerk. Hettema hoeft zich ten slotte geen zorgen te maken dat Buikhuisen zich ooit zou aansluiten bij het klassieke denken waarin persoonlijkheidseigenschappen los van de situatie worden gedefinieerd.

80

25

Conrad, P. *Implications of changing social policy for the medicalization of deviance.*

Contemporary Crises, 4e jrg., nr. 2, 1980, blz. 195-205.

Het is opmerkelijk dat deviant gedrag in toenemende mate wordt gedefinieerd in medische termen en dat de medische sociale-controle functies zich sterk uitbreiden. Deze medicalisering van deviant gedrag kan op zijn minst op drie manieren plaatsvinden: 1. aanvaarding en gebruik van de medische terminologie inzake deviant gedrag; 2. het toepassen van medische behandeling en medische technieken voor deviant gedrag; 3. het onder controle brengen van personen met deviant gedragingen door medische beroepsuitoefenaren. In dit artikel wordt nagegaan in hoeverre het sociale beleid in de Verenigde Staten van invloed is op de medicalisering van deviant gedrag. De auteur is van mening dat een sociaal beleid dat is gericht op decriminalisering, uitbreiding van de geneeskundige zorg en invoering van een nationale ziekteverzekering, leidt tot meer medicalisering. De trend naar het meer benadrukken van de persoonlijke verantwoordelijkheid met betrekking tot ziekte, het gebrek aan overheidsfondsen voor geneeskundige zorg en een toenemende, conservatieve, op straffen gerichte publieke reactie kunnen echter de balans naar de andere zijde doen doorslaan. Aangezien medicalisering belangrijke sociale consequenties heeft, dient er in toekomstige beleidsdiscussies meer aandacht aan te worden geschonken.

Met literatuuropgave.

Elliott, D. S. and S. S. Ageton. *Reconciling race and class differences in self-reported and official estimates of delinquency.*

American sociological review, 45e jrg., nr. 1, februari 1980, blz. 95-110.

Onderzoeken gebaseerd op zelf-rapportage en de officiële gegevens laten een verschillend beeld zien van de verdeling naar ras en klasse van delinquent gedrag. De auteurs geven een overzicht van de specifieke methodologische kritiek op zelf gerapporteerd delinquent gedrag (SRD). Het nut van een nieuwe SRD-meting in een door de auteurs uitgevoerd nationaal jeugdonderzoek wordt besproken. Deze studie behelst een longitudinaal onderzoek gedurende 5 jaar onder een a-selecte steekproef van 1.726 jongeren tussen 11 en 17 jaar in 1976. Zij werden de eerste keer ondervraagd in het begin van 1977. De resultaten daarvan worden hier besproken. De resultaten t.a.v. ras en klasse uit dit onderzoek worden vergeleken met eerder gedaan SRD-onderzoek en met de officiële arrestatiegegevens. De uitkomsten van het nationaal jeugdonderzoek stemmen meer overeen met de officiële arrestatiegegevens dan die van eerder gedaan onderzoek. De verschillen in uitkomsten zijn naar alle waarschijnlijkheid het gevolg van de toegepaste meetmethoden.

81

27

Fijnaut, C. *Een wetenschapsfilosofische beschouwing over de zaak Buikhuisen.*

Tijdschrift voor criminologie, nr. 2, 1980, blz. 65-81 (N).

De auteur tracht vanuit wetenschapsfilosofisch perspectief begrip te wekken voor wat er gebeurd is in de zaak Buikhuisen. Als vertrekpunt hierbij hanteert hij de visie van Th. Kuhn op de voortgang van de wetenschap en meer in het bijzonder zijn opvatting over de aanvaarding respectievelijk de verwerping van paradigma's. De auteur geeft aan wanneer en hoe volgens Kuhn de overgangen tussen de diverse wetenschapsstadia plaatsvinden en de kritiek die deze op zijn visie heeft ontvangen. Naast de mogelijkheid tot een globale wetenschapshistorische interpretatie van de zaak Buikhuisen, bevat de theorie van Kuhn ook de mogelijkheid om te verklaren waarom Buikhuisen er niet in geslaagd is zijn vakgenoten te overtuigen van zijn plannen. In de eerste plaats constateert de schrijver dat de meeste vakgenoten ontkennen dat het sociaal-georiënteerde criminologisch onderzoek op dood spoor zit, zodat van een crisis in de (Nederlandse) criminologie niet gesproken kan worden. Voorts heeft Buikhuisen zijn collega's niet kunnen overtuigen van de veelbelovendheid en superioriteit van de door hem voorgestane theorie. Tenslotte grijpt de auteur de zaak Buikhuisen aan om enkele tekortkomingen in de theorie van Kuhn te signaleren.

Met literatuuropgave.

Griffiths, J. *Criminologie in biosociaal perspectief*. Nederlands juristenblad, 55e jrg., nr. 14, april 1980, blz. 295–298.

De auteur bespreekt in dit artikel de inaugurele rede van Buikhuisen. Voor mensen die zich 'criminoloog' noemen blijven er volgens hem maar twee echte keuzes over, die van de egel en die van de vos. De vos weet vele kleine dingen, en de egel een heel groot ding. De schrijver vraagt zich nu af: is Buikhuisen overstapt naar een andere discipline (in casu, psychiatrie)? of is hij een egel geworden? of een vos gebleven? In de eerste plaats constateert hij dat Buikhuisen zijn vak getrouw gebleven is. In de tweede plaats is hij een (onkwaadaardige) vos gebleven. Buikhuisen wil op zoek gaan naar één soort variabele, maar hij is geenszins van mening dat hij daarmee de Steen van Rosetta voor 'criminaliteit' in het algemeen gevonden zal hebben. Volgens de auteur zegt hij ook genoeg om aannemelijk te maken dat hormonen en aanverwante stoffen en processen één belangrijke rol in gedrag innemen. Hij blijkt echter niet in staat om een coherente theorie over die rol te formuleren. Ook de 'relevantie' van zijn plannen wordt op een weinig coherente manier aangepakt. De auteur noemt tenslotte een aantal redenen waarom er zo'n herrie rondom de plannen van Buikhuisen is ontstaan.

82

Hettema, P. J. *Criminologie als gedragswetenschap*. Tijdschrift voor criminologie, nr. 2, 1980, blz. 53–57 (N).

De auteur plaatst in dit artikel enkele kanttekeningen bij de oratie van Buikhuisen. Hij constateert: 'Er wordt in het onderzoeksprogramma een gezonde voorkeur aan de dag gelegd voor objectieve en betrouwbare metingen maar de interpretatie van de uitkomsten geschiedt niet altijd even voorzichtig; er wordt principieel gekozen voor een brede interdisciplinaire benadering maar de uitwerking is erg smal; er wordt gepleit voor integratieve theorievorming maar de behandeling van de onderzoeksvariabelen blijft betrekkelijk geïsoleerd'. Aan de hand van enige voorbeelden licht de auteur deze uitspraken nader toe. Een afwijkend G.S.R.-patroon (galvanische huidreactie) bij delinquenten zou in plaats van de oorzaak even goed het gevolg kunnen zijn van delinquent gedrag. Ook de interpretatie van de G.S.R. als vrees, is er maar één uit vele en vereist nadere confirmatie. Het door Buikhuisen gehanteerde gedragsmodel wordt aangeduid als interactionistisch. Volgens de schrijver sluit zijn benadering echter veeleer aan bij het klassieke denken, waarin persoonlijkheidseigenschappen los van de situatie worden gedefinieerd. Buikhuisen's benadering blijft echter een belangwekkende en moedige poging om door te dringen tot de kern van delinquent gedrag.

Kamphuisen, H. A. C. *Het biosociale perspectief van Buikhuisen heeft niet veel diepte.*

Tijdschrift voor criminologie, nr. 2, 1980,
blz. 58–64 (N).

De auteur, die hoogleraar klinische neurofysiologie te Leiden is, vindt het verwonderlijk dat Buikhuisen, gezien zijn wens om een interdisciplinaire samenwerking te zoeken, geen aansluiting heeft gezocht bij bestaande werkgroepen of instituten in Nederland, met name binnen de Leidse Universiteit. Ten aanzien van de oratie van Buikhuisen merkt hij op dat het boekje veel wetenswaardige literatuurgegevens bevat, maar dat de schrijver vrijwel nooit toekomt aan precieze conclusies. De auteur wil aantonen dat de wetmatigheden welke tussen hersenfunctie en gedrag moeten bestaan niet kunnen worden gevonden door mensen te groeperen in nozems, 'onder- en overcontrollers', zoals Buikhuisen doet. Het Pavlov-experiment geeft de auteur aanleiding tot allerlei vragen. Waarom bijvoorbeeld tonen mensen die op een bepaalde manier prikkelbaar zijn dan wel, dan geen criminaliteit? Voorts is het aan Buikhuisen te verklaren waarom vader X zijn kind Y en niet kind Z mishandelt. Zijn conclusie luidt dat de gehele opzet van het onderzoek uitermate amateuristisch, ondiep en ongenueanceerd is, maar ook onschuldig. Met literatuuropgave.

83

Köbben, A. J. F. en W. Oosterbaan Martinus. *De 'plannen van Buikhuisen'; wat vonden wetenschapsbeoefenaars ervan?*

Tijdschrift voor criminologie, nr. 2, 1980,
blz. 82–95 (N).

In april 1979 hebben de auteurs een aantal wetenschapsbeoefenaars schriftelijk gevraagd naar hun oordeel over de 'plannen van Buikhuisen'. Hun oogmerk was iets te weten te komen over de maatschappelijke rol van wetenschapsbeoefenaars en daardoor van de wetenschap: 'hoe sceptisch en onafhankelijk is de wetenschapsbeoefenaar in feite?'. De enquêteformulieren werden gezonden aan een a-selecte groep van 379 sociologen, psychologen en biologen die toender tijd aan Nederlandse universiteiten werkzaam waren. De uiteindelijke respons bedroeg 54%. De wetenschappers werden drie stellingen voorgelegd met betrekking tot Buikhuisen's plannen. De antwoorden hierop werden gerelateerd aan o.a. de politieke overtuiging, de afstudeerrichting en de leeftijd van de respondenten. De resultaten wezen uit: hoe linkser de partij hoe groter het deel van haar aanhangers dat zich tegen het doorgang vinden van het onderzoek uitspreekt; sociologen, psychologen en biologen vertonen significante verschillen; ouderen zijn vaker vóór, jongeren vaker tegen doorgaan van het onderzoek. De auteurs concluderen dat een deel van de wetenschapsmensen zich, ook als het onderwerpen uit hun vak betreft, net als 'gewone' mensen door hun vooropgezette attitudes laten leiden.

Over slachtoffers van misdrijven wordt over het algemeen weinig geschreven en gesproken, afgezien van die enkele gevallen dat er bepaald aanleiding toe is, zoals op het in september 1979 in München gehouden victimologiecongres. Na het opsommen van een aantal redenen voor de terughoudendheid aangaande dit onderwerp, besteedt de auteur uitgebreid aandacht aan het risico dat een ieder loopt om slachtoffer te worden van een misdrijf en aan het gelegenheid geven tot plegen van een misdrijf (als toekomstig slachtoffer). De auteur geeft aan door welke factoren de gelegenheid tot het plegen van een delict wordt beïnvloed. De betrokkenheid tussen dader en slachtoffer bij bepaalde delicten krijgt eveneens de aandacht. Ook wordt besproken welke rol het slachtoffer speelt in het motivatie- en rechtvaardigingsproces van de dader voor zijn daad. Tenslotte behandelt de auteur hoe het slachtoffer worden kan worden voorkomen en hoe de schade zo veel mogelijk kan worden beperkt. De auteur is van mening dat het slachtofferrisico een algemeen levensrisico is en niet helemaal te vermijden is. Aan de andere kant wordt het slachtofferrisico vooral in het geval van de geweldscriminaliteit nogal eens overdreven, waaraan niet in de laatste plaats de wijze van berichtgeving in de media bijdraagt. Het is volgens de schrijver wel mogelijk om het risico d.m.v. meer systematisch opgezette preventiemethoden te verminderen. Er is dan wel meer onderzoek nodig en er zullen bepaalde structurele veranderingen moeten worden doorgevoerd.

Met literatuuropgave.

De auteur behandelt in het kort het werk van Lombroso en de ideeën van de positivistische school met haar erfenis. Hun opvatting van misdadigheid als ziekte, of in ieder geval als een constitutionele anomalie, is onderworpen aan een aantal voorwaarden, zoals een relatief stabiele sociale orde die tot uitdrukking gebracht wordt in instituten en wetten en waarbij overtreding van die wetten een uitzondering vormt. Vervolgens schetst de auteur de maatschappelijke ontwikkelingen in Italië sinds de tijd van Lombroso en hun invloed op de evolutie van de criminaliteit. Met name na 1968 heeft een grote ommekeer plaatsgevonden. De auteur wijst op het verval van traditionele waarden, de toegenomen urbanisatie en de grotere straffeloosheid. Aandacht wordt verder geschonken aan het rapport 'Réponses à la violence' (1977), het ontstaan van de witte-boorden criminaliteit, terroris-

me en guerrilla, en andere kwantitatieve en kwalitatieve veranderingen in de criminaliteit. De schrijver concludeert tenslotte dat alle doctrines met betrekking tot de etiologie van de misdaad een kern van de waarheid bezitten, maar dat geen enkele er in slaagt om het complexe probleem van de oorzaken grondig te behandelen.

34

Shelley, L. *The geography of Soviet criminality*. American sociological review, 45e jrg., nr. 1, februari 1980, blz. 111-122.

In de Sovjetunie bestaat een uitzonderlijke geografische spreiding van de criminaliteit. Dit is een gevolg van sociale controlemaatregelen, die t.a.v. mobiliteit en vestiging van de bevolking worden toegepast. Hierdoor onderscheidt de criminaliteit in de Sovjetunie zich zowel van de criminaliteit in de ontwikkelingslanden als van die in de geïndustrialiseerde landen. Door het binnenlandse paspoortstelsel en de moeilijkheden die men ondervindt wanneer men naar grote steden wil trekken, heeft de criminaliteit in de Sovjetunie zich verplaatst van de dichtstbevolkte steden naar de nieuw gestichte steden in het uiterste oosten en noorden van de Sovjetunie en naar de zich snel uitbreidende kleinere stedelijke concentraties. Met literatuuropgave.

85

Gevangeniswezen

35

Fabian, S. L., *Toward the best interests of woman prisoners: is the system working?* New England Journal on prison law, 6e jrg., nr. 1, herfst 1979, blz. 1-60 (USA).

Vanaf ongeveer 1850 is er in de Verenigde Staten sprake van vrouwelijke gevangenen. Pas sedert de laatste 15 jaar besteedt men speciale aandacht aan de specifieke problemen van de vrouwelijke gevangenen. Toch zijn de beschikbare gegevens over deze speciale groep binnen de gevangeniswereld nog erg ontoereikend en dit heeft tot gevolg dat het vrijwel onmogelijk is om op dit moment een goed beeld te krijgen van de huidige status van de vrouwelijke gevangenen. In dit artikel wordt een overzicht gegeven van wat er zoal bekend is over vrouwelijke criminelen op sociologisch en juridisch gebied. De aandacht is hierbij speciaal gericht op de vraag wat de huidige positie is van de vrouwelijke crimineel en wat haar toekomstige plaats zal zijn. Het artikel opent met een historisch overzicht van de vrouw in de gevangenis. Hierna wordt er stil gestaan bij enkele aspecten rondom de vrouwelijke gevangenen van deze tijd en besteedt de auteur tevens aandacht aan de voorhanden zijnde statistische gegevens over de vrouwencriminaliteit en de daaruit voortgekomen tegenstrijdige interpretaties. De ideeën rondom opvang en behandeling worden

bezien vanuit een paternalistisch standpunt en vanuit de straftheorie. Eveneens komen de vele specifieke problemen van de vrouwelijke gevangenen aan de orde en wordt het resultaat van procesvoering als een oplossing voor deze problemen gezien. Bij al deze onderwerpen vormt de vraag, hoe de belangen van de vrouwelijke gevangene het beste behartigd kunnen worden, het centrale thema.

Met literatuuropgave.

36

Hogg, R. *Imprisonment and society under early British capitalism.*

Crime and social justice, nr. 12, winter 1979, blz. 4-17 (USA).

In dit artikel legt de schrijver het accent op de discontinuïteit in de strafrechtelijke ontwikkelingen in de achttiende en negentiende eeuw. Hij tracht daarmee aan te tonen dat de huidige situatie in het Britse gevangeniswezen kan worden beschouwd als allesbehalve een onontkoombaar resultaat van een onverbidde voortgaande historische tendens. Volgens de schrijver moet men, wil men tot een werkelijke hervorming geraken, er van uitgaan dat de verbanden waarin zich het strafrechtelijk gebeuren afspeelt, specifiek en complex zijn en vooral tegenstrijdig van aard. Men komt er niet met het eenvoudig omkeren van de heersende orthodoxe versies van de strafrechtelijke werkelijkheid. Dit stelt theorievorming en analyse echter wel voor aanzienlijke problemen.

Met literatuuropgave.

86

37

Leuw E., en J. van Weringh. *Bewaarders en gedetineerden: laveren tussen voldongen feiten.*

Balans, 11 jrg., nr. 2, februari 1980, blz. 3-8 (N).

In dit artikel vinden we de neerslag van een lange reeks gesprekken die de schrijvers voerden met bewaarders en arbeidspersoneel in een huis van bewaring in Nederland. In het streven naar verbeteringen in het gevangeniswezen wordt aan de bewaarders een belangrijke rol toegedacht. Het blijkt echter dat de bewaarders de groep van functionarissen binnen het gevangeniswezen vormen met de minste macht en speelruimte. De pogingen om in de functie van de bewaarder het aspect van het beveiligen met het aspect van het bejegenen te verenigen blijkt in de praktijk veelal onuitvoerbaar. De bewaarders wijzen hierbij m.b.t. hun relaties met de gedetineerden op het bijna volkomen vastliggen van de beide groepen. Bewaarders en gedetineerden bevinden zich in sterk gefixeerde rollen. Het blijkt dat het huis van bewaring (en overige instellingen) een eigen dwingende werkelijkheid kent. Op het niveau van theorie en beleid wordt hier onvoldoende rekening mee gehouden. De auteurs stellen voor de betrokkenheid van de bewaarders en gedetineerden op

elkaar, te doorbreken. Dit zou kunnen geschieden door de gedetineerden meer bewegingsvrijheid te verlenen en daarnaast de mogelijkheden van contact met de buitenwereld te verruimen.

38

Surette, R. *Organizational models and prisons: a synthesis.*

New England Journal on prison law, 6e jrg., nr. 1, herfst 1979, blz. 113-127 (USA).

In onze maatschappij heeft een gevangenis de functie een aantal mensen tegen hun wil voor kortere of langere tijd te huisvesten. Hierdoor heeft een gevangenis een unieke organisatie, met een zeer speciale relatie tot de maatschappij en haar regels, wetten en normen. Wanneer een gevangenis in feite het uiterste middel is van de maatschappij om haar normen en regels op te leggen, dan is het duidelijk dat het belangrijk is inzicht te krijgen in het gevangenisstelsel als maatschappelijk instituut. De auteur draagt hieraan bij door bespreking van twee organisatievormen; het gesloten model en het open model. Door middel van het inzicht in de problematiek, welke inherent is aan elk van de twee modellen wanneer deze worden toegepast op de gevangenis situatie, wordt een basis gevormd voor een beter begrip van wat er zich afspeelt en wat er leeft in de gevangenis, inclusief de zorg voor controle, het sociale stelsel van de gevangenen zelf en de dagelijkse praktijken binnen een gevangenis. De auteur bespreekt tenslotte een synthese van deze twee modellen.

Met literatuuropgave.

87

Psychiatrische zorg

39

Gavenar Jr., J. O.; E. J. Rhoads and J. L. Sullivan. *Ethical and legal aspects of supervision.*

Bulletin of the menninger clinic, 44e jrg., nr. 1, januari 1980, blz. 15-22 (USA).

Aan de hand van een aantal gevallen bespreken de auteurs het probleem van schending van het beginsel van de vertrouwelijkheid. De vertrouwelijkheid zou worden geschonden wanneer gedurende de analyse de behandelende psychotherapeut zich om advies wendt tot degene die de supervisie over hem heeft. Deze laatste is volgens de Amerikaanse wetgeving aansprakelijk voor deze schending. Anderzijds vormt het op de hoogte brengen van de patiënt met het feit dat zijn vertrouwelijke mededelingen eventueel met een derde zullen worden besproken, een belemmering van de psycho-analytische behandeling, omdat daardoor analytische overdracht (transferentie) kan optreden. De auteurs geven aan hoe zij aan dit dilemma ontkomen.

Meijs, A. M. A., en G. J. Methorst. *Verwijzen naar de psychiatrie*.

Tijdschrift voor psychiatrie, 22e jrg., nr. 3, maart 1980, blz. 149–165 (N).

Het artikel is een verslag van een onderzoek naar factoren, die de verwijzingen door huisartsen naar een psychiatrische universiteitskliniek beïnvloeden. Psychiatrie blijkt voor veel huisartsen nog een restvak te zijn, waarnaar een patiënt pas verwezen wordt als er in het geheel geen indicatie te vinden is voor verwijzing naar andere specialismen, en vooral als de huisarts er zelf niet meer uit komt. In het hier gerapporteerde onderzoek is getracht een beter inzicht te krijgen in de motieven voor verwijzing naar het specialisme psychiatrie. Mede gebaseerd op gegevens uit de literatuur wordt een aantal genoemde aspecten onderscheiden zoals bekendheid van de huisarts met de polikliniek, plaats van de polikliniek t.o.v. de huisartsenpraktijk en gegevens over de huisartsen. Voor het onderzoek werd het verwijzgedrag van de huisartsen uit de regio Leiden naar de Jelgersmapolikliniek onderzocht. In 1977, het jaar waarin met het onderzoek begonnen werd, was 70% (609 patiënten) van het totaal aantal verwijzingen naar de polikliniek van deze huisartsen afkomstig. Het verwijzgedrag werd geoperationaliseerd in verwijsfrequentie en verwijsoontwikkeling. De huisartsen werden d.m.v. een schriftelijke enquête ondervraagd. Het verwijzgedrag van de huisartsen blijkt slechts in zeer geringe mate samen te hangen met de onderzochte factoren. De auteurs trekken de conclusie, dat het verbeteren van contacten met huisartsen d.m.v. het verschaffen van meer inhoudelijke informatie en het optimaliseren van de serviceverlening zou kunnen leiden tot meer verwijzingen. Met literatuuropgave.

88

Oosten, A. van. *Vluchtpsychiatrie, luxe-hulp en psychohobby. Over de onbeheersbaarheid van de psychosociale hulpverlening*.

Maandblad geestelijke volksgezondheid, 35e jrg., nr. 3, maart 1980, blz. 216–228.

De auteur behandelt de onbeheersbaarheid van de psychosociale hulpverlening, die op de vlucht is voor de moeilijke patiënt en op zoek naar de makkelijke cliënt. Minder ernstige, beter invoelbare en makkelijker hanteerbare psychosociale problemen worden steeds populairder, volgens de auteur, terwijl de animo om zich met onhandelbare, lastige en weinig therapeutisch succes belovende gevallen bezig te houden, steeds vaker afneemt. Om verschijnselen als 'vluchtpsychiatrie', 'quasi-hulp' en 'psychohobby' terug te dringen, is volgens de auteur een grondige herstructurering van de geestelijke gezondheidszorg noodzakelijk; gepleit wordt voor één instantie met verantwoordelijkheid voor alle psychosociale hulpverlening in een gebied – een centrale intake, met

grote bevoegdheden. Van de bestaande instellingen kan wat dit betreft nauwelijks iets worden verwacht: 'De herstructurering bedreigt zoveel belangen dat er weinig van terecht komt als het aan de hulpverleners onderling wordt overgelaten'.

Kinderbescherming

42

Ploeg, J. van der. *Kwaliteitsmeting moet dynamisch proces zijn.*

Sjow, 8e jrg., nr. 3, 14 maart 1980, blz. 68-74 (N).

89

De auteur richt zich in dit artikel op het meest centrale kenmerk van hulpverlening: de geboden behandeling. Centraal bij deze behandeling staat zijns inziens de omgeving. Hij verwijst hierbij naar Moos die concludeerde dat in een inrichtingssituatie altijd de volgende drie basiskenmerken zijn terug te vinden: de relationele dimensie, de organisatorische dimensie en de persoonlijke groeidimensie. De auteur hanteert deze als aanknopingspunten voor de kwaliteitsbeoordeling van de residentiële hulpverlening. Hij geeft aan hoe de groepsaspecten gesplitst kunnen worden in omgevingskenmerken. Verder licht hij toe dat de groepsgrootte, de samenstelling van de groep en de groepsleiding ook rechtstreeks hun neerslag kunnen hebben in de gecreëerde omgeving van de groep. Men kan pas bepalen op welk kwaliteitsniveau er wordt gewerkt, als men enerzijds de gewenste situatie kan schetsen en anderzijds de werkelijke situatie kan vaststellen. De auteur acht het wenselijk hierbij een door Moos ontwikkelde vragenlijst te gebruiken, waarin de bedoelde omgevingskenmerken zijn geoperationaliseerd. De uitslagen van de vragenlijsten kunnen worden gerelateerd aan de behandelingsuitkomsten in subjectieve en objectieve zin. Op deze wijze kan zowel de hoogte van de kwaliteit bepaald worden, als tot eventuele bijsturing van de drie uitgangspunten besloten worden.

Politie

43

Conser, J. A. *A literary review of the police subculture: its characteristics, impact and policy implications.*

Police studies, 2e jrg., nr. 4, winter 1980, blz. 46-54.

De auteur onderzoekt in dit artikel de kenmerken van de politieke subcultuur, zoals deze in de literatuur wordt beschreven. De gevolgen voor relaties tussen de politie en het publiek worden besproken. Hoewel onderzoek in het verleden vaak uitging van een methodologie van twijfelachtig kaliber, doet dit niets af aan het feit dat de politie bepaalde houdingen, waarden en gedragingen bij zichzelf bemerkt en

bestendigt. De politie is zich bewust van haar subcultuur, sommigen zijn er trots op. Er is bij de politie in het algemeen weerstand tegen evaluatie door buitenstaanders. Het is derhalve niet verbazingwekkend dat de onderzoeksmethodiek zwak is en de samenwerking minimaal. Problematisch in de politieke subcultuur is niet of deze bestaat en wat de kenmerken er van zijn. Het probleem ligt in haar negatieve invloed op het functioneren. Velen zeggen dat dit overduidelijk is. Er zitten veel kanten aan het probleem en het heeft een sterke invloed op de dienstverlening door de politie. De subcultuur heeft iets van een gesloten systeem. Het gaat erom de negatieve oorzakelijke factoren uit te bannen en vast te stellen waar in de cirkelgang moet worden ingegrepen. Niet alle aspecten van de subcultuur zijn noodzakelijkerwijs van negatieve aard. Men moet er daarom op bedacht zijn de positieve, constructieve kenmerken niet aan te tasten.

Met literatuuropgave.

44

Cordner, G. W. *Police patrol research and its utilization*.

Police studies, 2e jrg., nr. 4, winter 1980, blz. 12–21.

90

Surveillance vormt één van de meest traditionele bestanddelen van de werkzaamheden van de politie. De auteur beziet in dit artikel de surveillancepraktijk in het licht van een aantal belangrijke politie-onderzoeken. Hij wil daarbij vaststellen in welke mate de onderzoeksresultaten toegepast zijn. Een aantal onderzoeken wordt beknopt weergegeven en er worden commentaren op bruikbaarheid en gebruik van research gepresenteerd. De auteur is van mening, dat veel van de belangrijke resultaten uit onderzoek naar het surveilleren zijn gevonden naar het publiek, politiefunctionarissen, toekomstige politiefunctionarissen, journalisten, politici en anderen die het beleid t.a.v. de politie bepalen. Zij zullen bijna zeker bewust of onbewust de onderzoeksresultaten gebruiken.

Met literaturopgave.

45

Obermann, E. *Fahndungshilfe statt Fahndungshysterie*.

Kriminalistik, nr. 3, 1980, blz. 98–102 (BRD).

Meer dan twee jaar geleden is er een commissie in het leven geroepen (ARD, ZDF, en AG Kripo), die zich bezig houdt met het vraagstuk van het formaliseren van het gebruik van de omroep voor de opsporings-taak van de politie. Het doel van de discussie is duidelijk: eenheid brengen in de mediaopsporingsberichten-geving en komen tot een precieze omschrijving van de afnamecriteria door de ARD (een met de Nederlandse Omroepstichting vergelijkbaar instituut) en ZDF, het Tweede Duitse Televisienet. Echter, het uitvoeren van een dergelijke opzet roept vele problemen op zoals de

vraag naar de doelmatigheid van en de verantwoordelijkheid voor hetgeen wordt uitgezonden. Daarnaast roept het uitzenden van opsporingsfilms op de televisie een aantal specifieke vragen op zoals: – Is het gebruik van een dergelijk middel in het onderhavige geval noodzakelijk?; – Wie bepaalt het tijdstip van uitzending en de omvang van het bericht?; – Wat is de psychologische en politieke uitwerking ervan op de kijkers? In dit artikel maakt de auteur, die hoofdredacteur televisie is bij de Zuidoost-Duitse omroep, een tussenbalans op van deze discussie, belicht de problemen van de kant van het medium televisie en geeft zo tegelijkertijd nieuw voedsel aan de discussie rondom dit probleem.

Drugs

46

Blaauw, J. A. *Bestrijding handel verdovende middelen: een hopeloze zaak?*

Algemeen politieblad, 129e jrg., nr. 8, april 1980, blz. 171–181 (N).

91

De schrijver tracht een analyse te geven van de problematiek rond het thema verdovende middelen. Dit is niet eenvoudig, omdat er een aantal onzekerheden is, onder meer m.b.t. de produktie, het aantal gebruikers en de omvang van de maatschappelijke gevolgen van het probleem; eveneens onzeker zijn de effectiviteit van de bestrijding en van de maatschappelijke hulpverlening. Hij behandelt achtereenvolgens: waar komt de vloedgolf van produkten (heroïne, hasj, hennep, cocaïne) vandaan? Hoe is de handel te bestrijden (nationaal en internationaal)? De rol van de politie en de infiltratiemethode, die de politie moet toepassen om in het handelaars-milieu met succes een rol te kunnen spelen wordt besproken, evenals de functie van informanten, en het gedrag van infiltranten en informanten bij de rechter. Het artikel besluit met een aantal aanbevelingen voor een effectievere aanpak via wetgeving, organisatie, preventie en hulpverlening.

47

Kappel, S., und S. Scheerer. *Das Fiasko der deutschen Drogenpolitik.*

Kriminologisches journal, 12e jrg., nr. 1, 1980, blz. 46–58 (BRD).

De auteurs uiten kritiek op het huidige Duitse drugbeleid dat volgens hen veel te repressief is. Men besteedt geen aandacht aan alternatieven, zoals die in Nederland en de Verenigde Staten in praktijk worden gebracht. De auteurs tonen zich voorstanders van ambulante hulpverlening en behandeling met methadon. Daarbij worden de cliënten niet gecriminaliseerd en van de gemeenschap geïsoleerd. Zij worden in staat gesteld de ontmoedigende rol van patiënt van zich af te schudden en hun zelfvertrouwen te herwinnen. Met literatuuropgave.

Kemper, H. *Die kriminalitätsreduzierende Wirkung der Methadon-Behandlungsprogramme.*

Kriminologisches Journal, 12 jrg., nr. 1, 1980, blz. 59-68 (BRD).

Heroïne-verslaving en eriminaliteit zijn in de Bondsrepubliek onafscheidelijk met elkaar verbonden: wie consumeert wordt beschouwd als misdadiger. De legale uitgifte van methadon onder medisch toezicht bevrijdt de verslaafde van het stigma van criminaliteit en stelt hem in staat een legaal bestaan te creëren, ook vóór hij volledig vrij van drugs is. De schrijver toetst zijn stelling dat methadonprogramma's, mits goed gehanteerd, voor verslaafden de kans op een leven zonder straf vergroten aan een aantal studies. Met literatuuropgave.

Mätzler, A. *Alkohol - das akzeptierte Rauschgift.*

Kriminalistik, nr. 4, 1980, blz. 146-150 (BRD).

Het aantal heroïneverslaafden wordt in de Bondsrepubliek Duitsland op 60.000 geschat. Het aantal alcoholverslaafden is daarentegen 20 tot 30 maal zo hoog en komt neer op ongeveer anderhalf miljoen mensen. Het aantal doden als gevolg van alcoholgebruik is eveneens veel meer (ongeveer het viervoudige) dan het aantal doden als gevolg van heroïnegebruik. Het alcoholgebruik neemt hand over hand toe en ook het aantal alcoholverslaafden stijgt schrikbarend. De auteur somt het ene getal na het andere op, de ene statistiek na de andere, en hij stelt vast dat het alcoholprobleem in ieder geval zeker zo ernstig moet worden genomen als het drugsprobleem. Waarom dit tot nu toe niet geschiedt is voor hem een vraag. Hij concludeert dat het alcoholprobleem over het algemeen als veel minder ernstig wordt beschouwd dan het drugsprobleem. Immers de dood als gevolg van alcoholgebruik blijft in de meeste gevallen ongeregistreerd, terwijl de dood als gevolg van een overdosis aan drugs verplicht gemeld en geregistreerd moet worden. De auteur acht het zinvol om aan deze problematiek meer aandacht te gaan besteden. Het artikel gaat vergezeld van een lange lijst van gevallen van overlijden als gevolg van alcohol.

Schuster, R. *Die Alkohol-Delinquenz von Ausländern in Mittelhessen.*

Blutalkohol, 17e jrg., nr. 2, maart 1980, blz. 151-158 (BRD).

De schrijver bespreekt de met alcohol verband houdende eriminaliteit van buitenlanders in het als Mid-den Hessen aangeduide deel van de Bondsrepubliek. Van 1952 tot 1974 steeg het aandeel van buitenlanders in de totale jaarcijfers van afgenomen bloedproeven van aanvankelijk minder dan 1% tot meer

dan 8%. Vanaf 1963 gaat het bij meer dan de helft van de buitenlanders om Amerikanen, meestal militairen. Ongeveer 0,5% van de gastarbeiders bleek alcoholdelinquent te zijn, dus aanzienlijk minder dan hun aandeel in het totale aantal werknemers zou doen verwachten. Het aandeel van buitenlanders in alcohol-verkeersdelicten bedraagt over de totale onderzoeksperiode ± 5,3%. Terwijl hun aandeel aan de overige aan alcohol gerelateerde delicten bijna 8% bedraagt.

51

Stein-Hilbers, M. *Was passiert mit Fixern? Strategien der Drogenpolitik.*

Kriminologisches journal, 12e jrg., nr. 1, 1980, blz. 17-34 (BRD).

93

De schrijfster bespreekt de strategieën van het huidige drugbeleid in de Bondsrepubliek. Gebleken is dat een streng repressief drugbeleid eigenlijk alleen maar het ontstaan en de uitbreiding van drugverslaving en de zwarte markt heeft bevorderd. Een therapeutisch-controlerend beleid is bijna even ineffectief gebleken. Gezocht moet worden naar mogelijke alternatieven, waarbij genoemd worden: verbetering van de reeds toegepaste methoden van behandeling, het invoeren van behandeling met methadon en het uit de strafrechtelijke sfeer halen van het heroïnegebruik.

Met literatuuropgave.

Boekwerken

Over de adressen der bibliotheken waarbij de genoemde publikaties ter inzage kunnen worden gevraagd, kunnen inlichtingen worden ingewonnen bij het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Schedeldoekshaven 100, 's-Gravenhage, tel. 070-706553/55.

Asselt, H. van., R. Gaartman en A. Hoeneveld. *De primaire politieopleiding*.
Rotterdam, z.uitg., 1979.
Scriptie Erasmus universiteit.

94

Balkema, J. P. *De duur van de voorlopige hechtenis: termijnen en rechtsmiddelen*.
Alphen aan den Rijn, Tjeenk Willink, 1980.
Ook verschenen als proefschrift.

Beigel, H. *The closed fraternity of police and the development of the corrupt attitude*.
New York, John Jay press, 1978.

Bovenkerk, F., en M. Luning. *'Als ze allemaal zo waren als jij!': gekleurde politiemensen in Nederland over hun werk*.
Utrecht, Stichting landelijke federatie voor welzijnsstichtingen voor Surinamers, 1979.

Experimenten opsporings- en verbaliseringsheleid: achtergrond, doelstellingen en opzet van de experimenten; een nadere uitwerking.
's-Gravenhage, Wetenschappelijk onderzoek en documentatiecentrum van het Ministerie van justitie, 1980.

Grygier, T. *Social protection code: a new model of criminal justice*.
London enz., Sweet and Maxwell enz., 1977.
The American series of foreign penal codes, 2.

Ham, G. van. *Het moderne terrorisme en zijn bestrijdingsmogelijkheden*.
Apeldoorn, Nederlandse politieacademie, 1979.
Scriptie.

Heuer, G. *Selbstmord bei Kindern und Jugendlichen; ein Beitrag zur Suizidprophylaxe aus pädagogischer Sicht*.
Stuttgart, Klett-Cotta, 1979.
Serie: Konzepte der Humanwissenschaften, Modelle für die Praxis.

Heuvel, J. C. M. van den. *Politie en openheid*.
Apeldoorn, Nederlandse politieacademie, 1979.
Scriptie.

Hilhorst, H. W. A., en M. J. Verhoef. *De 'zachte dood' in de praktijk*; stervensbegeleiding en euthanasie in het verpleeghuis.
Utrecht, Rijksuniversiteit, vakgroep kultuursociologie, 1979.

Honig, D. A. *Justice for our children*; an examination of juvenile delinquent rehabilitation programs.
Lexington enz., Heath, 1978.

Hijmering, A. A. W. *Weekendverlof voor langgestraften*.
Apeldoorn, Nederlandse politieacademie, 1979.
Scriptie.

Intimate victims: a study of violence among friends and relatives.
Washington, Bureau of justice statistics, U.S. Department of justice, 1980.

Lemert, E. M., and F. Dill. *Offenders in the community*; the probation subsidy in California.
Lexington, Heath, 1978.

95

Lock, J. *The British policewoman*; her story.
London, Hale, 1979.

Offender restitution in theory and action; ed. by B. Galaway and J. Hudson; in collab. with P. D. McAnany, Ch. R. Tittle, P. W. Keve et al.
Lexington, (Mass.), Heath, 1978.

Peterson, R. W. *Vals geldcriminaliteit en de bestrijding ervan*.
Apeldoorn, Nederlandse politieacademie, 1979.
Scriptie.

Pethick, J. *Battered wives*: a select bibliography.
Toronto, Centre of criminology, University of Toronto, 1979.

Politiek geweld; met bijdragen van B. V. A. Röling, H. Tromp, T. Graafsma et al.; samengest. door E. van den Bergh en K. van Oosterzee.
Utrecht, Vredesopbouw enz., 1978.

Prevention of delinquency through alternative education program announcement.
Washington, Office of juvenile justice and delinquency prevention, U.S. Department of justice, 1980.

Privacy en persoonsgegevens in de maatschappelijke dienstverlening; eindrapport van de Werkgroep privacy met betrekking tot persoonsregistratie in het kader van de maatschappelijke dienstverlening; (voorz. M. Rood-de Boer).
's-Gravenhage, Nationale Raad voor maatschappelijk welzijn, 1979.

Reducing residential crime and fear; the Hartford neighbourhood crime prevention program; executive summary; by B. Hollander, F. X. Hartmann, R. R. Brown et al.
Washington, National institute of law enforcement and criminal justice, Law enforcement assistance administration, U.S. Department of justice, ca. 1980.

Rijksinrichtingen; zwartboek van de belangenvereniging minderjarigen; (voorw. G. P. Hoefnagels).
Rotterdam, Ordeman, 1979.

Stollenga, M. *Selektiviteit in het strafrechtelijk beleid.*
Groningen, Kriminologisch instituut Groningen, 1977.

Strasburg, P. A. *Violent delinquents;* a report to the Ford foundation from the Vera institute of justice.
New York, Ford foundation, 1978.

Violence in schools; implications for schools and school districts; ed. by R. J. Rubel.
Maryland, Institute for reduction of crime, 1978.

'Voor een dichte deur'; verslag van een jaar samenwerking tussen de gemeentepolitie en het maatschappelijk werk van de Gemeentelijke sociale dienst.
Alkmaar, Gemeentelijke sociale dienst, 1979.

Wever, J., en M. Andriessen. *De strafrechtelijke procedure voor minderjarigen.*
Groningen, Kriminologisch instituut, 1980.

Redactie

mr. T. Frank

mr. M. R. Duintjer-Kleijn

Coördinatie literatuuroverzicht

W. M. Been

Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie
Centrum, Schedeldoekshaven 100,
Postbus 20301, 2500 EH 's-Gravenhage

Voor inlichtingen en adreswijzigingen

Telefoon 070-706558

Uitgave van

Het Ministerie van Justitie

Druk

Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage

Opname in dit blad betekent niet, dat de inhoud der artikelen het standpunt van de Minister van Justitie weergeeft.

Het WODC wil slechts uw aandacht vestigen op hetgeen in de vakliteratuur leeft.